

ΣΕΙΡΑ ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Θεοδορίδης (Χ) Λαζαρού (Α.)
Χ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΗ — Α. ΛΑΖΑΡΟΥ

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

Για την Ε' τάξη του Δημοτικού Σχολείου

ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟ

ΑΡΧΑΙΟΣ ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
ΔΗΜΗΤΡ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α. Ε.
ΑΘΗΝΑΙ—ΠΛΑΤΕΙΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ-ΟΔΟΣ ΑΓ. ΜΗΝΑ 10

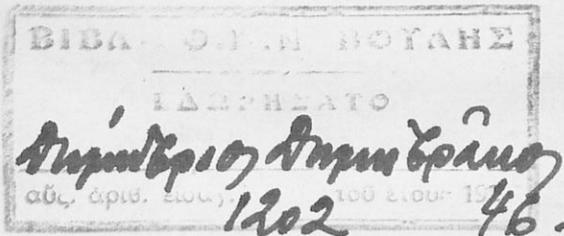
002
ΚΛΣ
ΣΤ2Α
1113

9 69 TDB
ΣΕΙΡΑ ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Θεοδωρίδης (Χ.) Λαζαρού (Α.)
Χ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΗ — Α. ΛΑΖΑΡΟΥ

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

Για την Ε' τάξη του Δημοτικού Σχολείου

ΑΡΧΑΙΟΣ ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α.Ε.

ΑΘΗΝΑΙ — ΠΛΑΤΕΙΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ — ΟΔΟΣ ΑΓΙΟΥ ΜΗΝΑ 10

Κάθε αντίτυπο πρέπει να ἔχει τὴν ὑπογραφή τοῦ συγγραφέα.

PRINTED IN GREECE 1946

ΑΡΧΑΙΟΣ ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α.Ε.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ — ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

1. Μεσαιωνική ιστορία του Έλληνισμού

Οί Έλληνες πρόκοψαν πολύ νωρίς, καθώς ξέρομε. Δυνατοί στο σώμα κ' έξυπνοι στο μυαλό, προώδευσαν πολύ στα γράμματα και στις τέχνες. Έτσι έκαμαν ένα μεγάλο και σημαντικό πολιτισμό, που τον λένε αρχαίο ελληνικό πολιτισμό. Από αυτόν έμαθαν πολλά όλοι οι λαοί του κόσμου.

Τόν καιρό αυτό οί Έλληνες ήταν ειδωλολάτρες και δέν ήταν ενωμένοι σ' ένα κράτος. Κάθε πόλη ζούσε ανεξάρτητη κι αποτελούσε ιδιαίτερο κράτος με δικούς του άρχοντες, με τό στρατό του κλπ.

Αιώνες έζησαν έτσι χωρισμένοι. Ήρθε ύστερα ο Μέγας Άλέξανδρος, που θέλησε νά τους ενώσει. Μά ύστερα από τό θάνατό του χώρισαν πάλι και ξανάρχισαν τους πολέμους ανάμεταξύ τους, που τους αδυνάτισαν.

Πολύ άργότερα ενώθηκαν κ' έκαμαν ένα κράτος, μιá μεγάλη αυτοκρατορία. Πρωτεύουσά της ήταν ή Πόλη, ή Ξακουσμένη. Η αυτοκρατορία αυτή έζησε κοντά χίλια χρόνια κ' έκαμε πολλά και αξιόλογα.

Σ' αυτό τό βιβλίό θά μάθομε πώς οί Έλληνες ενώθηκαν σ' ένα κράτος, πώς δέχτηκαν τό Χριστιανισμό, πώς έζησαν και τί έκαμαν όσο θάσταξε ή Βυζαντινή αυτοκρατορία, τέλος πώς αδυνάτηαν και σκλαβώθηκαν στους Τούρκους.

Η ιστορία της Έλληνικής αυτοκρατορίας λέγεται Βυζαντινή ιστορία, γιατί ή πρωτεύουσά της, ή Πόλη, λεγότανε στον καιρό των αρχαίων Έλλήνων Βυζάντιο. Λέγεται και Μεσαιωνική ιστορία, γιατί θρίσκεται ανάμεσα στην αρχαία και τή νέα ιστορία.

2. Ρωμαίοι και Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία

“Υστερα από τὸ θάνατο τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου οἱ διάδοχοί του χώρισαν τὶς χῶρες του σὲ πολλὰ κράτη. Ὁ χωρισμὸς αὐτὸς τοὺς ἀδυνατίσσε πολὺ καὶ μαζί τους ὄλον τὸν ἑλληνισμό. Ἐπίσης δὲν ἔπαψαν οἱ πόλεμοι ἀναμεταξύ τους.

Γι’ αὐτὸ δὲν μπόρεσαν ν’ ἀντισταθοῦν στοὺς Ρωμαίους, πού σ’ αὐτὰ τὰ χρόνια ἔγιναν πολὺ δυνατοί. Οἱ Ρωμαῖοι ἦταν ἕνας λαὸς τῆς Ἰταλίας, πού πῆραν τὸ ὄνομα ἀπὸ τὴν πρωτεύουσά τους, τὴ Ρώμη.

Ἡ Ρώμη στὴν ἀρχὴ ἦταν μιὰ μικρὴ πόλη τῆς Ἰταλίας πάνω στὸν ποταμὸ Τίβερη. Μεγάλωσε ὅμως σιγὰ σιγὰ, ἔξερυσίσε ὅλη τὴν Ἰταλία κ’ ἔκαμε δυνατό κράτος. Οἱ Ἕλληνες δὲν μπόρεσαν ν’ ἀντισταθοῦν στὴ δύναμή τους. Οἱ Ρωμαῖοι κατάρθωσαν νὰ κυριέψουν πολλές χῶρες μαζί καὶ τὴν Ἑλλάδα στὸ 146 πρὸ Χριστοῦ. Ὑστερα ἡ Ρώμη ὑπόταξε τὴν Ἰσπανία, τὴ Γαλατία, τὰ βορινὰ παράλια τῆς Ἀφρικής, τὴ Μικρὰ Ἀσία, τὴ Συρία, τὴν Αἴγυπτο. Ἔτσι μὲ τὸν

καιρό έξουσίασε όλες τις χώρες, που είναι γύρω στη Μεσόγειο θάλασσα.

Ἡ Ρώμη στήν ἀρχή ἦταν δημοκρατία. Ἀργότερα ὁ μῶς, στά χρόνια που γεννήθηκε ὁ Χριστός, ἔγινε αὐτοκρατορία. Ἐνας ἀνώτατος ἄρχοντας, που τὸν ἔλεγαν αὐτοκράτορα, κυβερνοῦσε ἀπὸ τὴ Ρώμη τὸ ἀπέραντο Ρωμαϊκὸ κράτος.

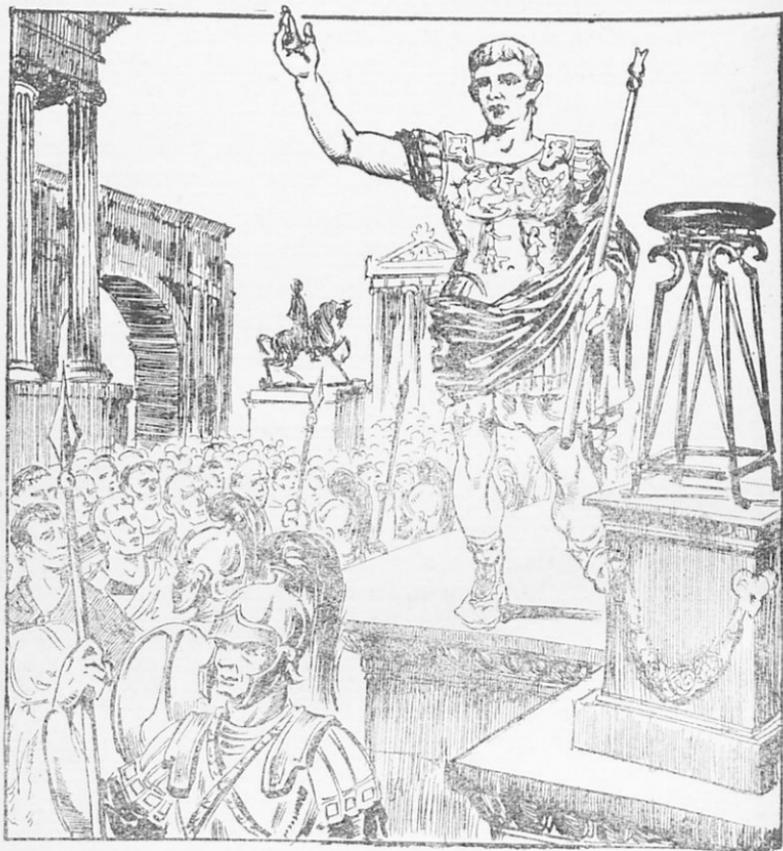
Οἱ αὐτοκράτορες τῆς Ρώμης ἦταν πλούσιοι καὶ δυνατοί. Ὁ λόγος τους ἀκούονταν παντοῦ κι ὅλοι τοὺς ἔδειχναν σεβασμὸ καὶ ὑπακοή. Ἡσυχία καὶ ἀσφάλεια βασίλευε στίς ἀπέραντες ἐπαρχίες τους. Οἱ Ρωμαῖοι ἔκαμαν νὰ πάψουν οἱ ἀτέλειωτοι πόλεμοι, που εἶχαν ἄλλοτε οἱ λαοὶ ἀναμεταξύ τους. Ἐπίσης κανένας ξένος λαός, κανένας ἐξωτερικὸς ἐθρὸς, δὲν τολμοῦσε νὰ ταραξῆ τὴν ἡσυχία τῆς αὐτοκρατορίας. Ἔτσι ἡ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία ἔζησε χρόνια καὶ χρόνια σὲ εἰρήνη. Αὐτὸ ἔκαμε καλὸ στοὺς κατοίκους. Οἱ λαοὶ τῆς αὐτοκρατορίας βρῆκαν τὴν ἡσυχία τους, πλούτησαν καὶ πρόκοψαν, ἔχτισαν ὠραῖες καὶ μεγάλες πόλεις. Αὐτὰ ἔγιναν τὸν πρῶτο καὶ δεῦτερο αἰῶνα ὕστερα ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὰ τὰ χρόνια στήν ἱστορία τὰ λένε χρόνια τῆς ρωμαϊκῆς εἰρήνης.

3. Ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς στὴ Ρώμη

Οἱ Ρωμαῖοι ἦταν γενναῖοι στρατιῶτες καὶ κανεὶς λαὸς δὲν μπόρεσε ν' ἀντισταθῆ στήν ὁρμὴ τους. Ἔτσι μπόρεσαν νὰ ὑποτάξουν πολλοὺς λαοὺς, που ἦταν πιὸ προχωρημένοι στὸν πολιτισμὸ, ὅπως ἦταν οἱ Ἕλληνες κι ἄλλοι λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς. Ἐπίσης ἤξεραν νὰ κυβερνοῦν καλὰ τὴν πολιτεία. Δὲν εἶχαν ὅμως μεγάλη ἀνάπτυξη στήν ἀρχὴ καὶ δὲν καταλάβαιναν πολὺ ἀπὸ γράμματα κι ἀπὸ τέχνες. Ὅταν ξεκίνησαν νὰ κυριεύσουν τὸν κόσμον, ἦταν γεωργοί, ἀγαποῦσαν πολὺ τὰ χωράφια τους καὶ τὰ καλλιεργοῦσαν μὲ ἐπιμέλεια.

Ὅταν πῆγαν στὴν Ἑλλάδα καὶ στίς χώρες τῆς Ἀνα

τολής, θρήκαν ἐκεῖ μεγάλο πολιτισμό. Πολλά χρόνια προτοῦ γεννηθῆ ὁ Χριστός, οἱ Ἕλληνες, καθὼς εἶπαμε, εἶχαν προκόψει πολύ. Εἶχαν πόλεις μεγάλες, ἐλεύθερο πολίτευμα, ἔχτιζαν ὠραίους ναοὺς καὶ θεάτρα, ἔκαναν

Ὁ Αὐγουστος

θαυμάσια ἀγάλματα, ἔγραφαν λαμπρὰ βιβλία, ποὺ τὰ διαβάζομε σήμερα μὲ θαυμασμό καὶ ἀγάπη. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἀπὸ τὸν καιρὸ μάλιστα ποὺ στὴν Ἀσία καὶ στὴν Αἴγυπτο ἰδρύθησαν τὰ ἑλληνικὰ κράτη, τὰ βασίλεια τῶν διαδόχων, ὁ

πως ξέρομε, ὅλη ἡ ἀνατολή πῆρε τὸν ἐλληνικὸ πολιτισμό.

Οἱ Ρωμαῖοι λοιπὸν σὰν ἔφτασαν στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴν Ἀνατολή, εἶδαν μὲ ἀπορία ἐκεῖνα τὰ ὠραῖα πράγματα. Τοὺς ἔκαμε ἐντύπωση ἡ κομψὴ καὶ ἀναπαυτικὴ κατοικία, ἡ ἐπίπλωση, τὰ ἐνδύματα, ὁ τρόπος τῆς ζωῆς. Οἱ Ρωμαῖοι προσπάθησαν τότε νὰ μιμηθοῦν τοὺς Ἕλληνας. Ἄρχισαν νὰ κτίζουν πλούσιες καὶ ὠραῖες κατοικίες, νὰ τὶς στολίζουν, νὰ φοροῦν λεπτὰ καὶ κομψὰ ἐνδύματα, νὰ κάνουν μαρμάρινους ναοὺς γιὰ τοὺς θεοὺς των. Ἐπίσης ἀγάπησαν τὰ ἐλληνικὰ γράμματα. Πολλοὶ πλούσιοι Ρωμαῖοι πῆραν Ἕλληνας δασκάλους στὰ παιδιὰ τους ἢ τὰ ἔστειλαν νὰ σπουδάσουν στὴν Ἑλλάδα. Διάβαζαν τὰ ἐλληνικὰ βιβλία καὶ πολεμοῦσαν νὰ γράψουν κι αὐτοὶ ὅμοια στὴ γλῶσσα τους, στὴ λατινικὴ δηλαδή. Ἔτσι ὁ ἐλληνικὸς πολιτισμὸς μπῆκε στὴ Ρώμη καὶ ἀπὸ κεῖ ἀπλώσε σὲ ὅλο τὸ Ρωμαϊκὸ κράτος.

4. Ὁ Χριστιανισμὸς

Οἱ λαοὶ τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἦταν εἰδωλολάτρες. Καθένας τοὺς λάτρευε τοὺς θεοὺς, ποὺ κληρονόμησε ἀπὸ τοὺς προγόνους του. Οἱ Ρωμαῖοι σεβάσθηκαν τὴ θρησκεία τῶν ὑποδοῦλων λαῶν. Κανενὸς τῆς θρησκείας δὲν τὴν πείραξαν. Ἦταν δηλαδή ἀνεξίθρησκοι, ὅπως λέγουν.

Ἐπειτα ὅμως ἐγίνε μεγάλη ἀλλαγὴ. Στὴν αὐτοκρατορία ἐξάπλωσε μιὰ νέα θρησκεία, ὁ Χριστιανισμὸς. Τὴ νέα θρησκεία τὴ δίδαξε ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Ὁ Χριστὸς γεννήθηκε κι ἔζησε στὴν Ἰουδαία. «Οἱ ἄνθρωποι, ἔλεγε ὁ Χριστός, εἶναι ὅλοι ἴσοι, εἶναι ἀδελφοὶ καὶ παιδιὰ τοῦ Θεοῦ. Ἀγαπᾶτε ὅλους τοὺς ἀνθρώπους σὰν τὸν ἑαυτὸ σας. Ἡ ἀγάπη εἶναι τὸ μεγαλύτερο προτέρημα. Ἡ ζωὴ αὐτὴ εἶναι πρόσκαιρη. Ὅλοι οἱ βασανισμένοι καὶ οἱ κατατρεγμένοι θὰ βροῦν ἀνάπαυση καὶ χαρὰ στὴν ἄλλη ζωὴ».

Οἱ ἄνθρωποι ἄκουσαν τὴ διδασκαλία του μὲ συγκί-
νηση. Τοὺς φαινόταν πὼς οἱ λόγοι του ἀνυψώνουν τὸν
ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν ταπεινὴ ζωὴ καὶ τὸν φέρνουν σ' ἕνα
κόσμο ἀνώτερο καὶ ὠραιότερο. Πολλοὶ τὸν ἀκολούθη-
σαν κ' ἔγιναν μαθητὲς του.

Οἱ μαθητὲς τοῦ Ἰησοῦ καὶ ὅλοι ὅσοι πίστεψαν σ' αὐ-
τὸν κράτησαν στὴν ψυχὴ τους ζωντανὴ τὴ διδασκαλία
του καὶ φρόντισαν νὰ τὴ διαδώσουν σ' ὅλον τὸν κόσμο.
Αὐτοὶ ἦταν οἱ Ἀπόστολοι. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔδειξαν
μεγάλο ζῆλο. Ἐκεῖνος, ποὺ δούλεψε μὲ ἰδιαίτερο ἐν-
θουσιασμό γιὰ τὴ διάδοση τοῦ χριστιανισμοῦ, ἦταν ὁ
ἀπόστολος Π α Ὡ λ ο ς.

Οἱ πιστοὶ τοῦ Χριστοῦ ξεχώρισαν ἀμέσως ἀπὸ τοὺς
ἄλλους ἀνθρώπους. Ζοῦσαν ὅλοι ἐνωμένοι μὲ ἀδελφί-
κῃ ἀγάπῃ κ' ἔκαμαν ἔτσι τὶς Χριστιανικὲς Ἐκκλησίες.
Χριστιανικὴ ἐκκλησία σημαίνει ἐνωσιὴ ἐκείνων, ποὺ πι-
στεύουν στὸ Χριστό.

Οἱ πρῶτες χριστιανικὲς ἐκκλησίες ἰδρύθηκαν στὴν
Ἰουδαία. Ἀργότερα ἔγιναν στὴ Μ. Ἀσία, στὴν Ἑλλά-
δα, στὴν Ἰταλία καὶ σ' ὅλες τὶς χῶρες τῆς Ρωμαϊκῆς
αὐτοκρατορίας.

5. Οἱ Ἕλληνες δέχονται τὸ χριστιανισμό

Οἱ Ἕλληνες στὴν ἀρχὴ δυσκολεύτηκαν νὰ δεχτοῦν
τὸ χριστιανισμό. Ὡς τότε αὐτοὶ εἶχαν διδάξει ὅλον
τὸν κόσμον. Πὼς νὰ δεχτοῦν τώρα μιὰ θρησκεία ποὺ
ἔρχόταν ἀπὸ τὴν Ἰουδαία; Ἡ διδασκαλία τῶν ἀποστό-
λων τοὺς φαινόταν πολὺ ἀπλὴ καὶ πολὺ λαϊκὴ. Στὴν Ἀ-
θῆνα καὶ σὲ ἄλλες ἑλληνικὲς πόλεις ζοῦσαν τότε πολ-
λοὶ σοφοὶ διδάσκαλοι, ποὺ ἤξεραν καλὰ τ' ἀρχαῖα
γράμματα καὶ δίδασκαν τοὺς νέους τὴ σοφία τῶν ἀρ-
χαίων Ἑλλήνων. Αὐτοὶ γιὰ πολὺν καιρὸ πολέμησαν τὸ
χριστιανισμό καὶ ἔγραψαν βιβλία, γιὰ ν' ἀποδείξουν
πὼς ἡ ἀρχαία θρησκεία εἶναι πολὺ ἀνώτερη ἀπὸ τὴ χρι-
στιανικὴ.

Ὁ λαὸς ὅμως σιγὰ σιγὰ πίστεψε τὴ διδασκαλία τῶν Ἀποστόλων καὶ μὲ τὸν καιρὸ πολλοὶ λόγοι “Ἕλληνες ἔγιναν χριστιανοὶ καὶ δούλεψαν μὲ ζῆλο, γιὰ νὰ στερεώσουν τὴ νέα θρησκεία. Τότε ὁ χριστιανισμὸς πῆρε πολὺ μεγαλύτερη δύναμη.

Οἱ λόγοι “Ἕλληνες ἔγραψαν βιβλία, γιὰ ν’ ἀποδείξουν στοὺς μορφωμένους πὼς ὁ χριστιανισμὸς εἶναι ἡ μόνη ἀληθινὴ θρησκεία. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ τελειότερη τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἔγινε ὄργανο τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ σ’ αὐτὴ γράφηκαν τὰ Εὐαγγέλια, οἱ ἐπιστολές τῶν Ἀποστόλων καὶ ὅλα σχεδὸν τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία. Ἀργότερα οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας στὴν ἑλληνικὴ ἔγραψαν τὰ συγγράμματά τους.

Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα βοήθησε πολὺ νὰ διαδοθῆ ὁ χριστιανισμὸς, διότι οἱ μορφωμένοι ἄνθρωποι σ’ ὅλες τὶς χῶρες ἤξεραν τὰ ἑλληνικὰ καὶ μποροῦσαν νὰ καταλάβουν τὰ βιβλία, ποὺ ἦταν γραμμένα στὴν ἑλληνικὴ, εἴτε τοὺς κήρυκες, ποὺ μιλοῦσαν σ’ αὐτὴ τὴ γλῶσσα.

6. Διωγμοὶ τῶν χριστιανῶν. Οἱ μάρτυρες

Ὁ χριστιανισμὸς πρόκοψε καὶ ἀπλώσε πολὺ γλήγορα. Οἱ ἄνθρωποι εἶχαν ἀηδιάσει τὴν παλιὰ θρησκεία. Δὲν πίστευαν πιά πολλοὺς θεοὺς, ποὺ δὲν τοὺς ἔδιναν καμιὰ παρηγοριά καὶ οὔτε ἀλάφρωναν τὸν πόνο τους, ἐνῶ ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ τοὺς ἤρθε σὰν παρηγοριά, σὰν ξαλάφρωμα στοὺς φτωχοὺς, στοὺς κατατρεγμένους, ποὺ στέναζαν κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἀδικία τῶν δυνατῶν. Μιλοῦσε μὲ συμπάθεια στοὺς μικροὺς καὶ ταπεινοὺς καὶ δίδασκε πὼς αὐτοὶ εὐκολότερα θὰ μποῦν στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν παρὰ οἱ πλούσιοι καὶ οἱ δυνατοί. Γι’ αὐτὸ σ’ ὅλα τὰ μέρη ὁ λαὸς ἄκουσε μὲ συγκίνηση τὴν καινούργια διδασκαλία καὶ πίστεψε στὸ Χριστό. Σὲ ὅλες τὶς πόλεις τῆς μεγάλης Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἦταν χριστιανοί, ποὺ ζοῦσαν ἐνωμένοι ἀδελφικά.

Αυτό ἀνησύχησε τοὺς αὐτοκράτορες τῆς Ρώμης. Οἱ Ρωμαῖοι, ὅπως εἶπαμε, δὲν ἦταν φανατικοί, ἄφιναν τοὺς ὑπηκόους τῶν νὰ ἔχουν ὅποιά θρησκεία ἤθελαν καὶ μέσα στὸ ρωμαϊκὸ κράτος ζοῦσαν εἰρηνικὰ ὄλες οἱ θρη

Ἦ'Ο Νέρων

σκεῖες. Φοβήθηκαν ὁμως τὸ χριστιανισμό, γιατί τοὺς φάνηκε σὰ μιὰ ἔνωση τῶν φτωχῶν. Εἶχαν ὑποψία μήπως ὁ κατώτερος λαὸς ἔνωμένος μετὰ πίστη σὴν καινούργια θρησκεία κάμει καμιά ἐπανάσταση, γιὰ νὰ χτυπήσῃ τοὺς πλοῦσιους καὶ τὸν αὐτοκράτορα. Γι' αὐτὸ

κυνήγησαν τούς χριστιανούς και πολέμησαν να τούς άφανίσουν με τὰ πιό σκληρά μέσα. Έγναν πολλοί διωγμοί σε διάφορες εποχές. Οί σπουδαιότεροι είναι δέκα και τούς λένε δέκα διωγμούς τής εκκλησίας.

Στις σκληρές αυτές περιστάσεις οί χριστιανοί έδειξαν μεγάλο θάρρος και ύπόφεραν με πίστη και με ήρωισμό τὰ θασανιστήρια και πολλοί θυσιάστηκαν για τήν πίστη. Ή εκκλησία τούς ώνόμασε μάρτυρες. Τό θάρρος και η πίστη τών μαρτύρων έκαμε μεγάλη έντύπωση. Πολλοί πίστεψαν στο Χριστό βλέποντας τήν αυτοθυσία τών χριστιανών. Οί διωγμοί βάσταξαν περισσότερο από 200 χρόνια, δέν μπόρεσαν όμως να σταματήσουν τό ξάπλωμα του χριστιανισμού.

7. Ή νίκη του Χριστιανισμού. Ή Μέγας Κωσταντίνος

Πέρασαν τρακόσια χρόνια από τή γέννηση του Χριστού. Σ' αυτό τό διάστημα ό χριστιανισμός πρόκοψε και άπλωσε σ' όλο τό Ρωμαϊκό κράτος. Στις τέσσερες άκρες τής αυτοκρατορίας ήταν άμέτρητοι χριστιανοί ένωμένοι, που άποτελοΰσαν μεγάλη δύναμη. Οί αυτοκράτορες όμως δέν έπαυαν να τούς κατατρέχουν.

Σ' αυτά τὰ χρόνια ό αυτοκράτορας τής Ρώμης, επειδή δέν μπορούσε να κυβερνήσει μόνος τήν άπέραντη αυτοκρατορία, πήρε ένα βοηθό, ένα συνάρχοντα όπως λέγουν. Ή ένας από τούς δύο άρχοντες έμεινε στην Άνατολή, ό άλλος στη Δύση. Ύστερα από λίγο οί δύο αυτοκράτορες πήραν από ένα βοηθό. Τό κράτος είχε τώρα τέσσερες κυβερνήτες. Κατά τὰ 300 μ. Χ. ένας απ' αυτούς ήταν ό Κωσταντίνος ό Χλωρός, που κυβερνούσε τή σημερινή Γαλλία και τή Μεγάλη Βρετανία. Του Κωσταντίου γιός ήταν ό Κωσταντίνος, που άργότερα δοξάστηκε και ώνομάστηκε Μέγας.

Ή Κωσταντίνος είχε μητέρα χριστιανή, τήν Άγία Έλένη. Αυτή τον έκαμε να αγαπήσει τή νέα θρησκεία. Μά και ό ίδιος σαν ξευπνος πολιτικός παρατήρησε, πως ό

χριστιανισμός είχε κατακτήσει μεγάλη δύναμη μέσα στο κράτος.

Όταν πέθανε ο Κωνσταντίνος, ο στρατός έκαμε αυτό κράτορα τόν Κωνσταντίνο. Τό κράτος ήταν τότε άνω κάτω. Οί αυτοκράτορες έκαμναν πόλεμο άναμεταξύ τους. Ένας άπ' αούτους, ό Μαξιέντιος, πού είχε έδρα τή Ρώμη, θέλησε νά χτυπήσει τόν Κωνσταντίνο, για νά τού πάρη τή χώρα του. Έκείνος για νά τόν προλάβη, προχώρησε μέ στρατό στήν Ιταλία. Άνησυχούσε όμως, γιατί είχε λίγο στρατό.

Λένε πώς εκεί πού προχωρούσε, είδαν έξαφνα τό μεσημέρι ένα φωτεινό σημείο στόν ουρανό, πού είχε τό σχήμα τού σταυρού και πάνω σ' αυτό τά γράμματα «Έν τούτω νίκα». Ό Κωνσταντίνος πρόσταξε κ' έκαμαν μιá σημαία μ' ένα σταυρό κι επάνω τό μονόγραμμα τού Χριστού. Τή σημαία αούτή τήν είπαν λάβαρο. Μ' αούτό έδειξε ό Κωνσταντίνος πώς γίνεται προσάτης και άρχηγός τού χριστιανισμού. Αούτό γέννησε μεγάλο ένθουσιασμό στό στρατό, γιατί πολλοί στρατιώτες του ήταν χριστιανοί και πολέμησαν μέ μεγάλη όρμή
312 και χωρίς νά λογαριάσουν τή ζωή τους. Ό Κωνσταντίνος νίκησε τό Μαξιέντιο και κυρίεψε τή Ρώμη. Η νίκη τού Κωνσταντίνου σήμαινε νίκη τού χριστιανισμού. Οί διωγμοί τών χριστιανών έπαψαν άπό τότε και ό Κωνσταντίνος έγινε προσάτης τής θρησκείας, πού τήν είχαν κατατρέξει τόσο πολύ οί προκάτοχοί του.

8. Ό Κωνσταντίνος χτίζει τήν Πόλη

Ό Κωνσταντίνος νίκησε όλους τούς έχθρούς του και έγινε μόνος κύριος τής μεγάλης Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Άπό τότε ό χριστιανισμός κυριάρχησε παντού. Σκέφτηκε τότε νά κάνη καινούργια πρωτεύουσα, γιατί δέν ήταν ευχαριστημένος νά μένη στή Ρώμη, όπου ζού

σαν ακόμη πολλοί ειδωλολάτρες και ή παλιά άριστο κρατία δέν αγαπούσε τόν αυτοκράτορα.

Αφού γύρισε πολλά μέρη, διάλεξε μιá θέση πάνω στο Βόσπορο, εκεί που ήταν χτισμένο τó Βυζάντιο, ή παλιά έλληνική άποικία. Έκει έχτισε τή νέα πόλη· Χιλιάδες στρατιώτες δούλεψαν, για να οικοδομήσουν ένα ψηλό και δυνατό τείχος με πολλούς πύργους από τήν Προποντίδα, δηλαδή τή θάλασσα του Μαρμαρά οπως λέμε σήμερα, ως τόν Κεράτιο κόλπο.

Μέσα στο τείχος αυτό έχτισε τήν πόλη. Τή στόλισε με άραια χτίρια, έκαμε πλατείες και δρόμους μεγάλους κ' έφερε από διάφορες έλληνικές πόλεις σπουδαία καλλιτεχνήματα.

Στά 330 μ. Χ. έγιναν τά έγκαίνια και ό Κωσταντίνος έφερε εκεί τήν πρωτεύουσά του. Η νέα πόλη ώ-330 νομάστηκε Κωσταντινούπολη και έγινε μεγάλη και περίφημη στήν ιστορία. Άργότερα για εύκολία τήν είπαν Πόλη μονάχα.

Η θέση τής Πόλης ήταν εξαιρετική. Βρίσκεται ανάμεσα στήν Εύρώπη και στήν Άσία, είναι κατάλληλη να έξουσιάζη και τις δυο αυτές χώρες και να μαζεύη τά πλούτη τους. Ο Κωσταντίνος πέθανε τó 337, αφού δέχτηκε έπίσημα τó χριστιανισμό και βαπτίστηκε λίγο προτού πεθάνη. Η Έκκλησία τόν τίμησε πολύ, τόν ώνόμασε Μέγα, τόν είπε "Άγιο και Ίσαπόστολο, γιατί κοπίασε για να διαδώση τó χριστιανισμό όσο και οί άπόστολοι.

9. Θρησκευτικές ταραχές και Σύνοδοι

Ο χριστιανισμός νίκησε τήν ειδωλολατρεία. Πολύ γρήγορα όμως οί χριστιανοί χωρίστηκαν και άρχισαν να μαλώνουν ανάμεταξύ τους. Άφορμή στίς φιλονικίες έδωσαν οί αίρέσεις. Πολλοί χριστιανοί δηλαδή ήθελαν να δώσουν στή διδασκαλία του Χριστού και των άπο

στόλων ἐξήγηση διαφορετική ἀπὸ τὴν ἐπίσημη πού παραδέχονταν ἡ ἐκκλησία.

Ἐνας πολὺ μορφωμένος παπὰς στὴν Ἀλεξάντρεια, ὁ Ἄρειος, ὑποστήριξε πὼς ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι θεός, ἀλλὰ δημιούργημα τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ ἦταν ἀντίθετο στὴ διδασκαλία τῆς ἐκκλησίας, πού παραδέχεται πὼς ὁ Χριστὸς εἶναι Θεός, γέννημα καὶ παιδί τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι πλάσμα του.

Ὁ Ἄρειος ἀπόκτησε πολλοὺς ὁπαδοὺς καὶ ἄρχισαν νὰ φιλονικοῦν καὶ ἦταν κίνδυνος νὰ χωριστῇ ἡ ἐκκλησία. Ὁ Κωσταντῖνος πρόσταξε τότε τοὺς ἐπισκόπους νὰ κάμουν συνέδριο γιὰ νὰ λύσουν τὴ διαφορά.

Στὰ 325 μ. Χ. μαζεύτηκαν στὴ Νίκαια τῆς Βιθυνίας

318 ἐπίσκοποι ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τῆς αὐτοκρατορίας. Ἐγινε ζωηρὴ συζήτηση. Ἐνας νέος διάκος τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξαντρίας, ὁ Ἄθανάσιος, πολέμησε μὲ μεγάλη εὐγλωττία τὸν Ἄρειο.

Οἱ ἐπίσκοποι καταδίκασαν τὴν αἵρεση τοῦ Ἀρείου καὶ ὑπόγραψαν μιὰ Ἐκθεση, πού ἔλεγε πὼς ὁ Χριστὸς εἶναι τέλειος Θεός, ὅμοιος μὲ τὸν Πατέρα.

Ἀπὸ τότε συνήθισαν νὰ μαζεύονται οἱ ἐπίσκοποι σὲ συνέδρια, γιὰ νὰ λύσουν τὰ μεγάλα θρησκευτικὰ ζητήματα. Τὰ συνέδρια αὐτὰ ὠνομάστηκαν σύνοδοι. Ἐπειδὴ στὰ μεγάλα συνέδρια μαζεύονταν ἐπίσκοποι ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τοῦ κράτους, σὰ νὰ ποῦμε ἀπ' ὅλη τὴν οἰκουμένη, τὰ συνέδρια αὐτὰ ὠνομάστηκαν Οἰκουμενικὲς Σύνοδοι. Τέτοια συνέδρια ἔγιναν ἑπτὰ καὶ τὰ λένε στὴ γλῶσσα τῆς ἐκκλησίας αἱ ἑπτὰ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι.

10. Τὸ «Πιστεύω» καὶ ὁ Μέγας Θεοδοσίος

Οἱ θρησκευτικὲς ταραχὲς δὲ σταμάτησαν καὶ ὕστερ' ἀπὸ τὴ Σύνοδο τῆς Νίκαιας. Οἱ ἄνθρωποι αὐτῆς τῆς ἐποχῆς εἶχαν μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα. Ὁλος ὁ κόσμος, ὄχι μόνο οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ λόγιοι, παρὰ καὶ οἱ στρατιωτικοὶ καὶ οἱ αὐτοκράτορες

καί οἱ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ συζητοῦσαν μέ πάθος γιά τὰ θεολογικά ζητήματα. Μάλωναν, χωρίζονταν σέ κόμματα καί πολλές φορές γίνονταν ταραχές καί στάσεις.

Σέ λίγο φάνηκε ἄλλη αἵρεση. Ἀρχηγός ἦταν τώρα ὁ Πατριάρχης τῆς Πόλης Μακεδόνιος. Ἔγιναν πάλι ταραχές. Οἱ διάδοχοι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, πού δέν ἦταν πολὺ ἱκανοὶ αὐτοκράτορες, δέν μπόρεσαν νά περιορίσουν τὸ κακό. Τὸ κράτος κινδύνεψε πολὺ, γιὰ τὴν ἴδια ἐποχὴ ἕνας πολεμικὸς λαός, οἱ Γότθοι, πέρασαν τὸ Δούναβη καί ἔκαμαν ἐπιδρομὴ σέ διάφορα μέρη τῆς αὐτοκρατορίας.

Σέ λίγο ὅμως ἀνέβηκε στὸ θρόνο ἕνας ἱκανὸς αὐτοκράτορας, ὁ Θεοδοσίος. Αὐτὸς κατῴρθωσε νά νικήσῃ τοὺς Γότθους καί μέ κάθε μέσο προστάτεψε τὴν ὀρθοδοξία. Στὰ 381 μ. Χ. κάλεσε τὴ Δεύτερη Οἰκουμένη Σύνοδο στὴν Κωνσταντινούπολη. Αὐτὴ καταδίκασε τὸ Μακεδόνιο καί τὴν αἵρεσή του καί πρόσθεσε καινούργια ἄρθρα στὴν Ἐκθεση τῆς Νίκαιας. Ἔτσι συμπληρωμένη ἡ Ἐκθεση ὠνομάστηκε Σύμβολο τῆς πίστεως καί εἶναι τὸ γνωστὸ «Πιστεύω εἰς ἕνα θεὸν πατέρα, παντοκράτορα κτλ.»

Οἱ φιλονικίες ὅμως γιά τὰ θρησκευτικὰ δέν παύουν. Ἀργότερα φάνηκαν καί ἄλλες αἱρέσεις καί ἔγιναν νέες ταραχές. Οἱ θρησκευτικὲς φιλονικίες τάραξαν πάντα τὴν ἐκκλησία καί ἔβλαψαν πολὺ τὸ κράτος.

11. Ἰουλιανός. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας

Στὰ πρῶτα χρόνια τοῦ χριστιανισμοῦ οἱ σπουδαιότεροι σοφοὶ ἦταν εἰδωλολάτρεις. Στὴν Ἀθήνα, στὴν Ἀντιόχεια, στὴν Ἀλεξάνδρεια, στὴ Ρώμη καί σέ ἄλλες μεγάλες πόλεις ὑπῆρχαν σχολεῖα μέ πολὺ σοφοὺς δασκάλους, πού ἀγαποῦσαν πολὺ τὸν ἀρχαῖο ἐλληνικὸ κόσμον καί τὴν ἐλληνικὴ θρησκεία. Οἱ εἰδωλολάτρεις λόγιοι ἔγραψαν πολλὰ, γιά νά δείξουν πῶς ἡ παλιὰ ἐλληνικὴ θρησκεία ἦταν καλύτερη ἀπὸ τὴ χριστιανική.

“Ένας άνεπιός του Μεγάλου Κωνσταντίνου, ο Ίο υ λ ι α ν ό ς, που σπούδασε στις φιλοσοφικές σχολές της Αθήνας, αγάπησε πολύ τα αρχαία γράμματα και μαζί μ' αυτά την αρχαία ειδωλολατρική θρησκεία. Όταν άργότερα έγινε αυτοκράτορας, θέλησε να ξαναφέρη την αρχαία θρησκεία και πολέμησε το χριστιανισμό. Γι' αυτό οι χριστιανοί τον ώνόμασαν Παραβάτη.

Σε λίγο όμως πολλοί μαθητές των φιλοσόφων έγιναν χριστιανοί και πολλοί χριστιανοί μορφώθηκαν κ' έμαθαν τ' αρχαία γράμματα. Αυτοί αγωνίστηκαν να υπερασπίσουν τη χριστιανική θρησκεία με τα λόγια και με τα συγγράμματά τους. Μερικοί απ' αυτούς ήταν πολύ μορφωμένοι και έγραφαν πολύ καλά τ' αρχαία ελληνικά. Τους ανθρώπους αυτούς ή Εκκλησία τους ώνόμασε μεγάλους δασκάλους και πατέρες της εκκλησίας.

“Ένας από τους αρχαιότερους πατέρες είναι ο Άγιος Αθανάσιος, ο τριμερής αντίπαλος του Αρείου, που στη Σύνοδο της Νίκαιας, καθώς είδαμε, υποστήριξε με ζήλο και ευγλωττία τη διδασκαλία της Εκκλησίας. Ο Αθανάσιος έγινε άργότερα αρχιεπίσκοπος στην Άλεξάνδρεια, έγραψε πολλά συγγράμματα κ' έγινε πολύ ξακουστός.

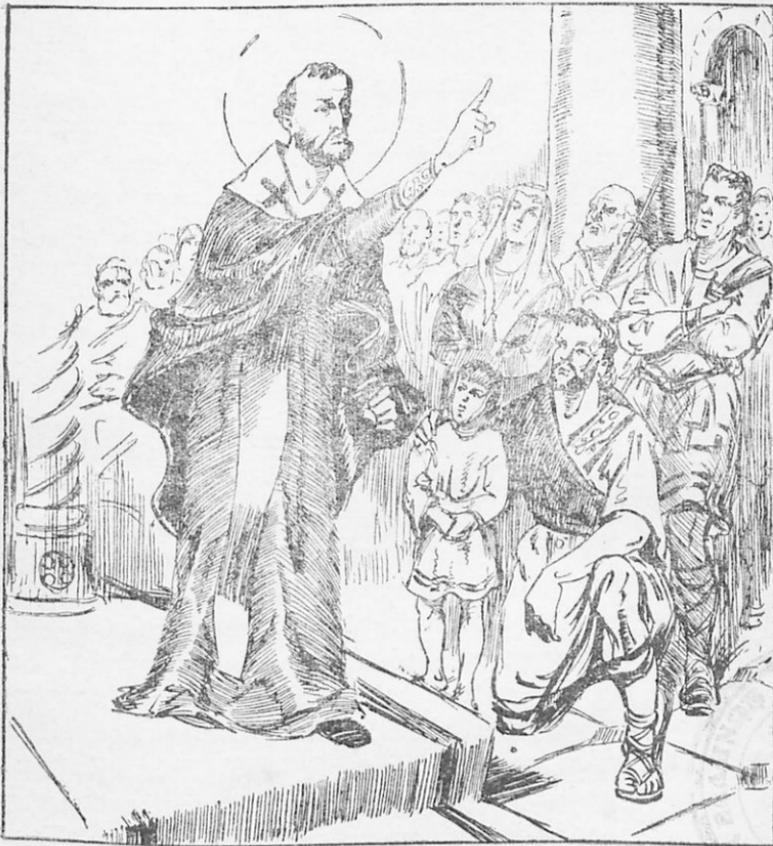
Οι πιο ξακουσμένοι όμως από τους πατέρες της εκκλησίας είναι τρεις, ο Μέγας Βασίλειος, ο Γρηγόριος Ναζιανζηνός και ο Ίωάννης ο Χρυσόστομος, που έζησαν τον 4ο αιώνα και λέγονται Τρεις Ίεράρχες.

12. Η Άνατολική αυτοκρατορία

“Υστερα από το θάνατο του Μ. Θεοδοσίου, δηλαδή το 395 μ. Χ., το Ρωμαϊκό κράτος χωρίστηκε σε δύο 395 και από τότε δέν ένώθηκε πιά. Ο ένας από τους γιούς του Θεοδοσίου, ο Άρ κ ά δ ι ο ς, πήρε τις άνατολικές έπαρχίες και είχε πρωτεύουσα την Κωνσταντινούπολη. Ο άλλος τις δυτικές και είχε πρωτεύ-

ουσα τὴ Ρώμη. Ἔτσι τὸ κράτος χωρίσθηκε σὲ δυὸ αὐτοκρατορίες, τὴν Ἀνατολικὴ καὶ τὴ Δυτικὴ.

Στὰ χρόνια αὐτὰ ἔγιναν μεγάλες ταραχές στὸ Ρωμαϊκὸ κράτος. Πολλοὶ λαοί, τὸ περισσότερο Γερμανοί,

Ὁ Χρυσόστομος

πέρασαν τὰ σύνορα, τὸ Δούναβη καὶ τὸ Ρῆνο, μπῆκαν σὲς ἐπαρχίες τῆς αὐτοκρατορίας, τίς λεηλάτησαν καὶ κυρίευσαν πολλές ἀπ' αὐτές. Αὐτὴ εἶναι ἡ Μεγάλῃ Μετανάστευση τῶν λαῶν. Στὴν ἀνεμοζάλῃ αὐτὴ καταποντίσθηκε καὶ χάθηκε ἡ Δυτικὴ αὐτοκρατορία.

Χ. Θεοδωρίδης—Α. Λαζάρου. Μεσαιωνικὸς Ἑλληνισμὸς

2

Στις έπαρχίες της έγκαταστάθηκαν διάφοροι γερμανικοί λαοί και ίδρυσαν πολλά κράτη. Άπ' αυτά γεννήθηκαν σιγά σιγά τὰ σημερινά ευρωπαϊκά κράτη, ή Γαλλία, ή Ίσπανία, ή Άγγλία, ή Γερμανία, ή Ίταλία.

Ή Άνατολική αυτοκρατορία έπαθε κι αυτή πολλές συμφορές από τη Μετανάστευση. Κατώρθωσε όμως να κρατηθή, ώργανώθηκε καλά με τον καιρό. έζησε χίλια χρόνια ακόμα και έκαμε πολλά αξιόλογα.

Στην Άνατολική αυτοκρατορία έπικρατούσαν οί "Έλληνες και ή έλληνική γλώσσα. Με τον καιρό κυριάρχησε ο έλληνικός πολιτισμός στην αυτοκρατορία, ή έλληνική γλώσσα έγινε ή επίσημη γλώσσα και τὸ κράτος πήρε όψη έλληνική. Γι' αυτό τη λένε και "Έλληνική Αυτοκρατορία.

13. Ο Ίουστινιανός

Πέρασαν περισσότερα από 100 χρόνια ύστερα από τὸ χωρισμό της Άνατολικής αυτοκρατορίας από τη Δυτική. Ή αυτοκρατορία της Άνατολής πέρασε δύσκολα χρόνια και κινδύνευσε να χαθή. Πολλοί από τούς αυτοκράτορες της δέν ήταν ίκανοί. Βρέθηκαν όμως μερικοί άξιοι, που την έσωσαν και της έδωσαν νέα ζωή.

Στά 527 ανέβηκε στο θρόνο ένας πολὺ σπουδαίος βασιλιάς ο Ίουστινιανός. Αυτός έβαλε τάξη στο κράτος.

τὸ δυνάμωσε και τὸ δόξασε. Ο Ίουστινιανός βασιλεύσας 38 χρόνια, από τὸ 527—565. Ήταν άνθρωπος

σοβαρός και πολὺ εργατικός κι ένιωθε πὼς ο αυτοκράτορας έχει κάποια θαραϊά υποχρέωση. Προπάντων είχε ένα έξαιρετικό προτέρημα. Ήξερε να διαλέγη τὸν κατάλληλο άνθρωπο για τὴν κάθε θέση. Γι' αυτό κατώρθωσε να βρῆ ικανώτατους ανθρώπους, δικηγότους, στρατηγούς, νομομαθείς, καλλιτέχνες, που τὸν βοήθησαν πολὺ και δόξασαν τὴ βασιλεία του.

Ο Ίουστινιανός πήρε γυναίκα από χαμηλή κοινωνική τάξη, τὴ Θεοδώρα. Ο πατέρας της έτρεφε άγρια

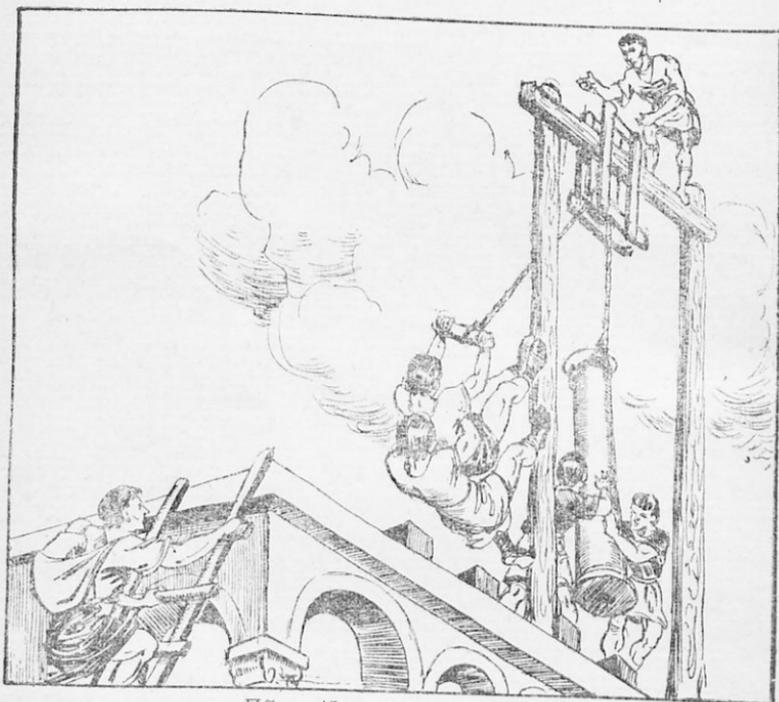
θηρία, ἀπ' αὐτὰ πού παίζουν στο ἵπποδρόμιο, καί ἡ Θεοδώρα ἡ ἴδια ἔπαιζε στο θέατρο. Ὁ Ἰουστινιανός τήν ἠγάπησε, τήν παντρεύτηκε καί τήν ἔκαμε βασίλισσα.

Ὅταν ἀνέβηκε στο θρόνο ὁ Ἰουστινιανός, ἦταν με μάλῃ ἀταξία στο κράτος. Θέλησε νά βάλῃ τάξη καί νά

φέρῃ πειθαρχία. Ὁ λαός τῆς Πόλης ὁμῶς δυσαρεστήθηκε, ἔκανε ἐπανάσταση καί λίγο ἔλειψε ὁ Ἰουστινιανός νά χάσῃ τὸ θρόνο καί τῆ ζωή. Στὴ δύσκολη αὐτὴ περίσταση ἡ Θεοδώρα ἔδειξε μεγάλη σταθερότητα καί αὐτὴ ἔδωσε θάρρος στὸν Ἰουστινιανό, πού εἶχε χάσει κάθε ἐλπίδα καί ἦταν ἔτοιμος νά φύγῃ, γιὰ νά σώσῃ τῆ ζωή του. Τρεῖς μέρες βούιζε ἡ ἐπανάσταση στοὺς δρόμους. Τέλος ὁ στρατηγὸς Βελισσάριος χτύπησε τοὺς ἐπαναστάτες. Χιλιάδες ἄνθρωποι σκοτώθηκαν τότε στο ἵπποδρόμιο καί στοὺς δρόμους τῆς Πόλης. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐπανάσταση, πού τήν ὠνόμασαν Στάση τοῦ Νίκα.

Ὁ Βελισσάριος ἔγινε ξακουστός ἀπὸ τότε καὶ σὲ πολλοὺς πολέμους ἔδειξε πὼς ἦταν ἄξιος στρατηγός. Ὁ Ἰουστινιανὸς εἶχε καὶ ἄλλους πολὺ καλοὺς στρατηγούς, φρόντισε πολὺ γιὰ τὸ στρατὸ καὶ ἔκαμε πολλοὺς πολέμους. Ὁ στρατὸς τῆς αὐτοκρατορίας ἦταν ὁ καλύτερος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Γι' αὐτὸ κατάρθωσε ὁ

Πὼς κτίζαν οἱ Βυζαντινοί.

Ἰουστινιανὸς νὰ νικήσῃ τοὺς Γερμανοὺς, ποὺ εἶχαν κυριεύσει τὶς χῶρες τοῦ δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους.

Ὁ Βελισσάριος χτύπησε πρῶτα μ' ἓνα μικρὸ, μὰ πολὺ καλὰ ὠργανωμένο στρατὸ, τοὺς Βάνδαλους, ποὺ εἶχαν κυριεύσει τὴ βορινὴ Ἀφρική, τοὺς νίκησε, ἔπιασε αἰχμάλωτο τὸ βασιλεῖα τους καὶ τὸν πῆγε στὴν Πόλη.

Ἔστερα χτύπησε τοὺς Γότθους, ποὺ εἶχαν τὴν Ἰταλία. Τὸν πόλεμο, ποὺ ἄρχισε αὐτός, τὸν ἀποτελεῖ.

ωσε ένας άλλος επίσης καλός στρατηγός, ο Ναρσής. Έτσι οι δυο αυτές χώρες, ή Βορινή 'Αφρική, ή 'Ιταλία κ' ένα μέρος από την 'Ισπανία έλευθερώθηκαν και ξανάγιναν έπαρχίες τής αυτοκρατορίας.

14. Ειρηνικά έργα του 'Ιουστινιανού

Ἡ Ἁγία Σοφία

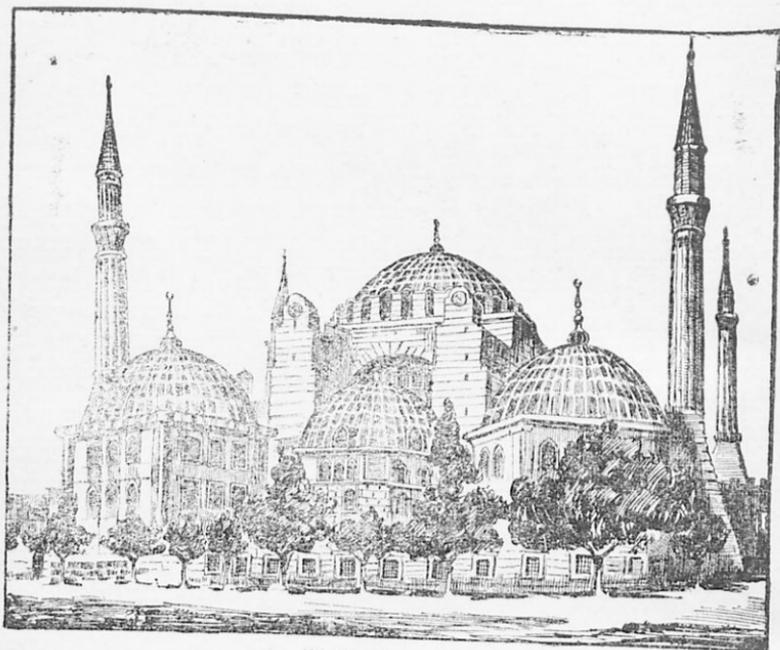
Ὁ 'Ιουστινιανός δέν ἔκαμε μονάχα μεγάλους πολέμους. Φρόντισε πολὺ νά διορθώσῃ τὰ ἐσωτερικά τοῦ κράτους του. Διάλεξε ἀνθρώπους ἱκανούς καί τοὺς ἔβαλε νά διοικήσουν τίς ἐπαρχίες, ἔβαλε καλοὺς νόμους, φρόντισε πῶς νά προκόψῃ τὸ ἐμπόριο καί ἡ βιομηχανία καί ἔχτισε σπουδαῖα χτίρια. Αὐτὰ εἶναι τὰ εἰρηνικά ἔργα τοῦ 'Ιουστινιανού.

Ἀπὸ τὴν ἡσυχία καί τὴν τάξη, ποὺ ἔφερε στὸ κράτος, ὠφελήθηκε πρῶτα τὸ ἐμπόριο καί ἡ αυτοκρατορία πλούτισε. Στὰ χρόνια τοῦ 'Ιουστινιανού οἱ Ἕλληνες ἔμαθαν νά καλλιεργοῦν τὸ μετάξι. Λένε πῶς δυὸ καλὸ γεροὶ ἔφεραν ἀπὸ τὴν Κίνα κρυφά μέσα στὸ ραβδί τους τὰ αὐγά τοῦ μεταξοσκώληκα. Ἡ βιομηχανία τοῦ μεταξιοῦ πρόκοψε πολὺ στὶς ἑλληνικὲς χώρες καί τὰ μεταξωτὰ τῆς αυτοκρατορίας ἔγιναν περίφημα.

Πολὺ σπουδαῖα εἶναι ἡ νομοθεσία τοῦ 'Ιουστινιανού. Τὴ δουλειά αὐτὴ τὴν ἀνάθεσε σ' ἕνα σοφὸ νομομαθῆ, ποὺ τὸν ἔλεγαν Τριβωνιανό. Αὐτὸς μαζί μὲ ἄλλους σοφοὺς ταχτοποίησε τοὺς νόμους, ποὺ εἶχαν βάλει ὡς τότε ὅλοι οἱ Ρωμαῖοι αυτοκράτορες. Ἡ νομοθεσία αὐτὴ ὀνομάζεται Ρωμαϊκὸ δίκαιο, καί ἀπ' αὐτὴν ὠφελήθηκαν πολὺ οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης.

Ὁ 'Ιουστινιανός ἀγαποῦσε πολὺ νά χτίζῃ. Ἐκαμε τόσα πολλὰ ἔργα, δρόμους, γέφυρες, ὑδραγωγεία, ἐκκλησίες, ὥστε ἕνας σπουδαῖος ἱστορικὸς τῆς ἐποχῆς του ἔγραψε ἕνα ὀλόκληρο βιβλίο γιὰ τὰ χτίσματα τοῦ

Ίουστινιανού. Τὸ ὀνομαστότερο ἔργο του εἶναι ἡ ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Σοφίας. Δυὸ ἀρχιτέκτονες ἀπὸ τῆ Μ. Ἀσία, ὁ Ἀνθέμιος καὶ ὁ Ἰσίδωρος, ἔκαμαν τὸ σχέδιο τοῦ ναοῦ καὶ χιλιάδες ἐργάτες δούλεψαν ξεὶ χρόνια, γιὰ νὰ στήσουν τὸ μεγαλοπρεπέστατο οἰκοδόμημα. Ἡ Ἁγία Σοφία ἐγίνε ἀληθινὸ θαῦμα. Ἡ πολυτέλεια

Ἡ Ἁγία Σοφία.

καὶ τὰ στολίδια τῆς ἔκαναν ἐντύπωση σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, πού ἔρχονταν ἀπὸ τὶς τέσσερες ἄκρες τοῦ κόσμου. «Ὅποιος τὴν ἔχει ἐμπρὸς στὰ μάτια, γράφει ἕνας ἱστορικός αὐτῆς τῆς ἐποχῆς, δὲν χορταίνει νὰ τὴ βλέπει καὶ ὅποιος τὴν εἶδε μιὰ φορά, δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ξεχάσῃ στὴ ζωὴ του καὶ τὸ διηγίεται μὲ καμάρι στοὺς ἄλλους». Πολλοὶ ἔγιναν χριστιανοὶ βλέποντας τὸ μεγαλεῖο τῆς.

15. Ὁ Ἡράκλειος καὶ οἱ περσικοὶ πόλεμοι

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔκαμε ἓνα σοβαρὸ λάθος στὴν πολιτική του. Ἔστειλε τὸ στρατὸ του στὴ δύση, γιὰ νὰ πολεμήσῃ τοὺς Γερμανοὺς, ἐνῶ στὴν ἀνατολὴ τὸ κράτος εἶχε ἐπικίνδυνους ἐχθροὺς. Ὁ στρατὸς κουράστηκε καὶ ἀδυνατήσῃ στοὺς πολέμους αὐτοὺς, ποὺ θάσταξαν πολλὰ χρόνια, καὶ τὸ ταμεῖο ἀδειασῃ ἀπὸ τὰ ἔξοδα γιὰ τὶς ἐκστρατεῖες καὶ τὶς μεγάλες οἰκοδομές. Ἔτσι βρῆκαν τὴν εὐκαιρία νὰ τὴ χτυπήσουν οἱ ἐχθροὶ τῆς. Ὅχι λιγώτερο τοὺς εὐκόλυναν μὲ τὴν ἀνικανότητά τους οἱ αὐτοκράτορες, ποὺ ἦρθαν ὕστερ' ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανό. Δυὸ ἦταν οἱ κυριώτεροι ἐχθροὶ τῆς αὐτοκρατορίας οὗ αὐτὰ τὰ χρόνια, οἱ Ἄβαραι καὶ οἱ Πέρσες. Οἱ Ἄβαραι ἦταν λαὸς μογγολικῆς καταγωγῆς, ποὺ ἦρθε στὴν Εὐρώπη ἀπὸ τὴν Ἀσία καὶ ἴδρυσῃ κράτος στὰ μέρη τῆς σημερινῆς Ρουμανίας. Οἱ Πέρσες εἶχαν κράτος ἀρκετὰ δυνατὸ στὴν Ἀσία καὶ ἓνα πολεμικὸ βασίλειο, ποὺ τὸν ἔλεγαν Χοσρόη.

Ὁ Χοσρόης μὲ δυνατὸ στρατὸ χτύπησῃ τὶς ἀσιατικὰς ἐπαρχίες τοῦ κράτους. Κυρίεψῃ τὴ Συρία, προχώρησῃ στὴν Παλαιστίνη, μῆκε στὴν Ἱερουσαλήμ καὶ πῆρε τὸν Τίμιο Σταυρό. Ὑστερα κυρίεψῃ τὴν Αἴγυπτο, προχώρησῃ στὴ Μ. Ἀσία καὶ ὁ περσικὸς στρατὸς ἔφτασῃ ὡς τὴ Χαλκηδόνα, ποὺ εἶναι ἀντίκρου στὴν Πόλη, στὴν ἀσιατικὴ παραλία τοῦ Βοσπόρου. Καὶ οἱ Ἄβαραι ἦταν ἔτοιμοι νὰ κινηθοῦν, ἐνῶ τὸ ἑλληνικὸ κράτος τὸ κυβερνοῦσαν ἀνίκανοι ἄνθρωποι.

Στὶς δύσκολες αὐτὲς στιγμὲς ἀνέβηκε στὸ θρόνο ὁ Ἡράκλειος, ἄνθρωπος τολμηρὸς καὶ καλὸς στρατιωτικὸς. Τί μποροῦσε ὅμως νὰ κάμῃ στὴ ἀπελπιστικὴ κατάσταση, ποὺ ἦταν τὸ κράτος; Δὲν εἶχε οὔτε στρατὸ οὔτε χρήματα καὶ μεγάλα μέρη τῆς αὐτοκρατορίας ἦταν στὰ χέρια τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Ἡράκλειος ὅμως δὲν ἔχασῃ τὸ θάρρος του. Βάλληκε ἀμέσως στὴ δουλειὰ καὶ βρῆκε ἀξιόους ἀνθρώπους, ποὺ τὸν βοήθησαν, ὅπως ὁ

Πατριάρχης Σέργιος και άλλοι. Ὁ Ἡράκλειος κατῶρ θωσε νὰ κάμη καινούργιο στρατό, ἔδωκε θάρρος στοὺς στρατιῶτες του και ἄναψε στὴν ψυχὴ τους τὴν πίστη πῶς πολεμοῦν γιὰ ἡ θρησκεία τους.

Ἀπ' ἐκείνη τὴ στιγμή "Ἕλληνες και Πέρσες ἄρχισαν ἓνα πόλεμο, πού θάσταξε πολλὰ χρόνια. Τὸ πρῶτο πού ἔπρεπε νὰ κάμη ὁ Ἡράκλειος ἦταν νὰ διώξη τὸν ἐχθρὸ ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία. Γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ ἔκαμε μιὰν ἐκστρατεία μὲ τὸ στόλο, ἔβγαλε τὸ στρατὸ στὴν παραλία τῆς Κιλικίας και πῆρε ἀπὸ πίσω τοὺς Πέρσες. Τοὺς νίκησε σὲ μιὰ μεγάλη μάχη και τοὺς ἀνάγκασε νὰ τραβήξουν βιαστικὰ τὸ στρατὸ τους ἀπὸ τὴ Χαλκηδόνα και ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία.

16. Οἱ Ἄβαροι πολιορκοῦν τὴν Πόλη

Ὁ πόλεμος ὅμως δὲν τελείωσε. Ἐνῶ ὁ Ἡράκλειος βρισκόταν μακριὰ ἀπὸ τὴν Πόλη, στὸ βάθος τῆς Μ. Ἀσίας, οἱ Πέρσες συνεννοήθηκαν μὲ τοὺς Ἀθάρους και ὁ βασιλέας τῶν Ἀθάρων μὲ πολὺ στρατὸ και πολιορκητικὲς μηχανὲς κίνησε πρὸς τὴν Πόλη και τὴν ἔκλεισε ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη. Σὲ λίγο κατέθηκαν και οἱ Πέρσες πάλι και ἔφτασαν ὡς τὴ Χαλκηδόνα. Ἡ πρωτεύουσα, θρέθηκε τότε σὲ φοβερὸ κίνδυνο. Ἀλλὰ ὁ Πατριάρχης Σέργιος και ἄλλοι ἄρχοντες τῆς Πόλης ἔδειξαν μεγάλη δραστηριότητα και ἔσωσαν τὴν πρωτεύουσα. Οἱ Ἄβαροι ἀφοῦ ἔκαμαν φοβερὲς ἐπιθέσεις στὸ κάστρο και εἶδαν πῶς δὲν μποροῦν νὰ τὸ κυριεύσουν, ἔλυσαν τὴν πολιορκία και τραβήχτηκαν στὴ χώρα τους. Ἔτσι γλίτωσε ἡ Πόλη. Τότε μέσα στὴ χαρὰ και τὴ συγκίνησή τους ἔκαμαν ἓνα ὕμνο, γιὰ νὰ εὐχαριστήσουν τὴ Θεοτόκο, γιατί ὁ λοιὸς πίστευε πῶς αὐτὴ ἔσωσε τὴν Πόλη. Αὐτὸς εἶναι ὁ περίφημος Ἀκάθιστος Ὑμνος, πού τὸν ψάλλουν ὡς τώρα κάθε Παρασκευὴ τῆς Μεγάλης Σαρακοστῆς και τὸν λένε Χαιρετισμοὶ τῆς Παναγίας.

Ὁ Ἡράκλειος ὕστερα ἀπὸ μεγάλον ἀγῶνα νίκησε τοὺς Πέρσες και προχώρησε στὴ χώρα τους. Ὁ Χοσρό-

ης σκοτώθηκε και ό γιός του έκαμε ειρήνη με τον 'Ηράκλειο και του έδωσε πίσω τους αιχμαλώτους και τον Γίμιο Σταυρό.

Ό 'Ηράκλειος γύρισε στην Πόλη, όπου έγινε μεγάλη υποδοχή. Τόν άλλο χρόνο πήγε στην 'Ιερουσαλήμ κ' έκει έστησε πάλι τον Γίμιο Σταυρό στο Γολγοθά.
629 στις 14 Σεπτεμβρίου του 629 μ. Χ. Από τότε ή 'Εκκλησία γιορτάζει την "Υψωση του Σταυρού (14 Σεπτεμβρίου).

Ό 'Ηράκλειος βασίλεψε 30 χρόνια (610-641 μ. Χ.) Μά τα τελευταία του δέν ήταν ένδοξα όπως τα πρώτα.

17. Ό Μωάμεθ και ή θρησκεία του

Στά τελευταία χρόνια της βασιλείας του 'Ηρακλείου τό κράτος έπαυε μεγάλες συμφορές, γιατί στην 'Ασία φάνηκε νέος πολύ επικίνδυνος έχθρός, οί "Αραβες, που νίκησαν τό στρατό του 'Ηρακλείου και κυρίεψαν πολλές έπαρχίες.

Οί "Αραβες κατοικοῦσαν στην 'Αραβία, που είναι μια πλατιά χερσόνησο στα νοτιοδυτικά της 'Ασίας. Η 'Αραβία είναι χώρα πολύ ζεστή, άκατοίκητη στο μεγαλύτερο μέρος. Ός την εποχή του Μωάμεθ οί "Αραβες δέν είχαν καμιά σημασία, γιατί ήταν χωρισμένοι σε πολλές φυλές και δέν αποτελούσαν ένα κράτος. Στά χρόνια όμως του 'Ηρακλείου ό Μωάμεθ τους δίδαξε μια καινούργια θρησκεία και τους ένωσε.

Ό Μωάμεθ γενήθηκε τό 571 μ. Χ. στην πόλη της 'Αραβίας Μέκα από φτωχή οικογένεια και δέν είχε καμιά μόρφωση. Ταξίδευσε όμως με τα καραβάνια στη Συρία, όπου γνώρισε τη χριστιανική και την έβραϊκή θρησκεία, ένω οί "Αραβες ως τότε ήταν ειδωλολάτρες. Παρατήρησε τότε πως δέν ήταν καλή του τόπου του ή θρησκεία και αυτό τον έκανε πολύ σκεφτικό.

Μία μέρα του φάνηκε πως είδε έναν άγγελο, που του είπε να διδάξη την άληθινή θρησκεία. Από τότε άρχισε

νά κηρύχνη. "Ελεγε πώς υπάρχει ένας μονάχα θεός. ό Άλλάχ, και πώς ό ίδιος είναι ό προφήτης του, πώς ή ψυχή ζή και άφοϋ πεθάνη ό άνθρωπος, και πώς οί πιστοί πρέπει νά ζοϋν σύμφωνα με τούς νόμους τής θρησκείας του, νά προσεύχωνται και νά νηστεϋουν. Τό μεγαλύτερο όμως καθήκον τούς είναι νά διαδίδουν στα άλλα έθνη, στους άπιστους όπως έλεγε, τήν άληθινή θρησκεία. Πρέπει νά πολεμήσουν και νά σκοτωθοϋν για τήν πίστη τους. "Όσοι σκοτώνονται πολεμώντας για τή θρησκεία, είναι μάρτυρες και πηγαίνουν στον παράδεισο.

Η θρησκεία τοϋ Μωάμεθ ώνομάσθηκε 'Ισλάμ και 'Ισλαμισμός. Τή λένε και Μωαμεθανισμό από τό όνομα τοϋ Μωάμεθ. Τό ιερό βιβλίο, πού περιέχει τή θρησκεία τοϋ Μωάμεθ, ώνομάζεται Κοράνι.

622 Οί "Αραβες στήν άρχή δέν πίστεψαν στο Μωάμεθ. Τόν κυνήγησαν μάλιστα και τόν έδιωξαν από τή Μέκα. Άργότερα όμως παραδέχτηκαν τή διδασκαλία του. Ό Μωάμεθ ένωσε όλες τις άραβικές φυλές και έγινε βασιλιάς τών Άράβων. Πολλοί λαοί στήν Άσία και στήν Άφρική δέχτηκαν τό μωαμεθανισμό. Οί σπουδαιότεροι όμως από τούς μωαμεθανούς είναι οί "Αραβες και οί Τουρκοί. Αυτοί έκαμαν φοβερούς πολέμους με τό έλληνικό κράτος και έβλαψαν πολύ τόν έλληνισμό.

18. Ό άραβικός κίνδυνος

Οί "Αραβες φανατίστηκαν πολύ με τή θρησκεία, πού τούς διδάξε ό Μωάμεθ. Είχαν ένα ζήλο, μιá δυνατή όρμή, νά βγοϋν από τή χώρα τους και ν' άπλώσουν τή διδασκαλία του σε όλον τόν κόσμο.

Ό Μωάμεθ πέθανε στα 632 μ. Χ. Οί διάδοχοί του όμως, πού τούς ώνόμασαν καλίφηδες, έξακολούθησαν τό έργο του. Οί "Αραβες βγήκαν από τήν Άραβία και χτύπησαν τό Έλληνικό και τό Περσικό κράτος. Βοήκαν

καὶ τοὺς δυό, "Ἕλληνες καὶ Πέρσες, ἀδυνατισμένους ἀπὸ τὸ φοβερὸ πόλεμο, ποὺ ἔκαμαν τὸν καιρὸ τοῦ Ἡρακλείου καὶ τοῦ Χοσρόη, ρήμαξαν πρῶτα τὸ Περσικὸ κράτος καὶ κυρίεψαν τὶς χῶρες του. Οἱ Πέρσες τότε δέχτηκαν τὸν ἰσλαμισμό. Ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ κράτος πῆραν τρεῖς σημαντικὲς ἐπαρχίες, τὴ Συρία, τὴν Παλαιστίνη καὶ τὴν Αἴγυπτο. Σχεδὸν ὅλοι οἱ κάτοικοι τῶν μερῶν

Οἱ Ἕλληνες ἔκαμαν τὰ ἀραβικὰ πλοῖα μὲ τὴν ὑγρὴ φωτιά.

αὐτῶν ἔγιναν μωαμεθανοί. Δὲν κατάρθωσαν ὅμως οἱ Ἄραβες νὰ προχωρήσουν στὴ Μ. Ἀσία. Ὁ στρατὸς τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας καὶ οἱ ἐγχώριοι τοὺς σταμάτησαν στὰ σύνορα τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Συρίας.

Ὑστερα οἱ Ἄραβες κυρίεψαν τὴν παραλία τῆς Βορρηνῆς Ἀφρικῆς, πέρασαν στὴν Ἰσπανία καὶ κυρίεψαν τὰ νότια μέρη τῆς χερσονήσου. Ἔτσι ἱδρυσαν μιὰ αὐ

τοκρατορία, πού ήταν τόσο μεγάλη, όσο ή παλιά ρωμαϊκή αυτοκρατορία.

Οί "Αραβες δέν ήσαν βάρβαροι. 'Αγαποῦσαν τὰ γράμματα καί τις τέχνες, έμαθαν πολλά από τούς λαούς, πού υπόταξαν, προπάντων από τούς Συρίους, πού ήσαν πολύ προωδευμένοι. Μετάφρασαν πολλά βιβλία τῶν αρχαίων 'Ελλήνων στη γλώσσα τους. Κυβέρνησαν καλά τὸ κράτος τους, ανάπτυξαν τὸ εμπόριο καί καλλιέργησαν τὰ γράμματα καί τις τέχνες. "Εχτισαν τζαμιά καί παλάτια, πού τὰ θαυμάζουμε ακόμα καί σήμερα.

Οί "Αραβες έγιναν πολύ επικίνδυνοι στο "Ελληνικό κράτος, μάλιστα από τὸν καιρό, πού έκαμαν πρωτεύουσα τους τὴ Δ α μ α σ κ ὸ στη Συρία. "Ετσι έφτασαν στη Μεσόγειο θάλασσα, έκαμαν δυνατὸ στόλο στους λιμένες τῆς Συρίας καί αρχισαν φοβεροὺς πολέμους με τούς "Ελληνες. "Ο στόλος τους έφτασε πολλές φορές ως τὴν Πόλη, τὴν πολιορκησε καί λίγο ελειψε νὰ τὴν κυριέψη.

"Η φοβερότερη επιδρομὴ τῶν "Αράβων έγινε τὸ 717 μ. Χ. "Η κατάσταση τῆς αυτοκρατορίας ήταν πάλι ελειεινή. Τότε στο θρόνο κάθονταν άνίκανοι αυτοκράτορες, γίνονταν εμφύλιοι πόλεμοι, ὁ στρατὸς καί ὁ στόλος θρискόταν σὲ μεγάλη παραλυσία. Οί "Αραβες με μεγάλο στόλο καί στρατὸ ήρθαν νὰ χτυπήσουν τὴν Πόλη. Τὸ κράτος ὅμως τὸ γλίτωσε πάλι ένας γενναῖος στρατηγός, ὁ Λ έ ω ν "Ι σ α υ ρ ο ς. "Ο στρατὸς τῆς Μ. "Ασίας βλέποντας τὸν κίνδυνο έπαναστάτησε, ἔβαλε στο θρόνο τὸ Λέοντα καί αὐτὸς ἔδειξε μεγάλη δραστηριότητα καί πολέμησε με πολὺ μεγάλη τόλμη τούς "Αραβες. Οί "Ελληνες έκαψαν τ' αραβικὰ πλοία με τὴν ὑγρὴ φωτιά, πού ήταν ἕνα μίγμα από θειάφι, νίτρο, πίσσα καί πετρέλαιο καί ἔκαιγε μέσα στο νερό. "Η Κωνσταντινούπολη γλίτωσε από τούς "Αραβες καί μαζί μ' αὐτὴ ὀλόκληρος ὁ ἔλληνισμός.

ΤΑ ΔΟΞΑΣΜΕΝΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

19. Ἡ μεταρρύθμιση

Ὁ Λέων ὁ Ἰσαυρος ἀφοῦ ἔσωσε τὸ κράτος ἀπὸ τοὺς Ἀραβες, ἀποφάσισε νὰ τοῦ θάλη τάξη καὶ νὰ τοῦ δώσῃ καινούρια ζωή.

Χρόνια τώρα τὸ Βυζαντινὸ κράτος τὸ ἔτρωγε μιὰ βασιὰ ἀρρώστια, ποὺ τοῦ ἔκοβε τὶς δυνάμεις. Ὁ λαὸς ἦταν ἀμόρφωτος καὶ δὲν ἔδειχνε κανένα ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ κράτος. Οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι φρόντιζαν περισσότερο γιὰ τὸν ἑαυτό τους παρά γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἀσφάλειά του. Τὸ ἴδιο ἢ κατάσταση στὴν ἐκκλησία δὲν ἦταν πιὸ εὐχάριστη. Οἱ Χριστιανοὶ ἦταν ἀγράμματοι καὶ εἶχαν πολλὰς δεισιδαιμονίες. Δὲν ἐφρόντιζαν μὲ τὰ ἔργα καὶ τὶς σκέψεις τους νὰ εἶναι καλοὶ χριστιανοί, μόνο νόμιζαν πὼς θὰ σώσουν τὴν ψυχὴ τους προσκυνώντας τὶς εἰκόνες τῶν ἁγίων. Σὲ ὅλα τὰ μέρη τῆς αὐτοκρατορίας ἦταν μεγάλα μοναστήρια μὲ πολλὰ κτήματα, χωράφια, κήπους, δάση καὶ ἄφθονα εἰσοδήματα. Τὰ κτήματά τους δὲν πλήρωναν φόρο στὸ κράτος. Στὰ μοναστήρια πῆγαιναν χιλιάδες νέοι, γιὰ ν' ἀποφύγουν τοὺς κόπους τῆς ζωῆς. Ἔτσι ἡ κοινωνία ἔχανε ἐργατικὰ χέρια.

Ὁ Ἰσαυρος λοιπὸν καὶ πολλοὶ ἄλλοι μορφωμένοι ἄνθρωποι εἶδαν πὼς θὰ καταστραφῇ τὸ κράτος, ἀν ἐξακολουθήσῃ αὐτὴ ἢ κατάσταση. Ἀποφάσισαν λοιπὸν νὰ φωτίσουν καὶ νὰ μορφώσουν τὸ λαὸ καὶ ὕστερα νὰ θάλουν τάξη στὸ κράτος καὶ νὰ κάμουν δυνατὸ στρατὸ καὶ στόλο. Ὁ Λέων καὶ οἱ διάδοχοί του σκέφθηκαν νὰ κά-

μουν πλατιά μεταρρύθμιση. "Ήθελαν νά περιορίσουν τὰ μεγάλα χτήματα τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν μοναστηριῶν, νά καλυτερεύσουν τὴ θέση τῶν γεωργῶν, νά μορφώσουν τὸν κατώτερο λαὸ καὶ νά τὸν γλιτώσουν ἀπὸ τὶς δεισιδαιμονίες. Σὲ πολλὰ συμπλήρωσαν τὴ νομοθεσία τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἔβαλαν νόμους γεωργικούς, νόμους στρατιωτικούς, ποὺ ἀσφάλιζαν τὴν πειθαρχία στὸ στρατό, νόμους ναυτικούς, ποὺ εἶχαν σκοπὸ νά προστατεύσουν τὴ ναυτιλία. "Ἀρχισαν ὅμως ἄσχημα. Νόμισαν πὼς ὅλα θὰ διορθωθοῦν, ἂν παύσῃ ὁ λαὸς νά προσκυνᾷ τὶς εἰκόνες. Ὁ βασιλιάς λοιπὸν πρόσταξε νά σηκώσουν τὶς εἰκόνες ἀπὸ τὶς ἐκκλησίες καὶ ἀπαγόρευσε νά τὶς προσκυνοῦν. "Ἐπειτα ἔκλεισε τὰ μοναστήρια καὶ ἀνάγκασε τοὺς καλογήρους νά ζητήσουν ἄλλη δουλιὰ.

Αὐτὸ ἔκαμε κακὴ ἐντύπωση. Ὁ λαὸς δὲν κατάλαβε τοὺς καλοὺς σκοποὺς του, νόμισε πὼς ὁ Λέων εἶναι αἰρετικὸς καὶ πὼς θέλει νά χαλάσῃ τὴ θρησκεία. Τότε ἀρχισαν πάλι θρησκευτικὲς ταραχὲς καὶ ὁ Λέων ἀπάντησε πολλὰς δυσκολίες. Οἱ κάτοικοι τῆς αὐτοκρατορίας χωρίσθηκαν σὲ δύο. "Ὅσοι ἤθελαν τὴ μεταρρύθμιση ὠνομάσθηκαν εἰκονομάχοι, οἱ ἀντίθετοὶ τοὺς εἰκονολάτρεις.

Τὸ ἔργο τοῦ Λέοντα τὸ ἐξακολούθησε ὁ γιὸς του Κωνσταντῖνος Ε', ἕνας τολμηρὸς καὶ δραστήριος βασιλιάς. "Υστερα ἦρθαν πολλοὶ ἄλλοι εἰκονομάχοι αὐτοκράτορες. Οἱ θρησκευτικὲς ταραχὲς βάσταξαν 120 χρόνια καὶ ὀνομάζονται στὴν ἱστορία εἰκονομαχία. Στὸ τέλος ὅμως ἠσύχασαν τὰ πάθη. Ἡ βασίλισσα Θεοδώρα δώρα κάλεσε τὸ 842 μ. Χ. σύνοδο στὴν Κωνσταντινούπολη, ποὺ ξανάφερε τὴν προσκύνηση τῶν εἰκόνων. Ἀπὸ τότε ἡ Ἐκκλησία γιορτάζει τὴν Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας τὴν ἀναστήλωση τῶν εἰκόνων.

Ἡ μεταρρύθμιση ὅμως δὲν ἀπότυχε ὁλότελα. Οἱ εἰκονομάχοι αὐτοκράτορες ἔβαλαν τάξη στὸ κράτος, αὔξησαν τὰ εἰσοδήματα τοῦ δημοσίου καὶ προπάντων δυ

νάμωσαν τὸ στρατὸ καὶ τὸ στόλο. Αὐτὸ ἔσωσε τὸ κράτος καὶ τοῦ ἔδωσε καινούργια ζωή.

20. Οἱ Βούλγαροι

Ὡς τὸν καιρὸ αὐτὸν οἱ ἐχθροὶ τῆς αὐτοκρατορίας ἦταν οἱ Πέρσες καὶ οἱ Ἄραβες στὴν Ἀσία, οἱ Ἄβαροι στὴν Εὐρώπη. Μὲ τὸν καιρὸ οἱ Ἄβαροι χάθηκαν. Φάνηκε ὅμως στὴν Εὐρώπη ἕνας καινούργιος ἐχθρὸς τῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ ἐχθρὸς αὐτὸς ἦταν οἱ Βούλγαροι. Αὐτοὶ ἦταν πιὸ ἐπικίνδυνοι, γιατί ἦρθαν νὰ κατοικήσουν πολὺ κοντὰ στὴν Πόλη.

Ἡ χώρα, ποὺ τὴ λέμε σήμερα Βουλγαρία, εἶχε τὸν παλαιότερο καιρὸ ἄλλο ὄνομα καὶ ἦταν ἐπαρχία τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ κάτοικοί της ὅμως λιγότεψαν μὲ τοὺς πολέμους καὶ ὁ αὐτοκράτορας ἔδωσε τὴν ἄδεια στοὺς Σλάβους, ποὺ ζοῦσαν πέρα ἀπὸ τὸ Δούναβη, νὰ ἐγκατασταθοῦν ἐκεῖ, γιὰ νὰ καλλιεργοῦν τὴ χώρα. Οἱ Σλάβοι αὐτοὶ ἦταν ἐργατικοὶ καὶ ἔγιναν φιλήσυχοι ὑπήκοοι τοῦ Βυζαντίου.

Ἀργότερα ὅμως στὰ 679 στὴ χώρα αὐτὴ κατέθηκε ἕνας ἄλλος λαὸς πολεμικός, οἱ Βούλγαροι. Αὐτοὶ ἔρχονταν ἀπὸ τὴν Ἀσία, ἦταν Μογγόλοι στὴν κα-
679 ταγωγή καὶ συγγενεῖς τῶν Τούρκων. Ἀπὸ τὴν Ἀσία πέρασαν στὴ Ρωσία καὶ ἀπ' ἐκεῖ κατέθηκαν στὴ Βουλγαρία, κυρίεψαν τὴ χώρα καὶ ἔκαμαν δούλους τοὺς παλιούς κατοίκους, τοὺς Σλάβους. Μὲ τὸν καιρὸ ὅμως ἀνακατέφθηκαν μὲ αὐτοὺς καὶ ἔμαθαν τὴ γλῶσσα τους. Ἔτσι ἀπὸ τὴν ἔνωση τῶν δύο λαῶν γεννήθηκαν οἱ Βούλγαροι.

Οἱ αὐτοκράτορες τῆς Πόλης προσπάθησαν νὰ τοὺς κάμουν χριστιανούς. Ἔστειλαν δυὸ δραστηρίους ἱεραποστόλους, τὸ Μ ε θ ὁ δ ι ο καὶ τὸν Κ ὕ ρ ι λ λ ο, ποὺ ἦταν ἀπὸ τὴ Θεσ)νίκη. Οἱ Βούλγαροι ἔγιναν χριστιανοὶ καὶ ἔμαθαν πολλὰ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, δὲν ἔπαψαν ὁ

μως να είναι κίνδυνος για την αυτοκρατορία. "Εκαμαν μεγάλους και φοβερούς πολέμους με τὸ ἑλληνικὸ κράτος, πὸν μπορούμε νὰ πούμε πὼς βαστοῦν ὡς τίς μέρες μας.

21. Οἱ Βουλγαρικοὶ πόλεμοι

Οἱ Βούλγαροι εἶχαν πολεμικοὺς ἡγεμόνες. Ὁ πρῶτος ἀπ' αὐτοὺς, ὁ Κροῦμμος, ἦταν πολὺ τολμηρὸς καὶ

Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος τὸ 1014.

ἀγριος. Νίκησε σὲ μιὰ μάχη τὸν αὐτοκράτορα Νικηφόρο Α' καὶ τὸν σκότωσε. Ὑστερα πολιορκήσε τὴν Ἀδριανούπολη καὶ ὤρμησε νὰ πάρῃ τὴν Πόλη, ὅπου εἶχε πάλι ταραχές καὶ ἀνωμαλίες. Τὸ κράτος πάλι τὸ ἔσωσαν οἱ στρατιωτικοί. Ἀνέβασαν στὸν θρόνο ἓνα ἱκανὸ αὐτοκράτορα, τὸν Λέοντα Ε', πὸν τὸν ἔλεξαν

Ἀρμένιο. Αὐτὸς νίκησε σὲ μεγάλη μάχη τὸν Κροῦμμο στὴ Μεσημβρία τὸ 817. Ὁ Κροῦμμος πληγώθηκε 817 καὶ πέθανε καὶ οἱ Βούλγαροι γιὰ ἑβδομήντα χρόνια δὲν ἔκαμαν πιά επιδρομὲς στὴν αὐτοκρατορία.

Στὰ χρόνια τῆς εἰρήνης οἱ Βούλγαροι πρόκοψαν καὶ πλούτισαν ἀπὸ τὸ ἐμπόριο. Τότε ἄρχισαν φοβερώτερο πόλεμο. Βασιλιά εἶχαν αὐτὴ τὴ φορὰ τὸ Συμεών, ποὺ εἶχε μείνει πολὺν καιρὸ στὴν Πόλη καὶ σπούδασε στὰ σχολεῖα τῆς. Οἱ Βούλγαροι ἔκαναν τότε ἐπιδρομὲς σὲ ὅλες σχεδὸν τὶς εὐρωπαϊκὲς ἐπαρχίες τῆς αὐτοκρατορίας. Σὲ λίγο ὅμως τὸ ἑλληνικὸ κράτος ἀπόχτησε σπουδαίους αὐτοκράτορες, ποὺ ἄρχισαν φοβερὸ πόλεμο μὲ τοὺς Βουλγάρους. Οἱ αὐτοκράτορες αὐτοὶ ἀνήκουν σὲ μιὰ μεγάλη βασιλικὴ οἰκογένεια, ποὺ τὴν λένε Δυναστεία τῶν Μακεδόνων. Οἱ αὐτοκράτορες αὐτοὶ ἦταν ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς, ὁ Ἰωάννης Τσιμισκῆς καὶ ὁ Βασίλειος Β΄ ὁ Βουλγαροκτόνος.

Ὁ Τσιμισκῆς καὶ προπάντων ὁ Βασίλειος ἔκαμαν φοβεροὺς πολέμους μὲ τοὺς Βουλγάρους, ποὺ θάσταξαν χρόνια. Χύθηκε τότε πολὺ αἷμα καὶ ἔγιναν μεγάλες καταστροφές. Τέλος ὁ Βασίλειος νίκησε τοὺς Βουλγάρους καὶ κυριέψαε τὰ φρούριά τους. Τὸ 1014 περικύκλωσε σὲ μιὰ κλεισούρα τῆς Μακεδονίας τὸν βασιλέα Σαμουὴλ μὲ 15 χιλιάδες Βουλγάρους. Οἱ περισσότεροὶ τους σκοτώθηκαν καὶ ὁ Σαμουὴλ πέθανε ἀπὸ τὴ λύπη του. Ὁ Βασίλειος κυριέψαε τὴ Βουλγαρία καὶ τὴν ἔκαμε ἐπαρχία του. Γι' αὐτὸν τὸ λόγο τὸ Βασίλειο τὸν εἶπαν Βουλγαροκτόνο.

22. Τὰ ἐνδοξα χρόνια τῆς αὐτοκρατορίας

Στὰ χρόνια τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ἦταν πλούσια καὶ δυνατὴ. Οἱ μεγάλοι αὐτοκράτορες τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας, ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς, ὁ Τσιμισκῆς καὶ ὁ Βασίλειος ξαναπῆραν πολλὰς χώρες, ποὺ τὶς εἶχαν κυριέψει οἱ ἔχθροί, τὴν

Κρήτη, τὴ Βουλγαρία καὶ τὴν Κάτω Ἰταλία, καὶ ἡ αὐτοκρατορία ἐξουσίαζε πάλι ἀπέραντες χῶρες στὴν ἀνατολὴ καὶ στὴ δύση, εἶχε πολλὰ πλοῦτη καὶ δυνατὰ στρατὰ καὶ στόλο.

Ἡ Πόλη ἦταν τότε μεγάλη πολιτεία καὶ ἡ πρώτη ἐμπορικὴ ἀγορὰ τοῦ κόσμου. Ἀπὸ τὶς τέσσερες ἄκρες τῆς γῆς μαζεῦονταν τὰ ἐμπορεύματα. Ἀμέτρητα κάραβια μπαϊνόβγαιναν στὰ λιμάνια τῆς καὶ ἄλλα ἀραγμένα ἔκαινα δάσος μὲ τὰ κατάρτια τους. Στὴ στεριά μεγάλοι δρόμοι τὴν ἔνωναν μὲ τὶς πιὸ μακρινὲς χῶρες, μὲ τὶς Ἰνδίες καὶ τὴν Κίνα στὴν Ἀσία, μὲ τὴν Αὐστρία καὶ τὴ Γερμανία στὴν Εὐρώπη. Ἀπὸ τὶς Ἰνδίες ἔφερναν τ' ἀρωματικά, τὰ λινὰ ὑφάσματα καὶ τὰ πολυτιμα πετράδια, ἀπὸ τὴν Κίνα τὰ μεταξωτά, ἀπ' τὴν Συρία τὰ γυαλικά καὶ τὰ ψιλοκέντητα χαλιά, ἀπ' τὴ Ρωσία τὰ γουναρικά, τὸ σιτάρι καὶ τὸ χαβιάρι. Ἡ Πόλη ἡ ἴδια εἶχε τὴν περίφημη βιομηχανία τῆς, τὰ κοσμοξακουσμένα μεταξωτά τῆς, τὰ ψιλοδοῦλευτα ἀσημικά καὶ χρυσαφικά τῆς, τὰ χρυσῶμένα σκευή, τὰ ἱερά ἄμφια καὶ ἄλλα ἐπιπλά τῆς ἐκκλησίας.

Μέσα στὶς θολωτὲς ἀγορὲς τῆς Πόλης κινιούνταν ἀπειρο πλῆθος καὶ ἀπ' τὶς δυὸ μεριὲς ἀνοίγαν μεγάλα καὶ πλουσιοστόλιστα μαγαζιά, φορτωμένα μὲ ὅλα τὰ καλὰ τοῦ κόσμου. Πιὸ πέρα πελώριες ἀποθήκες, τὰ καλοκτισμένα πέτρινα χάνια, πού μερικὰ σώζονται ὡς σήμερα, χρησίμευαν γιὰ νὰ φυλάγουν τὶς πολυτίμεςπραμάτιες. Στὴν ἀγορὰ τῆς Πόλης συναπαντιώνταν ἔμποροι ἀπ' ὅλες τὶς χῶρες, Βούλγαροι μὲ Ἀραβες, Ἰνδοὶ μὲ Ρώσους, ξανθοὶ Γερμανοὶ μὲ μαύρους τῆς Ἀφρικῆς.

Ἡ μεγάλη πολιτεία ἀπλώνονταν στὶς πλαγιὲς τῶν λόφων τῆς, σιγοκατέβαινε στ' ἀκρογιαλίας τοῦ Κερατίου καὶ τοῦ Μαρμαρά καὶ φάνταζε περήφανη μὲ τὰ ἀμέτρητα καμπαναριά καὶ τοὺς τρούλους, μὲ τὰ παλάτια καὶ τὶς πλατεῖες τῆς. Στὸ βασιλικὸ παλάτι, πολυτέλεια ἀφάνταστη. Ἀξιωματικοί, στρατὸς, ὑπαλληλία κά-

νουν μιὰ κίνηση περίεργη καὶ ἀξιοθέατη. Γίνονται μεγάλες τελετές. Ὁ βασιλιάς κατεβαίνει μὲ τὴ συνοδεία του στὴν Ἁγιά Σοφία, γιὰ ν' ἀκούσῃ τὴ δοξολογία, καὶ ἡ μεγάλη ἐκκλησία μὲ τὰ ἀτίμητα στολίδια της, μὲ τὰ χρυσαφικά καὶ τοὺς πολυελαίους της καὶ μὲ τὸ ἀμέτρητο πλῆθος ἀπὸ παπάδες καὶ ψαλτάδες παρουσιάζει ἀφάνταστο μεγαλεῖο.

Τὸ Βυζάντιο σ' αὐτὰ τὰ χρόνια εἶχε σοφοὺς καὶ γραμματισμένους ὅσους καμιὰ ἄλλη χώρα. Αὐτοὶ μελετοῦσαν τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων, τὰ δίδασκαν στοὺς νέους, οἱ καλόγεροι τὰ ἀντίγραφαν καὶ τὰ φύλαγαν σὰ μοναστήρια. Σ' αὐτοὺς χρωστοῦμε, πού ἔμειναν ἴσα μὲ σήμερα πλῆθος ἀπὸ τὰ πολύτιμα συγγράμματα τῶν ἀρχαίων.

Οἱ ξένοι θαύμαζαν τὸν πλοῦτο καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς Πόλης, γιατί τότε ἡ Εὐρώπη ἦταν πολὺ πίσω καὶ ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἡ πιὸ πολιτισμένη χώρα τοῦ κόσμου.

ΓΕΡΝΕΙ ΤΟ ΑΣΤΡΟ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

23. Οί Σελτζούκοι Τουρκοί κυριεύουν τή Μ. Ἀσία

Τὸ μεγαλεῖο καὶ ἡ δόξα, πού εἶχε ἡ αὐτοκρατορία στὰ χρόνια τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας, δὲ θάσταξε ὡς τὸ τέλος. Τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς δυναστείας αὐτῆς δὲν ἦταν τόσο ἔνδοξα ὅσο τὰ πρῶτα. Στὸ θρόνο ἀνέβηκαν γυναῖκες καὶ ἀνίκανοι αὐτοκράτορες καὶ τὸ κράτος ἄρχισε νὰ ξεπέφτη. Παρουσιάστηκαν καινούριοι ἐπικίνδυνοι ἐχθροί, οἱ Τουρκοί ἀπὸ τὴν Ἀνατολή, οἱ Φράγκοι ἀπὸ τὴ Δύση, καὶ τὸ κράτος ἔπαθε μεγάλες συμφορές, ἔχασε πολλές ἐπαρχίες σιγά-σιγά καταστράφηκε τὸ ναυτικὸ καὶ τὸ ἐμπόριό του ἔσθησε. Ἔτσι ἄρχισαν χρόνια δύστυχα γιὰ τὸν ἑλληνισμό.

Πρῶτος ξέσπασε ὁ τουρκικὸς κίνδυνος. Οἱ Τουρκοί εἶναι λαὸς μογγολικὸς, πού στὰ παλαιότερα χρόνια κατοικοῦσε σὲ κάτι μακρινές χώρες τῆς Ἀσίας, στοὺς κάμπους, πού εἶναι ἀνατολικά στὴ Κασπία θάλασσα. Ἐκεῖ ἔζησαν χρόνια χωρισμένοι σὲ πολλές φυλές, πού εἶχαν διάφορα ὀνόματα. Φαίνεται πὼς περίσπεσαν τόσο πολὺ, πού δὲν τοὺς χωροῦσε ὁ τόπος τους καὶ ἄρχισαν νὰ φεύγουν, γιὰ νὰ βροῦν καινούργιες κατοικίες. Μερικοὶ Τουρκοὶ λαοὶ τράθηξαν κατὰ τὴ Ρωσσία καὶ τὴν Εὐρώπη, ὅπως οἱ Ἀθαροί, οἱ Βούλγαροι, οἱ Οὐγγαρέζοι, ἄλλοι κατέθηκαν στὰ νότια. Ὅταν ξαπλώθηκε τὸ ἀραβικὸ κράτος, οἱ τουρκικὲς φυλές τῆς Ἀσίας πῆραν τὴν ἀραβικὴ θρησκεία καὶ ἔγιναν φανατικοὶ μωαμεθανοί.

Τὸν ἑνδέκατο αἰῶνα μιὰ τουρκικὴ φυλὴ, οἱ Σελτζούκοι, πού εἶχαν ἰδρῦσει κράτος ἀρκετὰ δυνα

τὸ στὶς περσικὲς χῶρες, χτύπησαν τὴν Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ἀπὸ τὰ βόρεια τῆς Μ. Ἀσίας, ἀπὸ τὴν Ἀρμενία. Στὸ θρόνο καθότανε ἕνας γενναῖος αὐτοκράτορας ὁ Ρωμανὸς Δ' ὁ Διογένης. Αὐτὸς κατάλαβε τὸ μεγάλο κίνδυνο καὶ ἔτρεξε ἀμέσως ν' ἀντικρῶσῃ τὸν ἐχθρό. Μὰ δὲν εἶχε τὰ χέρια του ἐλεύθερα. Οἱ ἀντιπολιτευόμενοί του, αὐτοὶ ποὺ ζητοῦσαν νὰ τὸν ρίξουν ἀπὸ τὸ θρόνο, τοῦ ἔφεραν χίλια ἐμπόδια. Γι' αὐτὸ δὲν μπόρεσε νὰ ἐτοιμασθῆ καλὰ καὶ δὲν ἔφερε δυνατὸ στρατὸ μαζί του. Ὅμως πολέμησε παληκαρῖσια.

Στὴν Ἀρμενία κοντὰ στὴ λίμνη τοῦ Βὰν ἔγινε με-
1071 γάλῃ μάχη. Ὁ βασιλιάς τῶν Σελτζούκων Ἄλπ Ἀρσλάν νίκησε τὸν ἑλληνικὸ στρατὸ καὶ ἔπιασε τὸ Ρωμανὸ αἰχμάλωτο. Μὰ βλέποντας τὴν παληκαριά του τὸν τίμησε, ἔκαμε εἰρήνη μαζί του καὶ τὸν ἄφησε ἐλεύθερο. Οἱ ἀντίπαλοί του ὅμως στὴν Πόλη μόλις ἔμαθαν πὼς ἔχασε τὴ μάχη, ἔβαλαν στὴ θέση του ἄλλον αὐτοκράτορα καὶ σὰν γύρισε ὁ Ρωμανός, τὸν ἔπιασαν καὶ τὸν ἐτύφλωσαν.

Οἱ Σελτζοῦκοι τότε ὠφελήθηκαν ἀπὸ τὴν ἀναρχία, ποὺ δημιουργήθηκε στὸ Βυζαντινὸ κράτος, χύθηκαν στὴ Μ. Ἀσία, κυρίεψαν τὸ Ἰκόνιο, τὴ Νίκαια καὶ ἔφτασαν ὡς τὴ Χρυσούπολη ἀντίκρυ στὴ Κωνσταντινούπολη. Ἔτσι ἡ αὐτοκρατορία ἔχασε τὶς καλύτερες ἐπαρχίες, αὐτὲς ποὺ τῆς ἔδιναν τὸν περισσότερο καὶ τὸν καλύτερο στρατό. Αὐτὸ ἦταν μεγάλη συμφορὰ γιὰ τὴν αὐτοκρατορία καὶ γιὰ τὸν ἑλληνισμό.

24' Ἀνατολικὴ καὶ Δυτικὴ Ἐκκλησία. Τὸ Σχίσμα

Ἄλλο πολὺ δυσάρεστο γογονός, ποὺ ἔγινε σ' αὐτὰ τὰ χρόνια (στὸν 11ο αἰῶνα), εἶναι οἱ φιλονικίες καὶ ἡ ἔχθρητα ἀνάμεσα στὶς δυὸ ἐκκλησίες, τὴν Ἀνατολικὴ καὶ Δυτικὴ, ποὺ στὰ τελευταῖα ἔγινε αἰτία νὰ χωριστοῦν οἱ δυὸ ἐκκλησίες.

Ἀπὸ καιρὸ εἶχε πάψει ἡ παλιὰ ἀγάπη νὰ ἐνώνῃ τὴν

Ἀνατολική καὶ Δυτικὴ ἐκκλησία. Γνήθησαν χίλιες παρεξηγήσεις καὶ οἱ χριστιανοὶ τῶν δύο ἐκκλησιῶν δὲ χωνεύονταν πιά. Ὁ Πάπας τῆς Ρώμης ἔλεγε πὼς ἡ ἐκκλησία τῆς Ρώμης εἶναι ἡ πρώτη σ' ὅλη τὴ χριστιανοσύνη, γιατί τὴν ἱδρυσε ὁ ἀπόστολος Πέτρος, ποὺ πῆρε τὰ κλειδιά ἀπὸ τὸ Χριστό. Γι' αὐτὸ ἤθελε νὰ λέγεται ἀνώτερος ἀρχηγὸς καὶ νὰ ἐξουσιάζη ὅλες τὶς ἐκκλησίες. Ὁ Πατριάρχης τῆς Πόλης ὅμως καὶ ὁ κλῆρος τῆς Ἀνατολῆς δὲν ἤθελαν νὰ τὸ παραδεχτοῦν. Ἔλεγαν πὼς ὅλες οἱ ἐκκλησίες εἶναι ἴσες καὶ πὼς ὁ Πάπας δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ εἶναι ἀνώτερος ἀπ' ὅλους. Ἐπειτα ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία εἶχε κάμει μερικὲς ἀλλαγές στὶς συνήθειες τῆς ἐκκλησίας, ποὺ ὁ Πατριάρχης δὲν τὶς ἔβρισκε σύμφωνες μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ.

Τὸ 857 στὴν Πόλη πατριάρχης ἔγινε ἓνας πολὺ σοφὸς ἄνθρωπος, ὁ Φώτιος. Μὰ ὁ Πάπας τῆς Ρώμης Νικόλαος Α' δὲ θέλησε νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ, μὲ τὴ πρόφαση πὼς ἡ ἐκλογή του δὲν ἦταν κανονικὴ. Ὁ Πατριάρχης ὅμως καὶ οἱ κληρικοὶ τῆς Ἀνατολῆς θέλησαν νὰ τοῦ δείξουν πὼς δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ ἀνακατεῦεται στὶς ὑποθέσεις τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Ἔτσι 1054 ψυχράθηκαν οἱ δύο ἐκκλησίες καὶ μὲ τὸν καιρὸ ἔκοψαν ὀλότελα τὶς σχέσεις. Ἔτσι γεννήθηκε αὐτὸ ποὺ λένε Σχίσμα τῶν δύο ἐκκλησιῶν.

25. Οἱ Σταυροφορίες

Στὸ διάστημα αὐτὸ εἶχε γίνει μεγάλη μεταβολὴ στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη. Ἀφοῦ ἔπαψαν οἱ ἐπιδρομές, σχηματίσθηκαν ἐκεῖ, ὅπως εἶπαμε, μεγάλα ἔθνη καὶ δυνατὰ κράτη. Ἡ Δυτικὴ Εὐρώπη πολλὰ χρόνια ἦταν γεωργικὴ καὶ δὲν εἶχε ἐμπόριο. Τὸ ἐμπόριο τὸ ἔκαναν οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ἀραβες. Στὰ χρόνια ὅμως αὐτὰ ἄρχισε νὰ ξυπνᾷ τὸ ἐμπόριο καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι κοίταξαν τί γίνεται στὶς ἄλλες χώρες. Κατάλαβαν πὼς οἱ χώρες τῆς

Ἄνατολῆς εἶχαν μεγάλα πλούτη καὶ τοὺς γεννήθηκε ἡ ἐπιθυμία νὰ ὤφελθῶν ἀπ' αὐτά. Ὁ πληθυσμὸς εἶχε αὐξήσει στὴ Δύση καὶ εἶχε ἀνάγκη νὰ ξαπλώσῃ σὲ καινούργιες χῶρες. Ἡ Δύση εἶχε φιλόδοξους βασιλιάδες καὶ πολεμιστές, πού ζητοῦσαν ἀφορμὴ νὰ δοξασθοῦν καὶ νὰ κατακτήσουν νέα μέρη. Γιὰ ὅλα αὐτὰ εὐκαιρία τοὺς ἔδωσεν ἡ ἐμφάνιση τῶν Τούρκων στοὺς Ἁγίους Τόπους.

Οἱ Ἄραβες, ὅπως εἶδαμε, πῆραν τὴ Συρία καὶ τὴν Παλαιστίνη ἀπὸ τὴ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία κ' ἔτσι ἡ Ἱερουσαλήμ, ὁ τάφος τοῦ Χριστοῦ καὶ ὅλοι οἱ Ἁγιοὶ Τόποι ἔπεσαν στὰ χέρια τῶν Μωαμεθανῶν. Οἱ Ἄραβες ὅμως δὲν ἦταν πολὺ φανατικοί. Τὸ κράτος τους εἶχε ἀρκετὴ τάξη καὶ ἀσφάλεια, ὥστε οἱ χριστιανοὶ μπορούσαν νὰ πηγαίνουν στὴν Ἱερουσαλήμ, γιὰ νὰ προσκυνήσουν τὸν Τάφο τοῦ Χριστοῦ.

Μὲ τὸν καιρὸ ὅμως οἱ Ἄραβες ἀδυνάτησαν. Ἡ ὁρμὴ τους ξεθύμανε καὶ δὲν ἦταν πιά πολεμικοὶ ὅπως πρῶτα. Τότε παρουσιάσθηκαν οἱ Τούρκοι, πού ἔδωσαν καινούργια ζωὴ στὸ μωαμεθανισμό καὶ ἐξακολούθησαν μὲ μεγαλύτερη ὁρμὴ καὶ περισσότερο φανατισμὸ τὸν πόλεμο γιὰ τὴ θρησκεία τοῦ Μωάμεθ. Εἶδαμε πῶς οἱ Σελτζοῦκοι Τούρκοι νίκησαν τὸν αὐτοκράτορα Ρωμανό. Στὰ ἴδια χρόνια, κάπου στὰ 1070, οἱ Σελτζοῦκοι κυρίεψαν τὴ Συρία καὶ τὴν Παλαιστίνη. Αὐτοὶ ἦταν πολὺ πιὸ ἄγριοι καὶ πιὸ φανατικοὶ ἀπὸ τοὺς Ἄραβες. Ἐκαμαν ὅ,τι κακὸ μπορούσαν στοὺς χριστιανοὺς, θασάνιζαν τοὺς ἐντοπίους, φορολογοῦσαν, λήστευαν καὶ πολλὰς φορὲς σκότωναν προσκυνητές.

Αὐτὸ τάραξε ὅλη τὴ χριστιανοσύνη. Πονοῦσε ἡ ψυχὴ τῶν χριστιανῶν νὰ βλέπουν τὰ χῶματα, ὅπου πάτησε ὁ Χριστὸς καὶ ὅπου ὑπόφερε τὸ μαρτυρικὸ θάνατο, νὰ τὰ ἔχουν ἀλλόθρησκοι. Οἱ ἄνθρωποι τότε ἦταν πολὺ θρησκευτικοί. Χιλιάδες πηγαιναν κάθε χρόνο ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Εὐρώπης νὰ προσκυνήσουν τὸν Τάφο τοῦ Χριστοῦ. Τώρα τοὺς ἐμπόδιζαν οἱ Τούρκοι. Οἱ Ἕλληνες

δέν μπορούσαν πιά νά σώσουν τήν Ἱερουσαλήμ, γιατί ὕστερα ἀπό τή Μακεδονική δυναστεία ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἄρχισε νά ξεπέφτη. Ἀνέβηκαν στοὺς θρόνους, καθὼς εἶδαμε, ἀνίκανοι αὐτοκράτορες, ἄρχισαν πάλι φιλονικίες καὶ ὁ λαὸς ἦταν ἀδιάφορος γιὰ τὴν τύχη τοῦ

Ὁ Πάπας εὐλογεῖ τὴν ἔκστρατεία κατὰ τῶν ἀπίστων.

κράτους. Ἡ Εὐρώπη ὅμως σ' αὐτὰ τὰ χρόνια ἦταν πολὺ πιὸ δυνατὴ ἀπὸ τὴ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία.

Θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς ὅλων τῶν λαῶν στὴ Δύση ἦταν ὁ Πάπας καὶ ὅλοι οἱ λαοὶ καὶ οἱ βασιλιάδες εἶχαν μεγάλο σεβασμὸ σ' αὐτόν. Ὁ Πάπας κάλεσε τοὺς λαοὺς σὲ μιὰ ἔκστρατεία ἐναντίον τῶν ἀπίστων. Ὅλοι ἄκουσαν τὸ κήρυγμά του καὶ σηκώθηκαν νὰ πάνε στὴν Παλαιστίνη, γιὰ νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς Ἅγιους Τό-

πους. Τότε άρχισε πάλι μιá μεγάλη κίνηση στην Εύρώπη. Χιλιάδες ξεκίνησαν άπ' όλα τá μέρη τής Εύρώπης και χύθηκαν σάν ποταμός κατá τήν Άνατολή. Τis έκστρατείες αυτές, πού έκαμαν οί Εύρωπαϊοί για νά λευθερώσουν τούς "Άγιους Τόπους και πού θάσταξαν περίπου 200 χρόνια, τις άνόμασαν Σ τ α υ ρ ο φ ο ρ ί ε ς.

26. Οί Εύρωπαϊοί έλευθερώνουν τούς Άγιους Τόπους

Στά 1093 πήγε νά προσκυνήση τούς "Άγιους Τόπους ένας Γάλλος καλόγερος, πού τόν έλεγαν Πέτρο Έρημίτη. Είδε τá θάσανα, πού τραβούσαν οί χριστιανοί, και άμα γύρισε στην Εύρώπη, παρουσιάστηκε στόν Πάπα Ούρβανό τó Β' και τού διηγήθηκε τή θλιβερή κατάσταση, πού είδεν εκεί. Ό Πάπας τού σύστησε νά γυρίση τις διάφορες πολιτείες και τις αύλές τών βασιλιάδων και νά διηγηθί στό λαό και στούς άρχοντες τήν άτίμωση, πού πάθαινε ό Τάφος τού Χριστού.

Οί άνθρωποι συγκινήθηκαν πολύ άπό τή διήγηση τού Πέτρου. Ό Πάπας κάλεσε τότε μιá μεγάλη σύνοδο σέ μιá πόλη τής Γαλλίας, πού τήν έλεγαν Κ λ ε ρ μ ό ν. Έκει ήρθαν πολλοί επίσκοποι, βασιλιάδες, ευγενείς, και χιλιάδες λαός. Ό Πάπας τούς έβγαλε ένα δυνατό λόγο, τούς διηγήθηκε τá θάσανα, πού πάθαιναν οί χριστιανοί άπό τούς Τούρκους, και τούς παρακίνησε νά πάρουν όλοι τά όπλα και νά πán νά χτυπήσουν τούς Τούρκους.

Οί άνθρωποι συγκινήθηκαν τόσο πολύ, πού άγκάλιαζε ό ένας τόν άλλο. "Όλοι έκλαιαν και μιá δυνατή φωνή αντίλάλησε: «Πάμε, τó θέλει ό Θεός». "Όλοι τότε ώπλιστηκαν και έβραψαν στό στήθος και στη ράχη τους ένα πάνινο σταυρό, για νά δείξουν πώς πηγαίνουν νά πολεμήσουν για τήν πίστη και για τó Χριστό. Γι' αυτό τούς είπαν Σταυροφόρους.

Οί βασιλιάδες και οί ευγενείς πολεμούσαν τότε καθάλαρηνδες. Αυτοί και τ' άλλόγá τους ήταν ώπλισμένα

μέσιδερένιους θώρακες. Γι' αὐτὸ τοὺς ἔλεγον ἰππότεες. Αὐτοὶ λοιπὸν πήγαιναν μὲ τὸ ἄλογο, χιλιάδες λαὸς τοὺς ἀκολουθοῦσε πεζός. Σὰν ἕνας μεγάλος ποταμὸς χύθηκαν οἱ ἀνθρώπινες μᾶζες ἀπὸ τὴν Εὐρώπη

1096 κατὰ τὴν Ἀνατολή. Τρακόσες χιλιάδες ἦταν οἱ ὀπλισμένοι καὶ ἄλλες ἑκατοντάδες χιλιάδες πήγαιναν ἀπὸ πίσω μὲ τὶς γυναῖκες τοὺς καὶ μὲ τὰ παιδιά τους, γιὰ νὰ φτάσουν νὰ προσκυνήσουν τὸν Ἅγιο Τόπο. Πέρασαν ἀπὸ τὴ Γερμανία, τὴν Οὐγγαρία, κατέβηκαν στὴ Βαλκανικὴ καὶ ἔφτασαν ἔμπρὸς στὴν Πόλη.

Στὴν Πόλη βασιλεύει ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός, ἕνας ἔξυπνος βασιλιάς καὶ πολὺ καλὸς διπλωμάτης ἀπὸ τὴ δυναστεία τῶν Κομνηνῶν ποὺ βασιλεύει περίπου 100 χρόνια. Αὐτὸς πέρασε μὲ πλοῖα τοὺς σταυροφόρους στὴν Ἀσία. Μὲ χίλιους κόπους καὶ χίλια βάσανα οἱ σταυροφόροι πέρασαν τὴ Μ. Ἀσία, ἀφοῦ πέθαναν ἀμέτρητοι ἀπὸ τὶς κακουχίες. Οἱ Τοῦρκοι τοὺς σκότωναν κοπαδιαστά. Ὁρμοῦσαν ἀπάνω τους μὲ τ' ἄλογα ἀπὸ μακρὰ, ἔρριχναν τὰ βέλη τους καὶ ἔφευγαν καὶ ὕστερα ξαναγυρνοῦσαν πάλι. Τέλος ἔφτασαν στὴ Συρία καὶ κυρίεψαν τὴν Ἀντιόχεια. Ἀπὸ κεῖ ξεκίνησαν γιὰ τὴν Ἱερουσαλήμ.

Τὰ μάτια τους δάκρυσαν, ἅμα εἶδαν ἀπὸ μακριὰ τὴν πόλη ὕστερα ἀπὸ δρόμο τριῶν χρόνων. Ἀμέσως ἔπεσαν στὰ γόνατα καὶ προσκύνησαν. Πολλοὶ πέθαναν ἀπὸ τὴ χαρὰ τους. Οἱ σταυροφόροι κυρίεψαν τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἐλευθέρωσαν τὸν Τάφο τοῦ Χριστοῦ.

1099 Ὑστερα ἔγιναν κύριοι ὅλης τῆς Παλαιστίνης. Ἐκεῖ ἱδρυσαν ἕνα κράτος. Βασιλέας τῆς Ἱερουσαλήμ ἔγινε ὁ Γάλλος δούκας Γκοντεφρουά ντὲ Μπουγιόν, ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας, καὶ αὐτὸς χάρισε κομμάτια ἀπὸ τὸ κράτος του σὲ ἄλλους ἀρχηγούς. Ἔτσι ἱδρύθηκε ἕνα Φράγκικο κράτος στὴν Παλαιστίνη.

27. Οί Φράγκοι κυριεύουν τὴν Πόλη

Οί Εὐρωπαῖοι ἔκαμαν καὶ ἄλλες σταυροφορίες. Οἱ πρῶτες ἔγιναν ἀπὸ τῆ σερριά. Ἀφοῦ ὅμως πλούτισαν καὶ ἔκαμαν στόλο, οἱ Εὐρωπαῖοι πήγαιναν στὴν Παλαιστίνη μὲ τὰ καράβια. Οἱ μακρινές αὐτές ἐκστρατείες ξύπνησαν τοὺς Εὐρωπαίους καὶ τοὺς ἔδωσαν θάρρος. Τὸ ἐναντίο, οἱ Ἕλληνες ὄλο ἔχαναν καὶ ὄλο μαραίνονταν. Οἱ Φράγκοι τοὺς ἔκαμαν μεγάλο κακό. Τοὺς μεταχειρίστηκαν σὰν ξένους, σὰν ἀλλόθρησκους. Πῆραν χῶρες ὄχι μονάχα ἀπὸ τοὺς Σελτζούκους παρὰ καὶ ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία.

Στὰ 1204 πολλοὶ εὐρωπαῖοι μαζεύτηκαν στὴ Βενετία, γιὰ νὰ περάσουν στὴν Παλαιστίνη μὲ τὰ βενετσιάνικα καράβια. Στὸ θρόνο τῆς Ρώμης κάθονταν τότε ἕνας περὶφανος πάπας, ὁ Ἰννοκέντιος, ποὺ ἤθελε νὰ ἐξουσιάσῃ Δύση καὶ Ἀνατολή. Ἡ Βενετία πάλι εἶχε ἕνα πονηρὸ ἄρχοντα, ἕνα δόγη, ὅπως ἔλεγαν τὸν ἄρχοντα τῆς Βενετίας. Ὁ Δάνολος—ἔτσι ἔλεγαν τὸν δόγη—ἦταν γέρος καὶ τυφλός, μὰ ἔβλεπε πολὺ καλὰ τὸ συμφέρον τῆς χώρας του. Ἦξερε πῶς τὸ μεγαλύτερο κέρδος τῆς Βενετίας ἦταν νὰ καταστραφῇ τὸ ἑλληνικὸ κράτος καὶ τὸ ἑλληνικὸ ἐμπόριο.

Γιὰ κακὴ τύχη στὴν Πόλη κυριαρχοῦσε πάλι μεγάλη ἀταξία. Στὰ 1195 ὁ Ἀλέξιος Γ' κατέβασε ἀπὸ τὸ θρόνο τὸν ἀδελφό του, τὸν Ἰσαάκιο Ἀγγελο, τὸν τύφλωσε, τὸν ἔκλεισε στὴ φυλακὴ καὶ πῆρε τὸ θρόνο. Ὁ γιὸς τοῦ Ἰσαακίου Ἀλέξιος ἔφυγε ἀπὸ τὴν Πόλη καὶ πῆγε στὴ Βενετία καὶ παρακάλεσε τοὺς σταυροφόρους, ἀφοῦ τοὺς ἔδωσε πολλὰς ὑποσχέσεις, νὰ τὸν βοηθήσουν νὰ πάρῃ τὸ θρόνο τοῦ πατέρα του.

Οἱ σταυροφόροι ἄλλαξαν τότε δρόμο καὶ ἀντὶ νὰ πᾶν στὴν Παλαιστίνη τράβηξαν κατὰ τὴν Πόλη. Ἐμείναν κατάπληχτοι, ὅταν τὴν ἀντίκρυσαν. «Παρατήρησαν μὲ θαυμασμό τὰ ψηλὰ τείχη, τοὺς πύργους, τὰ παλάτια, τὶς ἐκκλησίες, τὴν ἀπέραντη ἔχταση τῆς Πόλης. Ἦταν

αδύνατο νά φαντασθοῦν πὼς ὑπῆρχε στὸν κόσμον μιὰ πόλη τόσο μεγάλη καὶ τόσο πλούσια».

Πολὺ εὐκόλα κατέβασαν ἀπὸ τὸ θρόνον τὸν Ἀλέξιο Γ' καὶ ξανάκαμαν βασιλέα τὸν τυφλὸ Ἰσαάκιο. Μὰ σὲ λίγο τοὺς γεννήθηκε ἡ ὄρεξη νά πάρουν οἱ ἴδιοι τὴν Πόλη. Τὴν κυρίεψαν πολὺ εὐκόλα, γιατί ἦταν μεγάλη σύγχυση καὶ ἀταξία μέσα στὴν Πόλη. Οἱ Ἕλληνες σ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴ δὲ μποροῦσαν πιά νά πολεμήσουν μετὰ τοὺς τολμηροὺς ἰππότες τῆς Δύσης. Γι' αὐτὸ μπό-
1204 ρεσαν οἱ σταυροφόροι νά μποῦν εὐκόλα στὴν Πόλη, τὴ λεηλάτησαν, ἄρπαξαν ὅλους τοὺς θησαυροὺς τῆς καὶ φόρτωσαν καράβια ὀλόκληρὰ καὶ τὰ ἔστειλαν στὶς πατρίδες τους.

Οἱ σταυροφόροι φέρθηκαν σὰν θάρβαροι κ' ἔκαμαν μεγάλο κακὸ στὴν Πόλη. Ἔσπασαν τ' ἀγάλματα καὶ ρήμαξαν τὰ καλλιτεχνήματα, ποὺ ἦταν γεμάτη ἡ Πόλη. Τὰ μπρούτζινα ἀγάλματα τὰ ἔλιωσαν καὶ τὰ ἔκαμαν νομίσματα. Ἐκλεψαν πολλὲς ἐκκλησίες, πῆραν τοὺς θησαυροὺς τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τὴν ὀλόχρυση Ἁγία Τράπεζα τὴ φόρτωσαν σ' ἓνα καράβι, γιὰ νά τὴ στείλουν στὴν Βενετία.

28. Οἱ Φράγκοι μοιράζουν τὴ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία

Τὸ χειρότερο ὅμως ἦταν ποὺ χάλασε καὶ διαλύθηκε τὸ κράτος. Οἱ Φράγκοι ἀφοῦ πῆραν τὴν Πόλη, μοιράστηκαν τὶς χώρες τῆς αὐτοκρατορίας. Στὴν Πόλη ἔβαλαν αὐτοκράτορα Φράγκο, τὸ Β α λ δ ο υ ἱ ν ο, τὸν κόμη τῆς Φλάντρας, ποὺ εἶναι στὴ Γαλλία, Πατριάρχη ἔκαμαν Βενετό. Ὁ Βαλδουῖνος μαζί μετὰ τὴν Πόλη πῆρε τὴ Θράκη καὶ τὶς χώρες τῆς Μ. Ἀσίας. Ὁ δεύτερος ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας Β ο ν ι φ ά τ ι ο ς, μαρκήσιος τοῦ Μομφεράτου, ἐπίσης Γάλλος, πῆρε τὸ βασίλειο τῆς Θεσσαλονίκης μετὰ τὴ Μακεδονία, τὴ Θεσσαλία καὶ τὴ Στεριά Ἑλλάδα.

Οί Βενετοί ὠφελήθησαν περισσότερο ἀπ' ὅλους. Κυρίως κοίταξαν νὰ θάλουν στὸ χέρι ὄλο τὸ ἐμπόριο τῆς αὐτοκρατορίας. Γι' αὐτὸ κράτησαν τὰ παράλια τῆς Ἀλβανίας, τῆς Ἠπείρου, τῆς Αἰτωλίας, τὴν Πελοπόννησο, τὰ Ἐφτάνησα, τὶς Κυκλάδες καὶ τὴν Κρήτη.

Ἐπειτα οἱ Φράγκοι κίνησαν νὰ κυριέψουν τὶς ἄλλες χῶρες τῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Βονιφάτιος μὲ λίγους ἱππότες κατέβηκε ὡς τὸν Ἴσθμὸ τῆς Κορίνθου καὶ τὶς χῶρες ποὺ κυριέψαισε τὶς μοίρασε στοὺς ἱππότες του. Οἱ Ἕλληνες, ἀδυνατισμένοι καὶ χωρισμένοι ὅπως ἦταν, δὲν ἔκαμαν σχεδὸν καμιὰ ἀντίσταση καὶ οἱ Φράγκοι ρίχτηκαν στὶς ἑλληνικὲς χῶρες καὶ τὶς πῆραν στὴν ἐξουσία τους. Καθένας, ποὺ εἶχε μαζί του μερικοὺς πολεμιστὲς, κυρίεψε μιὰ χώρα καὶ ἔκανε ἐκεῖ ἓνα κράτος καὶ καθένας, ποὺ μπορούσε νὰ ὀπλίση ἓνα καράβι, ἄρπαζεν ἓνα νησί.

Δυὸ γάλλοι πολεμιστὲς, ὁ Γουλιέλμος Σαμπλίτης καὶ ὁ Γουδεφρίδος Βιλλεαρδουῖνος μὲ 400 ἢ 500 ἱππότες μονάχα κυριέψαν ὅλη τὴν Πελοπόννησο. Ἐκεῖ ἴδρυσαν τὸ Δουκάτο τοῦ Μοριᾶ, ποὺ κυβέρνησαν οἱ ἀπόγονοι τοῦ Βιλλεαρδουῖνου. Τὸ Δουκάτο αὐτὸ ἔγινε ἓνα ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα φραγκικὰ κράτη, γιατί οἱ Βιλλεαρδουῖνοι κυβέρνησαν φρόνιμα τὸν τόπο, μεταχειρίστηκαν καλὰ τοὺς ὑπηκόους τους καὶ ὁ Μοριάς στὸν καιρὸ τους πλούτησε καὶ πλήθυναν οἱ κάτοικοί του.

Ἄλλοι Φράγκοι πῆραν ἄλλες πόλεις ἢ νησιά καὶ ἔκαμαν μικρὰ κράτη. Ἔτσι τὸ μεγαλύτερο μέρος ἀπὸ τὶς ἑλληνικὲς χῶρες τὸ κυριέψαν οἱ Φράγκοι. Πολλὰ χρόνια ἔμειναν οἱ Φράγκοι στὴν Ἑλλάδα καὶ ὅλον αὐτὸν τὸν καιρὸ, ποὺ κυβέρνησαν τὸν τόπο μας, τὸν ὀνομάζομε τὰ Χρόνια τῆς Φραγκοκρατίας. Σὲ πολλὰ μέρη τῆς χώρας μας σώζονται ἀκόμη κάστρα καὶ πύργοι, ποὺ τὰ ἔχτισαν οἱ Φράγκοι καὶ ποὺ μᾶς θυμίζουν τὰ χρόνια τῆς Φραγκοκρατίας.

29. Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας

Οἱ Φράγκοι δὲ μπόρεσαν νὰ ὑποτάξουν ὅλες τὶς ἐλληνικὲς χῶρες. Σὲ πολλὰ μέρη οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ στρατιωτικοὶ τοὺς ἔκαμαν μεγάλη ἀντίσταση. Κράτησαν αὐτοὶ τὶς χῶρες καὶ τὶς κυβέρνησαν οἱ ἴδιοι. Ἔτσι ἰδρύθηκαν σὲ πολλὰ μέρη ἐλληνικὰ κράτη.

Σημαντικώτερο ἀπ' αὐτὰ ἔγινε ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας. Τὴν τελευταία στιγμή, τὴν ὥρα ποὺ οἱ Φράγκοι ἔμπαιναν στὴν Πόλη, οἱ Ἕλληνες εἶχαν ἀνακηρύξει αὐτοκράτορα τὸ Θεόδωρο Α' Λάσκαρη. Ὁ Λάσκαρης, σάν εἶδε, πὼς δὲν ἦτο δυνατὸ νὰ σώσῃ τὴν πρωτεύουσα, ἔφυγε στὴν Μ. Ἀσία μὲ τὸν Πατριάρχη, τοὺς ἀνωτέρους κληρικούς καὶ πολλοὺς εὐγενεῖς καὶ στρατιωτικούς. Ἐκεῖ ἔκαμε πρωτεύουσα τοῦ κράτους τοῦ τῆ Νίκαια. Ἔτσι ἰδρύθηκ ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας.

Οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή εἶχαν τὴν ἰδέα πὼς δὲν ἔχασαν γιὰ πάντα τὴν Πόλη καὶ δὲν ἔπαυαν νὰ ἐλπίζουν πὼς θὰ τὴν πάρουν πάλι καὶ πὼς θὰ ξαναἰδρύσουν τὴν αὐτοκρατορία τους.

Στὴ Νίκαια βασίλευσαν μερικοὶ ἀξιόλογοι αὐτοκράτορες. Ἐνας ἀπ' αὐτούς, ὁ Ἰωάννης Βατάτσης (1222—1254), ἦταν ἄξιος κυβερνήτης καὶ στρατιωτικός. Στὸν καιρὸ του πρόκοψε τὸ κράτος καὶ ἀπόχτησε μεγάλο γόητρο. Ὁ Βατάτσης ἀπλώσε τὸ κράτος τοῦ στὴ Μ. Ἀσίᾳ κατόπιν πέρασε τὸν Ἑλλήσποντο, πῆγε στὴ Θράκη καὶ προχώρησε ὡς τὴ Θεσσαλονίκη. Ἐδιώξε ἀπὸ τὴ Μακεδονία τοὺς Βουλγάρους καὶ περιώρισε τὸ φραγκικὸ κράτος στὰ περὶχωρα τῆς Πόλης.

Ἔτσι μεγάλωσε ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας. Ἡ οἰκονομικὴ καὶ στρατιωτικὴ τῆς θέση ἦταν πολὺ καλὴ. Δὲν ἔμενε παρὰ νὰ δώσουν ἓνα χτύπημα στὴν Πόλη, νὰ διώξουν τοὺς Φράγκους καὶ νὰ ξανακαθίσουν στὴν παλιὰ πρωτεύουσά τους. Αὐτὸ τὸ ἔκαμε ὁ τελευταῖος αὐτοκράτορας τῆς Νίκαιας ὁ Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος.

30. Τὰ ἄλλα ἑλληνικὰ κράτη

Καὶ ἄλλοι Ἕλληνες, ὅπως εἶπαμε, ἀντιστάθηκαν στοὺς Φράγκους καὶ ἔκαμαν δικά τους κράτη. Στὴν Ἡπειρο ἕνας πρίγκηπας ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῶν Κομνηνῶν ἴδρυσε κράτος, πού τὸ ἔλεγαν Δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου. Πρωτεύουσα εἶχε τὴν Ἄρτα καὶ ἐξουσίαζε τὴν Ἡπειρο, τὴν Αἰτωλία καὶ τὴν Ἀκαρνανία. Οἱ δεσπότες τῆς Ἡπείρου κυρίεψαν τὴν Ἀλβανία ὡς τὸ Δυρράχιο καὶ τὴ Θεσσαλία καὶ τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα. Ὑστερα προχώρησαν στὴ Μακεδονία καὶ ἔφτασαν ὡς τὴν Ἀδριανούπολη. Τὸ ὄνειρό τους ἦταν νὰ πάρουν τὴν Πόλη. Ἐκαμαν ὅμως ἕνα πόλεμο μὲ τοὺς Βουλγάρους, νικήθηκαν καὶ ἀδυνάτισαν.

Ἐνας ἄλλος πρίγκηπας, ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῶν Κομνηνῶν καὶ αὐτός, ἴδρυσε κράτος στὰ βορινὰ μέρη τῆς Μ. Ἀσίας, στὰ παράλια τῆς Μαύρης θάλασσας, μὲ πρωτεύουσα τὴν Τραπεζοῦντα. Αὐτὸ τὸ κράτος ὠνομάσθηκε Αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντας καὶ ἔζησε πολλὰ χρόνια. Τὸ κυρίεψε καὶ αὐτὸ ὁ σουλτάνος Μωάμεθ στὰ 1461, δηλαδὴ ὀχτὼ χρόνια ὑστερότερα ἀφοῦ πῆρε τὴν Πόλη.

31. Οἱ Ἕλληνες ξαναπέρνουν τὴν Πόλη

Ἡ φραγκικὴ αὐτοκρατορία τῆς Πόλης δὲ μπορούσε νὰ ζήση πολὺν καιρό, γιατί οἱ Φράγκοι ἦταν ξένοι σὲ ξένον τόπο. Ἄπ' τὸν καιρὸ μάλιστα πού μεγάλωσε καὶ δυνάμωσε ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας, φάνηκε πὼς πλησίαζε τὸ τέλος της καὶ δὲν ἄργησε νάρθη ἡ μέρα. πού οἱ Ἕλληνες ξαναπῆραν τὴν Πόλη. Αὐτὸ ἔγινε στὰ 1261, δηλαδὴ ἀφοῦ πέρασαν 57 χρόνια ἀπ' τὸν καιρό, πού ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Φράγκων.

Αὐτοκράτορας στὴ Νίκαια ἦταν ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ἀπ' τὴ μεγάλη οἰκογένεια, πού βασίλευσε ὕστερα στὴν Κωνσταντινούπολη. Ὁ Μιχαὴλ εἶχε

πόλεμο με τὸ Δεσπότη τῆς Ἡπείρου κ' ἔστειλε στρατὸ μετὰ τὸ στρατηγὸ τοῦ Ἀλέξιο Στρατηγόπουλο. Αὐτὸς περνώντας ἀπὸ τῆς Θράκης σταμάτησε στὴ Σηλύβρια. Ἐκεῖ ἔμαθε πὼς ἡ Πόλη ἦταν ἀφρούρητη, γιὰτὶ ὁ βενετσιάνικος στόλος μαζί μετὰ τὸ στρατὸ τῶν Φράγκων εἶχαν πάει ἔξω γιὰ μιὰ στρατιωτικὴ ἐπιχείρηση. Πολλοὶ Ἕλληνες ποὺ ἦρθαν στὸ στρατόπεδὸ τοῦ ἀπὸ τὴν Πόλη, τὸν ἐσυμβούλευσαν νὰ κινηθῆ γιὰ τὴν Πόλη, γιὰτὶ ἦταν εὐκόλῳ νὰ τὴν πάρῃ.

Ὁ Στρατηγόπουλος πλησίασε τὰ τεῖχη καὶ τὰ κατάφερε νὰ περάσῃ ἀπὸ ἓνα ὑπόγειο λίγους στρατιῶτες μέσα, ποὺ ἀνοῖξαν τὶς πύλες. Ὁ στρατὸς τότε ὤρμησε μέσα στὴν Πόλη καὶ οἱ Φράγκοι τρομαγμένοι δὲν ἤξεραν τί νὰ κάμουν. Ὁ αὐτοκράτοράς τους μαζί μετὰ

Βενετὸ Πατριάρχη καὶ μετὰ τὴν ἀκολουθία τοῦ 1261 μπῆκαν σ' ἓνα βενετσιάνικο καράβι κ' ἔφυγαν γιὰ τὴν Εὐρώπη. Ἀμα τὰ ἔμαθε ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ἔτρεξε στὴν Πόλη, ὅπου τοῦ ἐγίνε μεγάλη ὑποδοχὴ. Στὶς 15 Αὐγούστου 1261 στέφθηκε στὴν Ἁγία Σοφία.

ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΑΓΩΝΙΑΣ

32. Ἡ νέα Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία

Οἱ Ἕλληνες ξαναπῆραν τὴν Πόλη. Δὲν μπόρεσαν ὅμως νὰ ξαναφτιάσουν τὴν παλιά τους αὐτοκρατορία. Τὸ νέο κράτος δὲν εἶχε οὔτε τὴν ἔκταση οὔτε τὴ δύναμη τοῦ παλιοῦ. Στὴν Εὐρώπη ἐξουσίαζε μονάχα τὴ Θράκη καὶ ἓνα μικρὸ μέρος τῆς Μακεδονίας μὲ τὴ Θεσσαλονίκη. Στὴν Ἀσία εἶχε μονάχα λίγο μέρος ἀπὸ τὶς παλιὲς κτήσεις του. Εἶχε δηλαδὴ τὴ Νοτιοδυτικὴ Μ. Ἀσία καὶ ἀπ' τὰ νησιὰ μονάχα τὴ Ρόδο, τὴ Λέσβο καὶ κάποια ἄλλα μικρότερα.

Ἐπίσης καὶ τὰ οικονομικὰ τοῦ κράτους δὲν ἦταν σὲ καλὴ κατάσταση, γιατί τὸ ἐμπόριο τῶν Ἑλλήνων εἶχε καταστραφῆ ἀπὸ πολὺν καιρό. Οἱ ἐχθροὶ ἐξουσίαζαν ὅλους τοὺς μεγάλους ἐμπορικοὺς δρόμους, οἱ Βενετοὶ καὶ οἱ Γενοβέζοι πῆραν στὰ χέρια τους τὸ ἐμπόριο καὶ μάζευαν τὰ πλούτη τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ στρατιωτικὴ κατάσταση τῆς αὐτοκρατορίας δὲν ἦταν καλύτερη. Οἱ Ἕλληνες δὲν πῆγαιναν στὸ στρατό, τὸ κράτος εἶχε μονάχα ἓνα μικρὸ στρατὸ ἀπὸ μισθοφόρους. Ἐπιβιωτικότερη ὅμως ἦταν ἡ ἐσωτερικὴ κατάσταση. Μέσα στὸ κράτος ἔλειπε ἡ ὁμόνοια καὶ ἡ τάξη. Στὴν αὐτὴ γινόνταν διαρκῶς στάσεις. Ὁ ἓνας βασιλέας ξεθρόνιζε τὸν ἄλλο, οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι δὲν εἶχαν τελειωμό, τὰ μίση μεγάλωναν καὶ οἱ ἀντίπαλες μερίδες ζητοῦσαν τὴ βοήθεια τῶν ἐχθρῶν.

Ἡ κατάσταση τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ σ' αὐτὰ τὰ χρόνια ἦταν ἀπελπιστικὴ. Ὁ λαὸς ἦταν ἀγράμματος, φτωχὸς καὶ ἀδιάφορος γιὰ τὴν τύχη τοῦ κράτους, ἐνῶ γύ-

ρω στην αυτοκρατορία υπήρχαν δυνατά κράτη, που άπειλουσαν κάθε στιγμή την ύπαρξή της.

Στὰ βόρεια ήταν οί Βούλγαροι. Στὰ δυτικά δυνάμωσε πολύ καί μεγάλωσε τὸ Σερβικό κράτος. Καί στην Ἀσία παρουσιάζεται ὁ φοβερότερος ἐχθρός, οί Τούρκοι.

35. Αἰτίες τῆς παρακμῆς τοῦ ἑλληνισμοῦ

Τὸ ἑλληνικό ἔθνος ἦταν δυνατό καί δοξασμένο στὰ παλιὰ χρόνια καί ἔδωσε καινούργια λάμψη στὰ καλὰ χρόνια τοῦ Βυζαντίου, προπάντων στὰ χρόνια, πού βασιλευε ἡ Μακεδονική δυναστεία. Μὲ τὸν καιρὸ ὅμως τὸ βλέπομε ν' ἀδυνατίζει. Εἶναι καιρὸς τώρα, πού δὲν ἔχει πιά τὸν παλιὸ μεγάλο πολιτισμὸ του. Δὲν εἶναι πιά τὸ πρῶτο ἔθνος στὰ γράμματα καί στὶς τέχνες. Τώρα βλέπομε πὼς δὲν μπορεῖ νὰ σφιχτοκρατήσῃ τὰ κομμάτια τῆς αυτοκρατορίας του, πού ὅλο ἀδυνατίζει καί μικραίνει. Ἐν ζητήσωμε τώρα τίς βαθύτερες αἰτίες τῆς παρακμῆς τοῦ ἑλληνισμοῦ, θὰ βροῦμε τὰ ἑξῆς:

Ἀπὸ πολλὰ χρόνια οί Ἕλληνες φεύγουν ὅλο ἀπ' τὰ χωριά καί μαζεύονται στὶς πόλεις. Παύουν νὰ εἶναι γεωργοί καί γίνονται μικρέμποροι καί τεχνίτες στὶς πολιτείες. Ἡ ἐξοχή καί τὰ χωράφια ἀδειάζουν ἀπὸ γεωργούς. Ὅταν ὅμως ἓνα ἔθνος δὲν ἔχει ἀγρότες καί γεωργούς, δὲν πληθαίνει καί δὲν μπορεῖ νὰ κάμῃ μεγάλο ἔθνικό στρατό. Δεύτερο οί Ἕλληνες ἦταν πλούσιοι, δυνατοί καί ἀνεπτυγμένοι, ὅσο εἶχαν τὴ ναυτιλία καί τὸ ἐμπόριο. Μὰ ἡ βυζαντινὴ ναυτιλία μὲ τὸν καιρὸ καταστράφηκε. Στὴ θάλασσα κυριάρχησαν ἡ Βενετία καί ἄλλες ἰταλικὲς πόλεις. Ἀπὸ τότε ὅλο καί φτωχαίνουν οί Ἕλληνες, οί πολιτείες μαραίνονται καί οί κάτοικοι καταντοῦν φτωχοί, ἀδύνατοι καί ἀγράμματοι.

Τρίτος σπουδαῖος λόγος, πού ἀδυνάτισαν οί Ἕλληνες, εἶναι οί ζημιές, πού ἔπαθε μὲ τὸν καιρὸ ἡ γῆ τους. Οί πόλεμοι καί διάφορες ἄλλες αἰτίες κατάστρεψαν τὰ

δάση, πού σκέπαζαν άλλοτε τις ελληνικές χῶρες. Τὰ δάση ὅμως εἶναι ἡ ζωὴ ἑνὸς τόπου. Ὅπου ὑπάρχουν δάση, θρέχει πολὺ καὶ ἡ γῆ θγάζει πολὺ νερό. Ἐνῶ, ὅταν καταστραφούν τὰ δάση, ἡ γῆ γυμνώνεται, χάνει τὸ χῶμα της, γιατί τὸ παρασύρουν οἱ βροχές, καὶ ἀποχερσώνεται. Παύει νὰ θγάζη νερό, τὰ ποτάμια ξεραίνονται ἢ λιγοστεύει τὸ νερό τους. Ἔτσι ἡ γῆ χάνει τὸν πλοῦτο της, δὲν μπορεῖ νὰ θρέψη πολλοὺς κατοίκους καὶ λίγοι, πού ζοῦν σὲ τέτοιους τόπους, δὲν μποροῦν νὰ προκόψουν καὶ νὰ κάμουν μεγάλα ἔργα.

34. Οἱ Ὄθωμανοὶ

Ἀπὸ τὸν ἐνδέκατο αἰῶνα μεγάλο μέρος τῆς Μ. Ἀσίας ἐξουσίαζαν οἱ Σελτζοῦκοι. Διακόσια χρόνια ἀργότερα κατέβηκαν ἐκεῖ ἄλλοι Τοῦρκοι, οἱ Ὄθωμανοί. Οἱ Ὄθωμανοὶ ἦταν μιὰ μικρὴ τουρκικὴ φυλὴ, πού ἀριθμοῦσε τὸ πολὺ πενήντα χιλιάδες πολεμιστές. Ὁ ἀρχηγὸς των Ἐρτογροῦλ ἔγινε μισθοφόρος τοῦ σελτζούκου σουλτάνου, πού εἶχε τότε πόλεμο μὲ τὴν Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία. Ἐκεῖνος τοῦ χάρισε μιὰ μικρὴ χώρα κοντὰ στὴν Προύσα.

Ἐπειτα ἀπὸ τὸν Ἐρτογροῦλ ἦρθε ὁ γιὸς του Ὄσμάν ἢ Ὄθωμάν (1289—1326). Αὐτὸς ἔγινε ἀνεξάρτητος, γιατί ἐκείνον τὸν καιρὸ καταστράφηκε τὸ κράτος τῶν Σελτζούκων. Ὁ Ὄσμάν μεγάλωσε τὸ κράτος του. Πῆρε πολλὰς χῶρες ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ κράτος καὶ 1326 κυρίεψε τὴν Προύσα καὶ τὴν ἔκαμε πρωτεύουσά του. Ἀπ' αὐτὸν τὸ κράτος πῆρε τ' ὄνομα, ὠνομάστηκε δηλαδή Ὄθωμανικὸ καὶ οἱ ὑπήκοοί του Ὄθωμανοί.

35. Γιατί οἱ Τοῦρκοι πρόκοψαν γρήγορα

Ἀπὸ τότε τὸ Ὄθωμανικὸ κράτος πρόκοψε τόσο γρήγορα, ὅσο δὲν τὸ θάζει ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ Τοῦρ-

κοι κυρίεψαν σχεδόν όλες τις χώρες, που είχε ή αυτοκρατορία στη Μικρά Άσία. Άμέσως κατόπιν πέ- 1354 ρασαν τόν Έλλησποντο, πάτησαν τὸ πόδι τους στην Εὐρώπη καὶ πήγαν στην Καλλίπολη. Τὸς εἶχε καλέσει ὁ αυτοκράτορας Καντακουζηνός, που ἔ-

καμε πόλεμο με τὸ γαμπρό του Μανουήλ.

Ύστερα ἀπὸ ἔντεκα χρόνια, δηλαδή στὰ 1365, ἕνας πολεμικὸς σουλτάνος, ὁ Μουράτ Α΄, πήρε τὴν Ἀδρια νούπολη καὶ τὴν ἔκαμε πρωτεύουσά του. Σὲ λίγο 1365 κυρίεψε τὴ Θεσσαλονίκη καὶ τὴ Μακεδονία. Χά-

λασε τὸ Βουλγαρικὸ κράτος καὶ στὰ 1389 νίκησε σὲ μιὰ μεγάλη μάχη τοὺς Σέρβους. Ἔτσι ἀπλώθηκαν οἱ Τοῦρκοι στὴ Βαλκανικὴ.

Γιατὶ πρόκοψαν τόσο γρήγορα οἱ Τοῦρκοι; Ὁ πρῶτος λόγος εἶναι, ποῦ δὲ βρῆκαν κανένα δυνατὸ κράτος ἔμπρός τους. Ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία εἶχε ἀδυνατίσει ἀπὸ καιρὸ. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἦταν πιά πολεμικοί. Οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Σέρβοι δὲν ἄξιζαν περισσότερο. Τὸ ἔναντίο, οἱ Τοῦρκοι ἦταν καινούριος λαὸς μὲ μεγάλη πολεμικὴ ὀρμή.

Ἐπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλοι λόγοι ποῦ τοὺς ἔκαμαν μεγάλους καὶ δυνατούς. Οἱ Τοῦρκοι ἵδρυσαν τὸ κράτος τους στὴν καρδιά τῆς Μ. Ἀσίας. Οἱ ἴδιοι ἦταν ἀπολίτιστοι. Ἐμαθαν ὅμως πολλὰ ἀπὸ τοὺς ντόπιους καὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, ποῦ ἦταν γείτονές τους. Ἐκαμαν πεζικὸ στρατό, ὅπως ἦταν ὁ στρατὸς τῆς αὐτοκρατορίας, καὶ κατασκεύασαν ὄπλα καλύτερα ἀπὸ πρίν. Ἄμα δυνάμωσαν, μπόρεσαν νὰ τουρκέψουν τοὺς παλιούς κατοίκους τῆς Μ. Ἀσίας. Ἔτσι πλήθυνε ὁ τουρκικὸς λαὸς, ποῦ στὴν ἀρχὴ ἦταν πολὺ μικρός. Ἀνάλογα μεγάλωσε καὶ ὁ στρατὸς τους.

Γιὰ νὰ ἐπιτύχουν αὐτὸ οἱ Τοῦρκοι μεταχειρίσθηκαν ἓνα πολὺ ἐπιτήδειο μέσο. Στρατολογοῦσαν μικρὰ παιδιά. Κάθε χρόνο μάζευαν ἀπ' ὄλο τὸ κράτος τους τὰ πιὸ γερὰ χριστιανόπαιδα. Τὰ μεγάλωναν σὲ ιδιαίτερους στρατῶνες, τοὺς ἔδιναν στρατιωτικὴ ἀνατροφή καὶ τὰ δίδαξαν τὴ μωαμεθανικὴ θρησκεία. Αὐτὰ τὰ παιδιά ὄταν μεγάλωναν, ξεχνοῦσαν τὴν καταγωγὴ τους καὶ γίνονταν φανατικώτατοι μωαμεθανοὶ καὶ οἱ χειρότεροι διῶχτες τῶν χριστιανῶν. Μ' αὐτὸ τὸ μέσο πλήθαινε ὁ στρατὸς τοῦ σουλάνου καὶ οἱ χριστιανοὶ ἔχαναν πολὺτιμο αἷμα. Τὴ στρατολογία αὐτὴ τῶν μικρῶν παιδιῶν τὴ λένε παιδομάζωμα. Μ' αὐτὸ τὸ μέσο ὁ σουλτάνος ἔκαμε ἓνα πολὺ καλὸ στρατό, ποῦ τὸν ὠνόμασαν Γενιτσαροὺς, δηλαδὴ καινούριο στρατό.

Οἱ γενίτσαροι ἔμεναν σ' ὅλη τὴ ζωὴ τους στρατιῶτες.

Ἔτσι ὁ σουλτάνος εἶχε ἓνα μόνιμο στρατό, πού ἦταν σπάνιο ἐκεῖνον τὸν καιρό. Ὁ στρατὸς αὐτὸς ἔγινε τὸ δυνατὸ ὄπλο στὰ χέρια τοῦ σουλτάνου. Αὐτὸς ἔκαμε μεγάλες κατακτήσεις καὶ ἔφερε τὴν τουρκικὴ σημαία ὡς τὴν καρδιά τῆς Εὐρώπης.

36. Ἡ ἐπιδρομὴ τοῦ Ταμερλάνου

Κανεὶς δὲν μποροῦσε νὰ σταματήσει τὴν ὄρμη τῶν Τούρκων. Ὁ γιὸς τοῦ Μουράτ Βαγιαζίτ ἦταν τόσο γοργὸς καὶ ὄρμητικὸς πολεμιστὴς, πού τὸν εἶπαν Γιλδιδίμ,

Ὁ Ταμερλάνος μὲ 800 χιλ. στρατὸ προχώρησε στὴ Μ. Ἀσία.

δηλαδὴ Κεραυνός. Οἱ Εὐρωπαῖοι τὸν τρόμαζαν καὶ ὁ Πάπας ἔνωσε πολλοὺς ἄρχοντες τῆς Δύσης γιὰ νὰ τὸν χτυπήσουν. Ἦταν Οὐγγροὶ, Γερμανοὶ καὶ Γάλλοι πού τοὺς ὠδηγοῦσε ὁ βασιλιάς τῆς Οὐγγαρίας. Προχώρη-

σαν ως τὴ Νικόπολη τῆς Βουλγαρίας πάνω στο Δούναβη. Ἐκεῖ ὅμως τοὺς ἔφτασε ὁ Βαγιαζίτ καὶ τοὺς νίκησε σὲ μεγάλη μάχη (1396).

“Ὑστερα ἀπ’ αὐτὴ τὴ μεγάλη νίκη κίνησε νὰ πάρῃ τὴν Πόλη καὶ τὴν ἔκλεισε μὲ τὸ στρατό του. Φαίνονταν πὼς ἔφτασε ἡ τελευταία ὥρα τῆς Πόλης. Ἐξαφνα ὅμως στὴ Μ. Ἀσία ξέσπασε μιὰ μεγάλη φουρτούνα. Στὶς μακρινὲς χῶρες τῆς Ἀσίας ἦταν σ’αὐτὸν τὸν καιρὸ ἕνας περίφημος μογγόλος βασιλιάς, πού τὸν ἔλεγαν Ταμερλάνο. Εἶχε ἀμέτρητα στρατεύματα, ἔκαμε τρομεροὺς πολέμους καὶ ὑπόταξε πολλὰς χῶρες. Στὸ τέλος ἀποφάσισε νὰ χτυπήσῃ καὶ τὸ σουλτάνο τῶν Τούρκων. Μὲ 800 χιλ. στρατιῶτες, ὅπως λένε, προχώρησε στὴν Μ. Ἀσία σφάζοντας καὶ καίοντας.

Ὁ Βαγιαζίτ ἔλυσε ἀμέσως τὴν πολιορκία τῆς Πόλης καὶ ἔτρεξε γιὰ ν’ ἀντικρύσῃ τὸν Ταμερλάνο μὲ 350 χιλ. στρατιῶτες. Οἱ δυὸ βαρβαρικοὶ στρατοὶ συναντήθηκαν κοντὰ στὴν Ἀγκυρα. Ἐκεῖ στὰ 1402 ἔγινε μιὰ τρομερὴ μάχη. Οἱ Τοῦρκοι ἀντιστάθηκαν ὡς τὰ τελευταῖα τους. Ἀφοῦ ἔσπασαν τὰ ὄπλα τους, πολέμησαν μὲ τὰ νύχια καὶ μὲ τὰ δόντια. Οἱ Μογγόλοι ὅμως τοὺς τσάκισαν. Ὁ Βαγιαζίτ ἔπεσε αἰχμάλωτος καὶ σὲ λίγο πέθανε.

Τότε φάνηκε πὼς τὸ Τουρκικὸ κράτος διαλύεται. Οἱ Ἕλληνες πῆραν θάρρος καὶ κέρδισαν μερικὰς χῶρες. Δὲν μπόρεσαν ὅμως νὰ ὠφεληθοῦν πολὺ ἀπὸ τὴν καταστροφὴ τῶν Τούρκων. Ἐπειὴ ἀπὸ εἴκοσι χρόνια οἱ Τοῦρκοι δυνάμωσαν πάλι. Ὁ Σουλτάνος τους Μουράτ Β’ ἐανάρχισε τοὺς πολέμους κι’ ἔγινε ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῶν χριστιανῶν στὴν Εὐρώπη.

37. Οἱ αὐτοκράτορες προσπαθοῦν νὰ σώσουν τὸ κράτος

Οἱ Τοῦρκοι ἔκλεισαν ἀπ’ ὅλα τὰ μέρη τὴν Πόλη καὶ φαίνονταν πὼς ἦταν τῆς μοίρας νὰ πῆσῃ στὰ χέρια τῶν

Τούρκων ή δοξασμένη πρωτεύουσα τῶν Ἑλλήνων. Στήν κρίσιμη αὐτή στιγμή οἱ Ἕλληνες δέν μπορούσαν οἱ ἴδιοι νά τή σώσουν. Πολλοί μάλιστα ἔβλεπαν με ἀπάθεια τή συμφορά, πού ὄλο πλησίαζε. Ἦταν ὅμως μερικοί, πού σκέφτηκαν τήν τελευταία στιγμή πῶς μπορούσε νά βρεθῆ τρόπος νά σωθῆ ἡ Πόλη. Αὐτοί ἦταν κυρίως οἱ μορφωμένοι ἄνθρωποι, πολλοί στρατιωτικοί, μερικοί ἀπό τοὺς ἀνώτερους κληρικούς καί οἱ αὐτοκράτορες, πού περισσότερο ἀπό ὄλους πονοῦσαν τὸ θρόνο τους.

Ἐκείνη τή στιγμή μονάχα ἡ Δύση μπορούσε νά σώσει τοὺς Ἕλληνες. Ὁ Πάπας εἶχε τή δύναμη νά κινήσει μιὰ σταυροφορία καί νά χτυπήσει τοὺς Τούρκους. Ὁ Πάπας ὅμως καί οἱ Εὐρωπαῖοι φέρθηκαν πολὺ ἐγωϊστικά. Ζήτησαν νά ὠφεληθοῦν ἀπὸ τίς συμφορὲς τῶν Ἑλλήνων καί νά τοὺς ὑποτάξουν στὰ θελήματά τους. Στὴ στιγμή τῆς ὑπέρτατης ἀγωνίας τοῦ ἑλληνισμοῦ ὁ Πάπας τῆς Ρώμης δέν ξέχασε τίς παλιὲς φιλοδοξίες του. Ἀπαίτησε νά σηκωθῆ τὸ σχίσμα καί ὁ κλῆρος τῆς Ἀνατολῆς νά τὸν προσκυνήσῃ σὰν ἀρχηγὸ καί ἀνώτερό του.

Πολλοὶ Ἕλληνες, πού πονοῦσαν ἀληθινὰ τὴν πατρίδα καί τὸ ἔθνος τους, ἔστρεξαν νά δεχτοῦν τίς ἀπαιτήσεις τοῦ Πάπα. Ἦταν πρόθυμοι νά ἐνώσουν τίς ἐκκλησίες καί ν' ἀναγνωρίσουν τὰ πρωτεῖα τοῦ Πάπα. Αὐτοὺς τοὺς ἔλεγαν ἐνωτικούς. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν κληρικῶν καί τοῦ λαοῦ δέν ἤθελαν νά ὑποταχθοῦν στὸν Πάπα. Αὐτοὶ ἀντιστάθηκαν στὴν ἔνωση.

Οἱ αὐτοκράτορες Ἰωάννης Ε' καί Μανουὴλ Β' γύρισαν τὴν Εὐρώπη, γιὰ νά παρακαλέσουν τοὺς βασιλιάδες νά στείλουν βοήθεια στὴν Πόλη, πού κινδύνευε. Τέλος ὁ αὐτοκράτορας Ἰωάννης Ε' ἔβλεποντας τὸν κίνδυνο, πού ὄλο πλησίαζε, μῆνυσε τοῦ Πάπα πῶς δέχεται τὴν ἔνωση. Ὁ Πάπας κάλεσε τότε σύνοδο στὴ Φλωρεντία. Ἐκεῖ πῆγε ὁ Ἰωάννης με τὸν Πατριάρ-

χη και άλλους ανώτερους κληρικούς. Ύστερα από μεγάλη συζήτηση αποφάσισαν την ένωση. Ο Πατριάρχης κι' ένας πολύ μορφωμένος αρχιεπίσκοπος, ο Βησσαρίων, υποστήριξαν πολύ την ένωση.

Ο λαός της Πόλης όμως αποδοκίμασε την πράξη και η ένωση απέτυχε.

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

38. Κωσταντίνος και Μωάμεθ

Στὰ 1448 πέθανε ὁ αὐτοκράτορας Ἰωάννης ὁ Η΄ καὶ ἀνέβηκε στὸ θρόνο ὁ ἀδελφός του, ὁ Κωσταντῖνος ΙΑ΄ ὁ Παλαίολόγος. Ὡς τότε ὁ Κωσταντῖνος ἦταν διοικητὴς τοῦ Μοριᾶ, γιατί τὴν Πελοπόννησο τὴν εἶχαν ξαναπάρει οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοὺς Βιλλεαρδουῖνους. Ὁ Κωσταντῖνος εἶχε μεγάλη πείρα καὶ ἔδειξε ἀξιόλογα χαρίσματα στρατιωτικὰ τὸν καιρό, πού κυβερνοῦσε τὸ Μοριᾶ. Ἀγαποῦσε ὅσο λίγοι τὴν πατρίδα του καὶ τὸ κράτος, θυμοῦταν τὰ περασμένα της, τὸ μεγαλεῖο, πού εἶχε μιὰ φορά, καὶ ἡ ψυχὴ του πονοῦσε γιὰ τὴν κατάντια της.

Ἦτορ ἀπὸ τρία χρόνια πέθανε ὁ Μουράτ ὁ Β΄ καὶ ἔγινε σουλτάνος ὁ γιὸς τοῦ Μωάμεθ ὁ Β΄, ἓνας ὀρμητικὸς νέος μόλις 21 χρονῶν, πού ἀγαποῦσε τὸν πόλεμο καὶ τὴ δόξα. Τὸ ὄνειρό του ἦταν νὰ πάρῃ τὴν Πόλη καὶ νὰ τὴν κάμῃ πρωτεύουσά του. Γι' αὐτὸ συχνὰ ἀναθυμοῦνταν ἓνα μέρος ἀπ' τὸ κοράνι, ἐκεῖ πού ὁ Προφῆτης λέγει «τρισευτυχισμένος ὁ βασιλιάς, πού θὰ πάρῃ τὴν Πόλη».

Ὅσο ἀδύνατος καὶ περιμαζεμένος ἦταν ὁ Παλαιολόγος, τόσο θαρετὸς καὶ περήφανος ἦταν ὁ Μωάμεθ. Ἐβλέπε γύρω του πλοῦτη, δύναμη, ἀμέτρητους στρατιῶτες καὶ ἔνιωθε πὼς μ' ἓνα χτύπημα θὰ ρίξῃ τὸ κάστρο τῆς Πόλης καὶ θὰ μπῆ μέσα θριαμβευτῆς. Τὸ ἐναντίο ὁ Παλαιολόγος, κλεισμένος μέσα στὸ κάστρο του, ἔνιωθε τὸν ἑαυτό του ἀπομονωμένο κ' ἔβλεπε νὰ ζυγώνῃ ὁ τουρκικὸς κίνδυνος. Ἐβαλε τὰ δυνατά του, γιὰ νὰ σώσῃ τὴν Πόλη, μὰ ἦταν πολὺ δύσκολο, γιατί δὲν εἶχε οὐ-

τε στρατιῶτες οὔτε χρήματα οὔτε λαό, πὺ νὰ τὸν βοῆϊ
θήση. Δὲν περίμενε καμιά βοήθεια ἀπ' ἔξω.

39. Ἡ πολιορκία

Μόλις ἀνέβηκε στὸ θρόνο ὁ Μωάμεθ, ἄρχισε νὰ ἐτοι-
μάζεται. Στὸ στενότερο μέρος τοῦ Βοσπόρου, ἀντίκρου

Ἄ Κωνσταντῖνος ἔβλεπε τὸν κίνδυνον ἔκανε ὅ,τι ἔμπορούσε
γιὰ νὰ ἐπιδιορθώσει τὰ τείχη.

στὸ φρούριο, πὺ εἶχε χτίσει ὁ Βαγιαζίτ στὴν ἀνατολι-
κὴ παραλία, ἔχτισε τὸ φρούριο Ρούμελη—Χισάρ, γιὰ
νὰ κόψη τὴ συγκοινωνία τῆς Πόλης μὲ τὴ Μαύρη ἑθά-
λασσα, ἀπ' ὅπου ἔφερε τὸ σιτάρι. Ἐτοιμάζε στρατὸ
στὴν Ἀδριανούπολη καὶ στόλο στὴν Καλλίπολη. Ἐ-
στειλε ἕνα στρατηγὸ στὴν Πελοπόννησο, γιὰ νὰ χτυπή-

ση τούς δυο αδελφούς του Κωσταντίνου, τὸ Θωμᾶ καὶ τὸ Δημήτριο πού κυβερνοῦσαν τότε τὸ Μοριᾶ. Οἱ Τοῦρκοι ἔκαναν μεγάλο κακὸ στὴν Πελοπόννησο, χύθηκε πολὺ αἷμα καὶ οἱ δυο Παλαιολόγοι δὲν μπόρεσαν νὰ βοηθήσουν τὴν Πόλη.

Ὁ Κωσταντῖνος ἔβλεπε τὸν κίνδυνο καὶ ἔκαμε ὅ,τι μπορούσε. Ἐπιδιῶρθωσε τὰ τεῖχη καὶ ἔφερε τροφίμα καὶ πολεμοφόδια στὴν Πόλη. Ἡ κατάσταση ὅμως ἦταν θλιβερή. Τὸ κράτος του περιοριζόταν μονάχα μέσα στὰ τεῖχη.

Οἱ στρατιῶτες του δὲν ἦταν περισσότεροι ἀπὸ ἕξι χιλιάδες, καὶ αὐτοὶ μισθοφόροι. Στὸν Κεράτιο κόλπο ἦταν μονάχα μερικὰ παλιὰ πολεμικὰ πλοῖα, ὠπλισμένα ἄσχημα καὶ χωρὶς πολεμικὴ ἀξία. Ἡ Δύση δὲν ἐβοήθησε τὸν Κωσταντῖνο. Μονάχα μερικοὶ τολμηροὶ ἄνθρωποι ἀπὸ τίς ξένες παροικίες πῆραν τὰ ὄπλα, γιὰ νὰ πολεμήσουν μαζί του. Τὴ σημαντικώτερη βοήθεια τοῦ τὴν ἔφερε ἕνας Γενοβέζος πειρατῆς, ὁ Ἰωάννης Ἰουστινιάνης, πού ἤρθε νὰ πολεμήσῃ μὲ τὸν αὐτοκράτορα καὶ ἔφερε μαζί του 700 πολεμιστές. Ἔτσι λοιπὸν ἡ Πόλη εἶχε μονάχα ἑννέα χιλιάδες ὑπερασπιστές, ἐνῶ προχωροῦσε ἕνας μεγάλος τουρκικὸς στρατός, γιὰ νὰ τὴ χτυπήσῃ.

Ὁ Μωάμεθ φάνηκε στὶς 5 τοῦ Ἀπριλίου 1453 μπροστὰ στὴν Πόλη μὲ 150 χιλιάδες στρατὸ καὶ τὴν ἔκλεισε ἀπὸ τὴ στεριά. Σὲ λίγο ἔφτασε ὁ στόλος του ἀπὸ τὴν Καλλίπολη, πού ἀριθμοῦσε 400 πλοῖα, καὶ ἄραξε μπροστὰ στὸν Κεράτιο κόλπο, χωρὶς νὰ μπορέσῃ νὰ κόψῃ τὴν ἀλυσίδα, πού ἔκλεινε τὴν εἴσοδο στὸν κόλπο.

Οἱ Τοῦρκοι ἄρχισαν τὴν ἐπίθεση ἀπὸ τὴ στεριά. Σ' αὐτὰ τὰ χρόνια εἶχαν ἀρχίσει νὰ κατασκευάζουν κανόνια στὴν Εὐρώπη. Ἐνας Οὐγγρος, πού τὸν ἔλεγαν Οὐρβάν, ἔκαμε κανόνια γιὰ τὸ σουλτάνο. Μέσα σ' αὐτὰ ἦταν ἕνα πελώριο, πού τὸ ἔστησαν μπρὸς σὲ μιὰ ἀπὸ τίς πύλες τῆς στεριάς. Δὲν κατάφεραν ὅμως σπουδαῖα πράγματα μὲ τὰ κανόνια τους οἱ Τοῦρκοι. Τὸ μεγάλο

κανόνι τοῦ Οὐρβάν ἔσκασε, ἀφοῦ ἔρριξε δυὸ τρεῖς βολές.

Τὸ ἐναντίο οἱ Ἕλληνες εἶχαν μιὰ σημαντικὴ ἐπιτυχία στὴ θάλασσα, πού τοὺς ἔδωσε θάρρος. Τέσσερα ἑλληνικὰ πλοῖα, πού εἶχαν ἀργοπορήσει στὸ Αἰγαῖο, ἔφτασαν μὲ τρόφιμα καὶ στρατιῶτες μπροστὰ στὸν Κεράτιο κόλπο. Τὰ τουρκικὰ πλοῖα ρίχτηκαν ἀπάνω τους. Ἐκεῖνα ὅμως πέρασαν ἀνάμεσά τους καὶ κατῶρθωσαν νὰ μποῦν στὸν Κεράτιο.

Αὐτὴ ὅμως ἦταν ἡ τελευταία χαρὰ τῶν πολιορκημένων. Ὁ Σουλτάνος γιὰ νὰ ἀποκλείσει τὴν Πόλη κι ἀπὸ τὴ θάλασσα, τράβηξε ἀπὸ τὴ στεριά καὶ κατέβασε στὸν Κεράτιο ἑβδομήντα πλοῖα. Αὐτὸ ἀνησύχησε πολὺ τοὺς Ἕλληνες.

40. Ἡ Ἄλωση

Ἡ πόλη δὲν μπορούσε νὰ σωθῇ. Οἱ Τοῦρκοι ἔκαναν δυνατὲς ἐπιθέσεις. Σὲ πολλὰ μέρη ἀνοίξαν τρύπες στὰ τεῖχη. Τότε ὁ σουλτάνος ἔστειλε πρεσβεία στὸν Κωσταντῖνο καὶ πρότεινε νὰ παραδώσει εἰρηνικὰ τὴν Πόλη. Τοῦ ὑποσχέθηκε πῶς δὲ θὰ πειράξει τὴ ζωὴ καὶ τὴν περιουσία τῶν κατοίκων, ἂν ἤθελαν ν' ἀφήσουν τὴν Πόλη καὶ νὰ φύγουν. Τοῦ ἔδινε μάλιστα τὸ δικαίωμα νὰ φύγει καὶ νὰ γίνῃ ἀνεξάρτητος ἄρχοντας στὴν Πελοπόννησο.

Τότε ὁ Κωσταντῖνος ἔκαμε συμβούλιο μὲ ὄλους τοὺς ἄρχοντες κι ἔδωσε ἀρνητικὴ ἀπάντηση στὸ σουλτάνο. «Δὲν ἔχω δικαίωμα οὔτε ἐγὼ οὔτε κανεὶς ἄλλος ἀπὸ τοὺς κατοίκους, ἀποκρίθηκε ὁ αὐτοκράτορας, νὰ σοῦ παραδώσωμε τὴν Πόλη. Ὅλοι μας εἴμαστε ἀποφασισμένοι νὰ πεθάνωμε».

Ὁ σουλτάνος κήρυξε τότε στὸ στρατό του πῶς θὰ γίνῃ ἡ τελευταία ἐπίθεση. Ὑποσχέθηκε μεγάλες τιμὲς καὶ δῶρα σ' ἐκείνους, πού θὰ πολεμήσουν καλά. Τοὺς κατοίκους τῆς Πόλης καὶ τὴν περιουσία τους τὰ χάριζε στοὺς στρατιῶτες του. Κρατοῦσε γιὰ τὸν ἑαυτό του μόνον τὰ τεῖχη καὶ τὰ δημόσια χτίρια.

Μέσα στην Πόλη οί πολιορκούμενοι έτοιμάστηκαν ν' αντικρύσουν την επίθεση τών Τούρκων. Στην 'Αγία Σοφία έγινε μεγάλη λειτουργία. 'Ο αυτοκράτορας μετ' αλαβε καί, άφου ζήτησε συγχώρηση από τούς χριστιανούς, πήγε νά παρασταθῆ στα τείχη.

Οί Τούρκοι φάνηκαν από πίσω του.

Η επίθεση άρχισε τή χαραυγή στις 29 του Μάη με μεγάλη όρμη καί θάσταξε τέσσερες ώρες. Στην άρχή οί πολιορκημένοι πολέμησαν με θάρρος. Σε λίγο όμως λύγισαν κάτω από τόν όγκο του έχθρου. 'Ο 'Ιουστινιάνης πληγώθηκε καί άφησε τή μάχη. Αυτό έφερε μεγάλη σύγχυση στους χριστιανούς. Μά ή Πόλη βαστούσε άκόμη.

Έξαφνα όμως ένω ό Κωνσταντίνος πολεμούσε στην Πόλη του 'Αγίου Ρωμανού, οί Τούρκοι φάνηκαν από

πίσω του μέσα στην Πόλη. Λένε πώς μπήκαν από μιὰ μικρή πύλη, τὴν Κερκόπορτα, πού οἱ Ἕλληνες τὴν εἶχαν ξεχάσει ἀνοιχτή. Ἀπελπισμένος ὁ Κωσταντίνος φώναξε τότε: «δὲν ὑπάρχει κανεὶς χριστιανὸς νὰ μοῦ πάρῃ τὸ κεφάλι;» κι ἔπεσε νεκρὸς, ἀγνώριστος μέσα στὰ πτώματα.

Οἱ Τοῦρκοι πῆραν τὴν Πόλη. Οἱ λίγοι στρατιῶτες 1453· καὶ ὅσοι ἀντιστάθηκαν σκοτώθηκαν. Τοὺς περισσότερους κατοίκους τοὺς ἔπιασαν αἰχμαλώτους καὶ τοὺς πούλησαν. Πολλοὶ ὅμως μπήκαν στὰ καράβια, πού ἦταν στὸ λιμάνι, κι ἔφυγαν. Στὴν Ἁγία Σοφία εἶχαν κλειστεῖ πολλοὶ ἄνθρωποι, ἄντρες καὶ γυναῖκες, γιατί μιὰ λαϊκὴ παράδοση ἔλεγε πὼς θάρθη ἄγγελος τοῦ Θεοῦ νὰ τοὺς γλιτώσῃ. Οἱ Τοῦρκοι ἔσπασαν μὲ τίς ἀξίνες τὴν πόρτα, ἔσφαξαν μερικούς, τοὺς ἄλλους τοὺς πῆραν αἰχμαλώτους καὶ τοὺς πούλησαν.

Τὰ σπίτια, τίς ἐκκλησίες καὶ τὰ δημόσια κτίρια τὰ λεηλάτησαν οἱ Τοῦρκοι. Τὴν ἄλλη μέρα ὁ Μωάμεθ μπήκε μέσα στὴν Πόλη. Πῆγε στὴν Ἁγία Σοφία καὶ εὐχαρίστησε τὸν Ἀλάχ, πού τοῦ ἔδωσε τὴ νίκη. Ἀπὸ τότε ἡ μεγάλη ἐκκλησία ἔγινε τζαμί καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ὡς σήμερα.

Ὁ Μωάμεθ πρόσταξε νὰ σκοτώσουν τοὺς εὐγενεῖς καὶ ὄλους, ὅσοι εἶχαν ἀνώτερα ἀξιώματα. Οἱ περισσότεροι ὅμως εὐγενεῖς, οἱ πλούσιοι καὶ οἱ γραμματισμένοι, κατῶρθωσαν νὰ φύγουν στὸ ἐξωτερικό.

41. Οἱ Τοῦρκοι κυριεύουν ὅλες τίς ἐλληνικὲς χῶρες

- Οἱ Τοῦρκοι ἀφοῦ πῆραν τὴν Πόλη, κυρίεψαν γρήγορα καὶ τίς ἄλλες ἐλληνικὲς χῶρες. Ἀμέσως ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Πόλης ὁ Μωάμεθ προχώρησε στὴν Πελοπόννησο. Νίκησε πολὺ εὐκόλα τοὺς δύο ἀδελφούς τοῦ Κωσταντίνου, πού κυβερνοῦσαν τὸν τόπο. Ὁ Θωμᾶς ἔφυγε στὴν Εὐρώπη, ὁ Δημήτριος δέχτηκε τὸ μωα-

μεθανισμό κ' ἔμεινε στὴν Τουρκία. Οἱ Τοῦρκοι πῆραν κατόπιν τὰ φραγκικὰ Κράτη τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν Θηβῶν.

Στὰ 1461, δηλαδή ὀχτῶ χρόνια ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Πόλης, ὁ Μωάμεθ κυρίευσε καὶ τὴν αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντας. Ἀπὸ τοὺς Ἑνετοὺς πῆρε τὴν Εὐβοία καὶ τὴ Χίο κι ἀπὸ τοὺς Γενοβέζους τὴ Μυτιλήνη.

Ἀργότερα οἱ Τοῦρκοι πῆραν τὴ Ρόδο, τὴν Κύπρο καὶ τέλος τὴν Κρήτη. Ἔτσι ὅλες οἱ ἑλληνικὲς χῶρες σκλαβώθηκαν στοὺς Τούρκους. Μονάχα τὰ Ἐφτάνησα, δηλαδή ἡ Κέρκυρα, ἡ Ζάκυνθος, ἡ Κεφαλληνία κτλ. δὲ γνώρισαν τὴν τουρκικὴ σκλαβιά. Τὰ εἶχαν καὶ τὰ κράτησαν οἱ Βενετοί.

Οἱ Ἕλληνες λοιπὸν δὲν μπόρεσαν νὰ σώσουν τὴν ἐλευθερία τους ἀπὸ ἓνα βάρβαρο λαό, πού ἦρθε ἀπὸ τὴν Ἀσία. Ὀλόκληρο τὸ ἔθνος σκλαβώθηκε κι ἔπαθε τόσα κακὰ, ὅσα δὲ μπορεῖ νὰ βάλῃ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου. Φτώχεια, ἀμάθεια καὶ βαρβαρότητα ἀπλώθηκαν σὲ ὅλη τὴ χώρα, πού μιὰ φορὰ στὰ παλιὰ χρόνια ἦταν ἡ πρώτη στὸν πολιτισμὸ καὶ στὴν εὐγένεια. Οἱ Ἕλληνες ὅμως δὲν ξέχασαν τὰ δοξασμένα χρόνια τους καὶ κράτησαν μέσα τους μιὰ δυνατὴ ἐλπίδα, πὼς πάλι τὸ ἔθνος θ' ἀποχτήσῃ τὴν ἐλευθερία του. Τὴν ἐλπίδα τους αὐτὴ τὴν τραγούδησαν στὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ τὴ δυνάμωσαν μὲ διάφορες διηγήσεις γιὰ τὴν Πόλη.

Η ΧΑΡΑΥΓΗ ΕΝΟΣ ΚΑΙΝΟΥΡΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

42. Ἡ ἀναγέννηση στὴ Δύση

Οἱ Τοῦρκοι ξέσπασαν σὰ μιὰ καταστρεπτικὴ θύελλα στὶς ἑλληνικὲς χῶρες. Ἔσβησαν κάθε σημάδι πολιτισμοῦ, πού ἔμενε στὴν Ἑλλάδα, καὶ ὁ δυστυχισμένος τόπος βυθίστηκε στὴ φτώχεια καὶ τὴν ἀμάθεια.

Στὰ ἴδια χρόνια ὅμως οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἄρχισαν νὰ ξυπνοῦν καὶ νὰ προκόβουν. Στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη ζοῦσαν τότε μεγάλοι λαοί, οἱ Ἄγγλοι, οἱ Γάλλοι, οἱ Γερμανοί, οἱ Ἰταλοί, πού στὸν παλιότερο καιρὸ δὲν εἶχαν πολὺ μεγάλη ἀνάπτυξη. Ἦταν ὅμως λαοὶ μὲ μεγάλους πληθυσμούς, πού εἶχαν ζωὴ καὶ δύναμη μέσα τους. Τὸν καιρὸ λοιπὸν πού μὲ τὴν ἐπίδρομὴ τῶν Τούρκων ἐβρῆκε ἡ μεγάλη συμφορὰ τὶς δικές μας χῶρες, οἱ Εὐρωπαῖοι εἶχαν ἀρχίσει νὰ προκόβουν. Ἐκαναν διάφορες ἐφευρέσεις, πού βοήθησαν πολὺ τὴν ἀνάπτυξή τους. Σ' αὐτὰ τὰ χρόνια βρῆκαν τὴ ναυτικὴ πυξίδα, τὴν τυπογραφία, τὸ μπαρούτι κλπ. Κατασκεύασαν καλύτερα πλοῖα καὶ ἄρχισαν νὰ ταξιδεύουν σὲ μακρινὲς θάλασσες. Σὲ λίγο ἀνακάλυψαν καινούριες χῶρες στὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς, τὴν Ἀμερικὴ καὶ τὸ θαλασσινὸ δρόμο γιὰ τὶς Ἰνδίες. Οἱ ἀνακαλύψεις αὐτὲς ὠφέλησαν πολὺ τοὺς Εὐρωπαίους, γιατί πλούτησαν ἀπὸ τὸ ἐμπόριο μὲ τὶς καινούριες χῶρες καὶ ἄρχισαν νὰ προκόβουν στὰ γράμματα καὶ στὶς τέχνες. Τὴ μεγάλη κίνηση, πού ἔφερε τὴν ἀνάπτυξη τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, τὴν ὀνομάζομε ἀ ν α - γ έ ν ν η σ η. Ἡ ἀναγέννηση ἔγινε στὸν 15ο καὶ 16ο αἰῶνα.

43. Οί έφευρέσεις

Οί λαοί τής Δυτικής Εύρώπης μελέτησαν με πολλή άγάπη και προσοχή τή φύση και κατάλαβαν πώς ή φύση κρύβει μέσα της πολύτιμες δυνάμεις, πού μπορούν νά ώφελήσουν πολύ τόν άνθρωπο. Έτσι κατάλαβαν πολλά μυστήρια του κόσμου και έκαμαν πολλές έφευρέσεις.

Μιά από τις παλιότερες έφευρέσεις είναι ή ν α υ τ ι κ ή π υ ξ ί δ α (μπούσουλας). Η ναυτική πυξίδα είναι ένα στρογγυλό κουτί, πού έχει μέσα μιá μαγνητική βελόνη βαλμένη πάνω σέ μιá πλάκα, πού έχει σημειωμένα τά σημεία του όρίζοντα. Η βελόνη έχει τήν ιδιότητα νά γυρίζει πάντα στό βοριά. Έτσι μπορούμε με τή βοήθειά της νά βρούμε τά σημεία του όρίζοντα.

Η έφεύρεση αυτή εύκόλυne πάρα πολύ τούς θαλασσινοὺς στή μακρινά ταξίδια, γιατί με τή βοήθειά της ήξεραν σέ πιό μέρος τής θάλασσας βρίσκονται.

Στά ίδια χρόνια οί Εύρωπαίοι έμαθαν νά κατασκευάζουν πυροβόλα όπλα. Πρώτα έκαμαν κανόνια, πού έμοιαζαν με γουδι και έρριχναν μπάλες από πέτρα ή από σίδηρο. Άργότερα έφτιασαν κάτι μικρότερα και ελαφρότερα όπλα του χεριού, πού πετούσαν σφαίρες. Τά όπλα αυτά τά γέμιζαν μπαρούτι, πού τó είχαν ανακαλύψει πολλά χρόνια πριν. Δέν ξέρουμε καλά ποιός βρήκε τó μ π α ρ ο ũ τ ι, τó βέβαιο όμως είναι πώς ή έφεύρεση του άλλαξε όλως διόλου τήν πολεμική τέχνη. Σέ παλιότερα χρόνια οί πολεμιστές είχαν σκεπασμένο όλο τó σώμα τους με σίδηρο, πού ήταν δύσκολο νά τó τρυπήσουν τά παλιά όπλα. Τώρα όμως ή σφαίρα τó τρυπούσε πολύ εύκολα. Επίσης ήταν δύσκολο νά κυριέψη κανείς μιá πόλη ή έναν πύργο, πού είχαν γύρω τους φρούρια. Τώρα τó κανόνι άνοιγε τρύπες στή κάστρα και τά γκρέμιζε. Έτσι καταργήθηκαν οί άσπίδες και οί περικεφαλαίες κ' έγιναν άχρηστα τά κάστρα.

Μιά πολύ σπουδαία έφεύρεση ήταν και ή τ υ π ο - γ ρ α φ ί α. Τόν παλιό καιρό οί άνθρωποι έγγραφαν τά

βιβλία με τὸ χέρι." Ἐτσι ὁμως χρειαζόταν πολὺς καιρὸς, γιὰ νὰ γράψῃ κανεὶς ἓνα βιβλίον. Γι' αὐτὸ τὰ βιβλία ἦταν σπάνια καὶ ἀκριβά.

Ἐνας γερμανός, ποὺ τὸν ἔλεγαν Ἰωάννη Γκούτεμπερκ, συλλογίστηκε νὰ κάμῃ γράμματα ἀπὸ μολύβι. Τὰ ἔβαλε τὸ ἓνα κοντὰ στὸ ἄλλο κι ἔκαμε λέξεις καὶ φράσεις. Ὑότερα ἔβαζε μελάνη ἀπάνω στὰ γράμματα, τὰ πατοῦσε ἀπάνω στὸ χαρτὶ καὶ ἔβγαιναν σ' αὐτὸ τὰ γράμματα. Ἐτσι βρέθηκε ἡ τυπογραφία, ποὺ ὕστερα τελειοποιήθηκε πάρα πολὺ.

Ἡ τυπογραφία βοήθησε πολὺ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου. Τὰ βιβλία περίσσεψαν καὶ φτήνηναν καὶ οἱ ἄνθρωποι εὐκολοὶ μποροῦσαν νὰ τὰ ἀγοράζουν καὶ νὰ τὰ διαβάζουν.

44. Τὰ μεγάλα θαλασσινὰ ταξίδια

Τὸ 15ο αἰῶνα οἱ θαλασσινοὶ τῆς Εὐρώπης ἄρχισαν νὰ κάνουν μεγάλα ταξίδια. Μποροῦσαν τώρα ν' ἄρμυζουν στὴν ἀνοιχτὴ θάλασσα, γιατί τοὺς βοήθοσε ἡ ναυτικὴ πυξίδα νὰ βρίσκουν τὸ δρόμο τους, ἐνῶ στὰ παλιότερα χρόνια δὲν τολμοῦσαν ν' ἀπομακρυνθοῦν πολὺ ἀπὸ τ' ἀκρογιάλια. Ἡ ναυτιλία στὰ παλιότερα χρόνια ἦταν, ὅπως λένε, ἀκτοπλοῖα. Ταξίδευαν δηλαδὴ γιὰ τὸ γιὰ τὸ καὶ δὲν ἔχαναν ἀπὸ τὸ μάτι τους τὴ στεριά.

Τὸ 15ο αἰῶνα λοιπὸν οἱ Εὐρωπαῖοι, ποὺ κατοικοῦσαν στ' ἀκρογιάλια τοῦ Ἀτλαντικοῦ, ἄρχισαν νὰ κάμνουν ταξίδια μέσα στὸν Ὠκεανό. Γύρευαν νὰ βροῦν δρόμο γιὰ τίς Ἰνδίες, ποὺ εἶναι μιὰ πλούσια χώρα καὶ βγάζει πολλὰ προϊόντα. Ὡς τότε τὰ ἐμπορεύματα ἀπὸ τίς Ἰνδίες τὰ ἔφερναν οἱ Ἀραβες στὴν Ἀλεξάνδρεια καὶ τὰ πουλοῦσαν ἐκεῖ σὲ μεγάλες τιμὲς στοὺς Ἰταλοὺς ἐμπόρους. Θὰ ἦταν λοιπὸν μεγάλο κέρδος, ἂν ἔβρισκαν ἓνα δρόμο ποὺ νὰ πηγαινεῖ ἴσια στὶς Ἰνδίες. Ὁ θαλασσινὸς δρόμος γιὰ τίς Ἰνδίες περνᾷ γύρω ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴ, μὰ δὲν τὸν ἤξεραν ἀκόμη οἱ Εὐρωπαῖοι.

Αὐτὸν τὸν δρόμο προσπάθησαν νὰ τὸν βροῦν οἱ Πορτογάλοι. Μὰ οἱ ἄκτὲς τῆς Ἀφρικῆς τοὺς ἦταν ἄγνωστες. Δὲν ἤξεραν ἀκόμη τί σχῆμα καὶ πόσο μᾶκρος ἔχει ἡ Ἀφρικῆ. Ἐκεῖνα τὰ χρόνια διηγούνται πλῆθος παραμῦθια, ποὺ τοὺς τρόμαζαν. Στὸν ἰσημερινό, ἔλεγαν, ἡ ζέστη εἶναι τόσο μεγάλη, ποὺ ἡ θάλασσα βράζει, καὶ κάθε καράβι, ποὺ θὰ τολμήσῃ νὰ πλησιάσῃ ἐκεῖ, παίρνει φωτιά. Σ' ἄλλα μέρη τὸ νερὸ τῆς θάλασσας εἶναι πηχτὴ λάσπη καὶ κανένα καράβι δὲν μπορεῖ νὰ τὸ περάσῃ. Ἐκεῖ ἡ θάλασσα εἶναι γεμάτη ἄγρια θηρία, ποὺ μὲ τίς γιγάντιες πλάτες τοὺς ἀναποδογυρίζουν τὰ καράβια καὶ τὰ κάνουν θρύμματα

45. Τὰ ταξίδια τῶν Πορτογάλων

Ἔνας πρίγκηπας τῆς Πορτογαλίας, Ἑρρίκος ὁ θαλασσοπόρος, ὅπως τὸν εἶπαν, ἔδειξε μεγάλη διάθεση γιὰ ταξίδια. Ἦθελε νὰ ἐρευνήσῃ τὴ δυτικὴ παραλία τῆς Ἀφρικῆς. Ἀρμάτωσε πολλὰ καράβια καὶ τὰ ἔστειλε σὲ μακρινὰ ταξίδια. Οἱ Πορτογάλοι ἀνακάλυψαν πρῶτα πολλὰ νησιά στὸν Ἀτλαντικό, τὴ Μαδέρα, ποὺ βγάζει τώρα ἕνα νόστιμο καὶ δυνατὸ κρασί, τὰ Κανάρια νησιά, τὴν πατρίδα τῶν καναρινιῶν, καὶ προχώρησαν ὄλο καὶ δυτικώτερα καὶ νοτιώτερα στὴν παραλία τῆς Ἀφρικῆς.

Ὁ ζῆλος καὶ τὸ θάρος τοὺς μεγάλωσε. Κατάλαβαν πῶς ὅσα διηγόνταν γιὰ τίς χῶρες τοῦ ἰσημερινοῦ ἦταν παραμῦθια. Τέλος ἕνας τολμηρὸς θαλασσινός, ὁ Βαρθολομαῖος Ντιάζ, ἀνοίχτηκε στὰ νοτιώτερα. Οἱ ἄνεμοι τὸν ἔρριξαν πρὸς πέρα καί, ἀφοῦ θαλασσοδάρθηκε πολλές μέρες, ἔφτασε στὴ νοτιώτατη ἄκρη τῆς Ἀφρικῆς. Τὴν ξεχώρισε ἀπὸ μακρυὰ, ποὺ τὴ χτυποῦσαν τὰ κύματα. Γι' αὐτὸ τὴν ὠνόμασε Ἀκρωτήριο τῆς Τρικυμίας. Ὑστερα γύρισε στὴ Λισσαβῶνα καὶ τὰ διηγήθηκε στὸ βασιλεῖα τοῦς. Ἐκεῖνος γεμάτος χαρὰ φώναξε: «Θεὸς φυλάξῃ νὰ βάλωμε ἕνα τέτοιο ἀπαίσιον ὄνομα.

Ἀπὸ τὴν ὥρα θὰ τὸ λέτε Ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἑλπίδας, γιατί τὴν ἔχομε τὴν ἐλπίδα νὰ φτάσωμε στὶς Ἰνδίες».

46. Ὁ Κολόμβος ἀνακαλύπτει τὴν Ἀμερικὴ

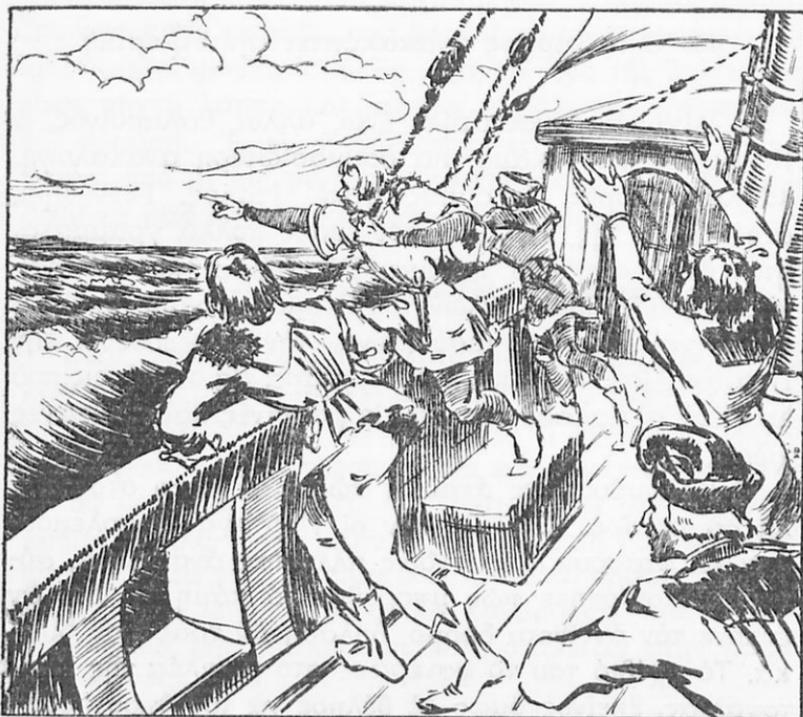
Σὲ λίγο παρουσιάστηκε ἓνας ἄλλος θαλασσινός, ὁ Κολόμβος, ποὺ ἔκαμε μίαν θαυμασιώτερη ἀνακάλυψη. Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος ἦταν Ἰταλός. Γεννήθηκε στὴ Γένουα τῆς Ἰταλίας. Δὲν ἔμαθε πολλὰ γράμματα, ἦταν ὅμως ἀνήσυχο πνεῦμα. Τὰ ταξίδια καὶ οἱ ἀνακλύψεις τῶν Πορτογάλων τοῦ ἔκαμαν μεγάλη ἐντύπωση. Πῆγε τότε στὴ Λισσαβῶνα, τὴν πρωτεύουσα τῆς Πορτογαλίας, καὶ ἄκουε μὲ λαχτάρια τίς διηγήσεις, ποὺ ἔκαμαν οἱ θαλασσινοὶ γιὰ τίς μακρινὲς καὶ περίεργες χῶρες.

Ὁ Κολόμβος εἶχε ἀκούσει πὼς ἡ γῆ εἶναι στρογγυλή σὰ σφαῖρα. Ἐνῶ λοιπὸν οἱ Πορτογάλοι πολεμοῦσαν νὰ φτάσουν στὶς Ἰνδίες πλέοντας ἀνατολικά, αὐτὸς συλλογίστηκε πὼς μποροῦσε νὰ κάμῃ τὸ ἴδιο ἂν ἔπερνε τὸν ἀντίθετο δρόμο, δηλαδή ἂν τραβοῦσε δυτικά. Τὸ σχέδιό του τὸ φανέρωσε στὸ βασιλεῖα τῆς Πορτογαλίας, ἐκεῖνος ὅμως δὲ θέλησε νὰ τὸν ὑποστηρίξῃ. Πῆγε τότε στὸ βασιλεῖα τῆς Ἰσπανίας, τὸ Φερδινάνδο, καὶ τὴν γυναῖκα του τὴν Ἰσαβέλα, καὶ τοὺς παρακάλεσε νὰ τοῦ δώσουν τὰ καράβια, ποὺ τοῦ χρειάζονται. Ἐκεῖνοι τότε εἶχαν μεγάλη διάθεση, ἐπειδὴ εἶχαν κάμει μίαν σημαντικὴν νίκη. Τοῦ ἔδωσαν λοιπὸν τρία μικρὰ καράβια καὶ 90 ναῦτες.

Γεμάτος θάρρος ρίχτηκε ὁ Κολόμβος στὴν ἀγνωστὴ θάλασσα. Φυσοῦσε βορρικός ἄνεμος. Ἐξῆντα μέρες ταξίδεψαν καὶ δὲν ἔβλεπαν ἀκόμα παρὰ θάλασσα καὶ οὐρανό. Οἱ ναῦτες τοῦ ἄρχισαν ν' ἀνησυχοῦν καὶ 1492 ζήτησαν νὰ γυρίσουν πίσω. Τέλος στὶς 11 Ὀκτωβρίου 1492, τὴν ὥρα ποὺ ἔβγαине ὁ ἥλιος, ξε-

χώρισαν από μακριά μιὰ στεριά. Ήταν ένα νησί τῆς Ἀμερικής. «Στεριά, στεριά!» φώναξαν ὅλοι μαζί.

Ἔτσι βρέθηκε μιὰ μεγάλη χώρα, ἄγνωστη ὡς τότε.

— Στεριά! Στεριά! φώναξαν οἱ ναῦτες.

47. Οἱ Πορτογάλοι φτάνουν στις Ἰνδίες

Ἀφοῦ ὁ Κολόμβος ἀνακάλυψε τὴν Ἀμερική, οἱ Πορτογάλοι βάλανε τὰ δυνατά τους νὰ φτάσουν στις Ἰνδίες. Εἶχαν περάσει δώδεκα χρόνια ἀπὸ τότε, πού ὁ Ντιάζ ἀνακάλυψε τὸ ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἑλπίδας. Ἐνας ἄλλος τόλμηρὸς Πορτογάλος θαλασσινός, ὁ Βάσκο δὲ Γάμα, ξεκίνησε στὰ 1498 ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἑλπίδας, καί, ἀφοῦ ἔκαμε σωστὰ ἕνα χρόνο ταξιδεύοντας στὸν Ἰνδικὸ Ὠκεανό, ἔφτασε στὴν

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Καλκούτα. Ἔτσι βρέθηκε θαλασσινὸς δρόμος γιὰ τὶς Ἰνδίες.

Οἱ Εὐρωπαϊοὶ μπορούσαν τώρα νὰ πηγαίνουν ἀπο τὴ θάλασσα στὴν περίφημη χώρα, ποὺ ἔβγαζε τὰ μυρουδικὰ καὶ τὰ μπαχαρικά, τὸ πιπέρι, τὴν κανέλλα, τὸ μοσχοκάρυδο, τὶς πολυτίμες πέτρες καὶ τὰ μαργαριτάρια.

48. Ἀποτελέσματα τῶν ἀνακαλύψεων

Μὲ τὴν ἀνακάλυψη τῶν νέων χωρῶν ἔγινε μεγάλη ἀλλαγὴ στὸν κόσμο. Οἱ γνώσεις τῶν ἀνθρώπων αὐξήσαν πολὺ, κατὰλαβαν πὼς ἡ γῆ εἶναι πολὺ μεγαλύτερη ἀπ' ὅ,τι νόμιζαν στὰ παλιότερα χρόνια. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἤξεραν ἓνα μικρὸ κομμάτι γῆς. Ὅλη ἡ κίνηση καὶ ὄλο τὸ ἐμπόριο στὸν παλιότερο καιρὸ γίνονταν μέσα στὴ Μεσόγειο θάλασσα καὶ στὶς χῶρες, ποὺ εἶναι ὁλόγουρά της. Τώρα ἡ προσοχὴ τῶν Εὐρωπαίων γύρισε πρὸς τὶς νέες χῶρες.

Ἀπὸ τὶς καινούριες αὐτὲς χῶρες ἦρθαν πάρα πολλὰ προϊόντα ἄγνωστα ὡς τότε στὴν Εὐρώπη, καὶ πολὺ χρυσάφι καὶ ἀσίμι. Ἄρχισε νὰ γίνεται μεγάλο ἐμπόριο μὲ τὸ νέο κόσμο καὶ τὶς Ἰνδίες. Ἡ κίνηση ἀπὸ τὴ Μεσόγειο πέρασε τώρα στὸν Ἀτλαντικὸ Ὠκεανό. Πολλὲς πόλεις στὴν παραλία τοῦ Ἀτλαντικοῦ ἔγιναν πλούσιες, ὅπως ἡ Λισσαβῶνα, τὰ λιμάνια τῆς Ἰσπανίας, ἡ Ἀμβέρσα στὸ Βέλγιο, τὸ Ἀμστελὸδαμο στὴν Ὀλλανδία κι' οἱ πόλεις τῆς Ἀγγλίας. Οἱ Εὐρωπαῖοι πλούτισαν πολὺ, προπάντων οἱ ἔμποροι καὶ οἱ τεχνίτες. Ἐχτίσαν ὠραίες κατοικίες, ἄρχισαν νὰ ζοῦν καλύτερα καὶ ζητοῦσαν μὲ κάθε τρόπο νὰ μορφωθοῦν.

Πολλοὶ Εὐρωπαῖοι, Πορτογάλοι, Ἰσπανοὶ, Ὀλλανδοί, Γάλλοι, Ἀγγλοὶ, πῆγαν στὶς καινούριες χῶρες κι ἔμειναν ἐκεῖ. Ἐκαμαν δηλαδὴ ἀποικίες. Σπουδαιότεροι ἀπ' ὅλες τὶς ἀποικίες ἦταν οἱ ἀγγλικές, ποὺ ἔγιναν στὴν παραλία τῆς Βορinhῆς Ἀμερικῆς. Αὐτὲς πρόκοψαν

πολύ κι έγιναν οί σημερινές Ένωμένες Πολιτείες τής Ἀμερινῆς, πού εἶναι ἀπό τὰ μεγαλύτερα κράτη τοῦ κόσμου.

49. Οἱ Ἑλληνες λόγιοι στή Δύση

Ἀπό τότε ἄρχισαν νά προκόφτουν οἱ Εὐρωπαῖοι. Ὁ νοῦς τους ξύπνησε καί ζητοῦσαν νά μάθουν καί νά ἀναπτυχθοῦν. Ἀρχισαν λοιπόν νά διαβάζουν μέ πολύ πόθο τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων. Στήν ἀρχή διάβαζαν μόνο τὰ συγγράμματα τῶν Ρωμαίων, γιατί ἤξεραν μόνο τὰ λατινικά, πού εἶναι ἡ γλῶσσα τῆς Ἐκκλησίας τους. Εἶχαν ὅμως μεγάλο πόθο νά διαβάσουν καί τὰ ἑλληνικά, γιατί οἱ Ρωμαῖοι σοφοί καί ποιητές μιλοῦσαν στά συγγράμματά τους μέ θαυμασμό γιά τοὺς Ἑλληνες καί ἔλεγαν πὼς οἱ ἴδιοι μιμήθηκαν τὰ ἔργα ἐκείνων. Μά τότε στήν Εὐρώπη δέν ἤξεραν ἑλληνικά κ' ἔτσι δέν μπορούσαν νά διαβάσουν τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά συγγράμματα.

Στὸ 15ο ὅμως αἰῶνα πολλοὶ Ἑλληνες λόγιοι ἄρχισαν νά πηγαίνουν στήν Ἰταλία. Ἡ κατάσταση στήν πατρίδα τους ἦταν ἀπελπιστική. Οἱ Τοῦρκοι ὄλο καί προχωροῦσαν καί οἱ λόγιοι δέ μπορούσαν πιά νά ζήσουν στήν Ἀνατολή. Κι ὅταν ἔπεσε ἡ Πόλη, πλῆθος λόγιοι καί τεχνῖτες ἔφυγαν καί πῆγαν στή Σικελία καί στήν Ἰταλία. Αὐτοὶ δίδαξαν τὰ ἑλληνικά στοὺς Εὐρωπαῖους. Ἐφεραν μαζί τους πολλὰ χειρόγραφα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Γι' αὐτὸ τὰ περισσότερα ἀρχαῖα χειρόγραφα βρίσκονται τώρα στή Δύση.

Ὁ σπουδαιότερος ἀπ' αὐτοὺς τοὺς λογίους, πού πῆγαν στή Δύση, εἶναι ὁ Γεώργιος Γεμιστός. Αὐτὸς εἶχε μελετήσει ἀπὸ μικρὸς τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων καί προπάντων τὸν Πλάτωνα καί τὰ εἶχε ἀγαπήσει τόσο, πού ἤθελε νά γίνῃ σωστὸς ἀρχαῖος Ἑλληνας. Θαύμαζε καί ἀγαποῦσε ὄχι μόνο τίς ιδέες τους, παρά καί τὴ θρησκεία καί τοὺς θεοὺς τους, τὸν Ἀπόλλωνα καί τὴν Ἀ-

θηνᾶ, πού εἶχαν χαρίσει τὴν ποίηση καὶ τὴ σοφία στοὺς ἀρχαίους. Γι' αὐτὸ ἄλλαξε καὶ τὸ ὄνομά του καὶ τὸ ἔκαμε Πλήθων, πού εἶναι ἀρχαῖο ἑλληνικὸ καὶ μοιάζει μὲ τὸ Πλάτων. Ὁ Γεμιστὸς πῆγε στὴν Ἰταλία πρὶν ἀπὸ τὴν ἄλωση κ' ἔμεινε ἀρκετὸν καιρὸ στὴ Φλωρεντία, στὴν αὐλὴ τοῦ Κόσμου τῶν Μεδίκκων. Οἱ Μεδίκκοι ἦταν μιὰ μεγάλη οἰκογένεια, πού κυβερνοῦσε τότε τὴ Φλωρεντία, καὶ ἀγαποῦσαν πολὺ τὰ γράμματα καὶ προστάτευαν τοὺς σοφοὺς καὶ τοὺς καλλιτέχνες. Οἱ ὀμιλίες του γιὰ τὸν Πλάτωνα ἔκαμαν τέτοια ἐντύπωση, πού ὅλοι ἀγάπησαν τὸν ἀρχαῖο φιλόσοφο καὶ ὁ Γεμιστὸς ἱδρυσε στὴ Φλωρεντία Πλατωνικὴ Ἀκαδημία, ὅπου μελετοῦσαν τὸν Πλάτωνα. Ὁ Γεμιστὸς εἶχε πολλοὺς μαθητὲς στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴν Ἰταλία.

Ἐπίσης πρὶν ἀπὸ τὴν ἄλωση πῆγε στὴν Ἰταλία ὁ Βησσαρίων, γιὰ νὰ κάμη, ὅπως εἶδαμε, τὴν ἔνωση. Ἦταν ἀρχιεπίσκοπος τῆς Νίκαιας, εἶχε δάσκαλό του τὸν Πλήθωνα καὶ προσπάθησε πολὺ, γιὰ νὰ γίνῃ ἡ ἔνωση τῶν ἐκκλησιῶν. Ἀφοῦ ἡ ἔνωση ἀπότυχε, ὁ Βησσαρίων ἔμεινε στὴν Ἰταλία καὶ ὁ Πάπας τὸν ἔκαμε καρδινάλιο. Μὲ τὴ μεγάλη μόρφωση καὶ τοὺς καλοὺς του τρόπους ἔγινε πολὺ ἀγαπητὸς στὴ Δύση καὶ λίγο ἔλειψε νὰ γίνῃ καὶ Πάπας. Τὸ σπίτι του στὴ Ρώμη ἦταν καταφύγιο γιὰ τοὺς Ἕλληνες, πού διωγμένοι ἀπὸ τὴν πατρίδα τους ἔφταναν στὴν Ἰταλία. Ὁ Βησσαρίων τοὺς περιποιότανε, τοὺς παρηγοροῦσε καὶ τοὺς βοηθοῦσε μὲ κάθε τρόπο. Εἶχε σχέσεις μὲ τὰ μεγαλύτερα πρόσωπα τῆς Εὐρώπης, μὲ βασιλιάδες καὶ ἀρχιεπισκόπους, καὶ τοὺς προσκαλοῦσε πάντα νὰ κάμουν μιὰ σταυροφορία, γιὰ νὰ διώξουν τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὴν Πόλη.

Ἐπειὴ ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Πόλης ἔφτασαν στὴν Ἰταλία ὁ Γεώργιος Τραπεζοῦντιος, ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, ὁ Δημήτριος Χρυσολωρᾶς καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Ὅλοι αὐτοὶ δίδαξαν τὰ ἑλληνικὰ στὴν Ἰταλία καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι ἀπ' αὐτοὺς ἔμαθαν νὰ διαβάζουν τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

50. Ἡ ἀναγέννηση τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν στὴν Εὐρώπη

Οἱ Εὐρωπαῖοι εἶχαν καιρὸ καὶ διάθεση νὰ μάθουν πολλὰ καὶ νὰ μορφώσουν τὸ πνεῦμα τους. Τότε κατάλαβαν πῶς στὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων ἦταν κρυμμένοι πολῦτιμοι θησαυροί.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἄφησαν, καθὼς ξέρομε, πολλὰ σοφὰ καὶ ωραῖα βιβλία. Στους ἀρχαίους χρόνους ἔζησαν πολλοὶ σοφοί, πού μελέτησαν τὴ φύση καὶ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ποιητές, πού ἔκαναν ἔξοχα ποιήματα. Τὰ βιβλία ὅμως αὐτὰ εἶχαν λησμονηθῆ τὸ μεσαίωνα. Οἱ ἄνθρωποι δὲν τὰ καταλάβαιναν καὶ δὲν τὰ διάβαζαν πιά κι ἔτσι ἔμειναν κλεισμένα μέσα στὶς παλιές βιβλιοθήκες τῶν μοναστηριῶν.

Τώρα λοιπὸν πού οἱ Εὐρωπαῖοι εἶχαν τὸν πόθο νὰ μάθουν, ἄρχισαν νὰ διαβάζουν μὲ ἀγάπη καὶ θαυμασμὸ τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων. Τὰ ἔβγαλαν ἀπὸ τίς βιβλιοθήκες τῶν μοναστηριῶν, ὅπου ἔμειναν σκοτισμένα, τὰ μελέτησαν, τὰ τύπωσαν καὶ τὰ ἔκαναν γνωστά σ' ὄλους, πού ποθοῦσαν μόρφωση. Σ' αὐτὸ βοήθησε πολὺ ἡ τυπογραφία. Τώρα πιά τὰ βιβλία ἦταν φτηνά καὶ πολλοὶ ἄνθρωποι μποροῦσαν νὰ τὰ διαβάσουν. Οἱ Εὐρωπαῖοι ἀγάπησαν πολὺ τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων.

Τὸν ἴδιο καιρὸ παρατήρησαν πόσον ωραῖα ἦταν τὰ χτίρια καὶ τὰ ἀγάλματα, πού εἶχαν μείνει ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους.

Ἔδειξαν ἀληθινὴ λατρεία στὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων. Ἄρχισαν νὰ μαζεύουν σὲ μουσεῖα τὰ ἀγάλματα, τὰ ἀγγεῖα καὶ κάθε ἔργο τέχνης, πού εἶχε μείνει ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, καὶ προσπάθησαν νὰ κτίσουν χτίρια ὅμοια μὲ τὰ ἀρχαῖα.

Ἔτσι ξαναγεννήθηκαν τὰ γράμματα καὶ οἱ τέχνες, πού εἶχαν πεθάνει στὰ μεσαιωνικὰ χρόνια. Γι' αὐτὸ τὰ ὠνόμασαν Ἀναγέννηση τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τε-

χνῶν. Ἡ ἀναγέννηση ἄρχισε στήν Ἰταλία, γιατί ἐκεῖ εἶχαν ἔλθει οἱ διωγμένοι Ἕλληνες λόγιοι καί εἶχαν διατηρηθῆ τὰ περισσότερα μνημεῖα ἀπό τήν ἀρχαιότητα. Ἀπ' ἐκεῖ πέρασε στή Γαλλία, στή Γερμανία καί στίς ἄλλες χῶρες τῆς Εὐρώπης.

51. Ἀκμάζουν τὰ γράμματα καί οἱ τέχνες στήν Εὐρώπη

Ἀπό τότε πρόκοψαν οἱ Εὐρωπαῖοι πολύ στά γράμματα καί στίς τέχνες. Ἐνωσαν τοὺς ἀρχαίους καλύτερα ἀπό τοὺς σοφοὺς τοῦ Βυζαντίου, γιατί εἶχαν περισσότερη ἡσυχία καί ἄνεση καί ὅλα ἐκεῖνα τὰ καλά, πού βοηθοῦν γιά ν' ἀναπτυχθῆ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ εὐρωπαῖοι σοφοὶ μελέτησαν μὲ ἀγάπη τ' ἀρχαία βιβλία καί ὠφελήθηκαν πολὺ ἀπ' αὐτά. Ἐνας περίφημος Ὁλλανδὸς λόγιος, ὁ Ἔρασμος, γύρισε ὅλη τὴν Εὐρώπη γυρεύοντας χειρόγραφα τῶν ἀρχαίων, τύπωσε καί ἐξήγησε πολλὰ ἀρχαία συγγράμματα.

Ἡ Ἰταλία ὅμως εἶχε στήν ἀρχὴ τοὺς μεγαλύτερους σοφοὺς καί ποιητές. Ἐνας ἀπὸ τοὺς παλιότερους καί πολὺ δοξασμένος ποιητὴς τῆς Ἰταλίας εἶναι ὁ Δάντης. Αὐτὸς ἔκαμε ἕνα μεγάλο ποίημα, πού τὸ λένε «Θεία Κωμωδία». Σ' αὐτὸ διηγεῖται πὼς πῆγε στήν Κόλαση καί εἶδε τὰ βάσανα τῶν ἀμαρτωλῶν κ' ὕστερα ἀνέβηκε καί στὸν Παράδεισο. Ἐπίσης ἕνας σπουδαῖος σοφὸς καί ποιητὴς ἦταν ὁ Πετράρχης. Ἀργότερα ἔζησε ἕνας πολὺ συμπαθητικὸς ποιητὴς, ὁ Τάσος, πού ἔγραψε ἕνα σπουδαῖο ποίημα, τὴν Ἐλευθέρωση τῆς Ἱερουσαλήμ. Σ' αὐτὸ διηγεῖται πὼς οἱ σταυροφόροι πῆγαν στήν Παλαιστίνη καί ἐλευθέρωσαν τὴν Ἱερουσαλήμ ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Στὰ ἴδια χρόνια ἡ Ἰταλία εἶχε μεγάλους καλλιτέχνες. Αὐτοὶ μιμήθηκαν τὴν ἀρχαία τέχνη καί ἔκαμαν χτίρια μὲ κολόνες, ὅπως ἦταν οἱ ναοὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλ-

λήνων. Επίσης για να κάμουν τὰ ἀγάλματα καὶ τὶς εἰκόνες τους, πῆραν παράδειγμα τοὺς ἀρχαίους. Στὴ Ρώμη ὁ Πάπας ἔχτισε μιὰ θαυμάσια ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Πέτρου, ποὺ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα μνημεῖα τῆς τέχνης. Στὴν Ἰταλία ἔζησαν τὸν 16ο αἰῶνα ὁ Λεονάρδος δ᾽ Βίντσι, ποὺ ζωγράφισε τὸ Μυστικὸ Δεῖπνο, ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος, ποὺ ἔκαμε δυὸ περίφημα ἀγάλματα, τὸν Μωϋσῆ καὶ τὴν Πιετᾶ, δηλαδὴ τὴν Παναγία, ποὺ κρατεῖ στὴν ἀγκαλιά της τὸ Χριστὸ πεθαμένο, καὶ ὁ περίφημος ζωγράφος Ραφαήλ, ποὺ ἔκαμε θαυμάσιες εἰκόνες τῆς Παναγίας μὲ τὸ Χριστὸ παιδάκι καὶ μὲ χαριτωμένα ἀγγελάκια. Αὐτὲς τὶς εἰκόνες τὶς λένε Μαντόνες.

Τὸ ἴδιο καὶ οἱ ἄλλες χῶρες τῆς Εὐρώπης εἶχαν μεγάλους σοφοὺς, ποιητὲς καὶ καλλιτέχνες.

Ἔτσι λοιπὸν στὰ χρόνια, ποὺ ἡ δική μας πατρίδα δυστυχησε, οἱ Εὐρωπαῖοι ἄρχισαν νὰ προκόβουν πολὺ καὶ σιγὰ σιγὰ δημιούργησαν τὸ σημερινὸ μεγάλο πολιτισμὸ, ποὺ τοὺς κάνει νὰ ἐξουσιάζουν τὸν κόσμο.

ΤΕΛΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ — ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

σελ. 3 — 28

1. Μεσαιωνική ιστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ. — 2. Ρωμαῖοι καὶ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία. — 3. Ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς στὴ Ρώμη. — 4. Ὁ χριστιανισμὸς. — 5. Οἱ Ἕλληνες δέχονται τὸ χριστιανισμό. — 6. Διωγμοὶ τῶν χριστιανῶν. — 7. Ἡ νίκη τοῦ χριστιανισμοῦ. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος. — 8. Ὁ Κωνσταντῖνος χτίζει τὴν Πόλη. — 9. Θρησκευτικὲς ταραχὲς καὶ Σύνοδοι. — 10. Τὸ «Πιστεύω» καὶ ὁ Μέγας Θεοδοῦσιος. — 11. Ἰουλιανός. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. — 12. Ἡ Ἀνατολικὴ αὐτοκρατορία. — 13. Ὁ Ἰουστινιανός. — 14. Εἰρηνικὰ ἔργα τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἡ Ἁγία Σοφία. — 15. Ὁ Ἡράκλειος καὶ οἱ Περσικοὶ πόλεμοι. — 16. Οἱ Ἀββαροὶ πολιορκοῦν τὴν Πόλη. — 17. Ὁ Μωάμεθ καὶ ἡ θρησκεία του. — 18. Ὁ ἀραβικὸς κίνδυνος.

ΤΑ ΔΟΞΑΣΜΕΝΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

σελ. 29 — 35

19. Ἡ μεταρρύθμιση. 20. Οἱ Βούλγαροι. — 21. Οἱ Βουλγαρικοὶ πόλεμοι. — 22. Τὰ ἔνδοξα χρόνια τῆς αὐτοκρατορίας.

ΓΕΡΝΕΙ ΤΟ ΑΣΤΡΟ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

σελ. 36 — 48

23. — Οἱ Σελτζούκοι Τοῦρκοι κυριεύουν τὴ Μ. Ἀσία. — 24. Ἀνατολικὴ καὶ Δυτικὴ Ἐκκλησία. Τὸ σχίσμα. — 25. Οἱ Σταυροφορίες. — 26. Οἱ Εὐρωπαῖοι ἐλευθερώνουν τοὺς Ἁγίους Τόπους. — 27. Οἱ Φράγκοι κυριεύουν τὴν Πόλη. — 28. Οἱ Φράγκοι μοιράζονται τὴ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία. — 29. Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας. — 30. Τὰ ἄλλα ἑλληνικὰ κράτη. — 31. Οἱ Ἕλληνες ξαναπαίρνουν τὴν Πόλη.

ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΑΓΩΝΙΑΣ

σελ. 49 — 57

32. Ἡ νέα Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία. — 33. Αἰτίες τῆς παρακμῆς τοῦ ἑλληνισμοῦ. — 34. Οἱ Ὄθωμανοί. — 35. Γιατὶ οἱ Τοῦρκοι πρόκοψαν γρήγορα. — 36. Ἡ ἐπιδρομὴ τοῦ Ταμερλάνου. — 37. Οἱ αὐτοκράτορες προσπαθοῦν νὰ σώσουν τὸ κράτος.

38. Κωνσταντίνος και Μωάμεθ. — 39. Η πολιορκία. — 40. Η άλωση. — 41. Οί τούρκοι κυριεύουν όλες τις έλληνικές χώρες.

Η ΧΑΡΑΥΓΗ ΕΝΟΣ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ σελ. 65 — 76

42. Η αναγέννηση στη Δύση. — 43. Οί εφευρέσεις. — 44. Τα μεγάλα θαλασσινά ταξίδια. — 45. Τα ταξίδια των Πορτογάλων. — 46. Ο Κολόμβος ανακαλύπτει την Αμερική. — 47. Οί Πορτογάλοι φτάνουν στις Ινδίες. — 48. Αποτελέσματα των ανακαλύψεων. — 49. Οί Έλληνες λόγιοι στη Δύση. — 50. Η αναγέννηση των γραμμάτων και των τεχνών στην Εύρώπη. — 51. Ακμάζουν τα γράμματα και οί τέχνες στην Εύρώπη.

EΙΚΟΝΕΣ

1. Χάρτης Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας	σελ. 4
2. Ο Αύγουστος	» 6
3. Ο Νέρων	» 10
4. Ο Χρυσόστομος	» 17
5. Χάρτης Βυζαντινής Αυτοκρατορίας	» 19
6. Πώς κτίζαν οι Βυζαντινοί	» 20
7. Η Άγια Σοφιά	» 22
8. Οι Έλληνες έκαψαν τα αραβικά πλοία με την ύγρη φωτιά	» 27
9. Βασίλειος ο Βουλγαροκόνος τὸ 1014	» 32
10. Ο Πάπας εύλογεί την έκστρατεία κατά τῶν άπίστων	» 40
11. Χάρτης κατακτήσεων τῶν Τούρκων	» 52
12. Ο Ταμερλάνος με 800 χιλ. στρατὸ προχώρησε στή Μ. Ασία	» 54
13. Ο Κωσταντίνος έβλεπε τὸν κίνδυνο κι έκανε ὅ,τι μπορούσε, για να επιδιορθώσει τα τείχη	» 59
14. Οι Τούρκοι φάνηκαν άπό πίσω του	» 62
15. Στεριά! Στεριά! φώναξαν οι ναύτες	» 70

Βοηθητικά Βιβλία

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ

- Παλαιά Διαθήκη, Β. Πετρούνια.
Παλαιά Διαθήκη, Φ. Φωτοπούλου.
Παλαιά Διαθήκη, Π. Παναγοπούλου.
Παλαιά Διαθήκη, Ν. Γκινοπούλου.
Κατήχησις-Λειτουργική, Β. Πετρούνια
Κατήχησις-Λειτουργική, Φωτοπούλ.
Κατήχ.-Λειτουργική, Παναγοπούλου.
Καινή Διαθήκη, Β. Πετρούνια.
Καινή Διαθήκη, Φ. Φωτοπούλου.
Καινή Διαθήκη, Π. Παναγοπούλου.
Καινή Διαθήκη, Ν. Γκινοπούλου.
'Εκκλ. 'Ιστορία, Πετρούνια (έγκεκρ.).
'Εκκλ. 'Ιστορία, Φ. Φωτοπούλου.
'Εκκλ. 'Ιστορία, Π. Παναγοπούλου.

ΙΣΤΟΡΙΑ

Γ' Τάξεως

- 'Ιστορία Γ' τάξεως, Φ. Φωτοπούλου
'Ηρωϊκοί χρόνοι, Ν. Γκινοπούλου
'Ιστορία Γ' τάξ., Κ. Κιτρινιάρη
'Ηρωϊκοί Χρόνοι, Π. Παναγοπούλου
'Ιστορία Γ', Θεοδωρίδου-Λαζάρου

Δ' Τάξεως

- 'Ιστορία Δ., Φ. Φωτοπούλου
'Ιστορικοί Χρόνοι, Ν. Γκινοπούλου
'Ιστορία Δ., Κ. Κιτρινιάρη
'Ιστορικ. Χρόνοι, Π. Παναγοπούλου
'Ιστορία Δ', Θεοδωρίδου-Λαζάρου

Ε' Τάξεως

- Βυζαντινή 'Ιστορία, Φ. Φωτοπούλου
Βυζαντινή 'Ιστορία, Ν. Γκινοπούλου
(Έγκεκριμένη)

- Βυζαντινή 'Ιστορία, Β. Πετρούνια
(Έγκεκριμένη).
Βυζαντινή 'Ιστορία, Π. Παναγοπούλου
'Ιστορία Ε', Θεοδωρίδου-Λαζάρου
(Έγκεκριμένη).

ΣΤ' Τάξεως

- 'Ιστορία Νεωτ. 'Ελλάδος, Β. Πετρούνια, (Έγκεκριμένη).
'Ιστορία Νεωτ. 'Ελλάδος, Φ. Φωτοπούλου
'Ιστορία Νεωτ. 'Ελλάδος, Π. Παναγοπούλου (Έγκεκριμένη).
'Ιστορία Νεωτέρου 'Ελληνισμού, Ν. Γκινοπούλου (Έγκεκριμένη)
'Ιστορία ΣΤ', Θεοδωρίδου-Λαζάρου (Έγκεκριμένη).

ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

- Ζωολογία Γ' και Δ', 'Ηλ. Γοντζέ
Ζωολογία Γ' και Δ', Π. Παναγοπούλου
Ζωολογία Ε' και ΣΤ', 'Ηλ. Γοντζέ
Ζωολογία Ε', Π. Παναγοπούλου
Ζωολογία ΣΤ', Παν. Παναγοπούλου
Φυτολογία Γ' και Δ', 'Ηλ. Γοντζέ
Φυτολογία Ε' και ΣΤ', 'Ηλ. Γοντζέ
Φυτολογία Ε', Παν. Παναγοπούλου
Φυτολογία ΣΤ', Παν. Παναγοπούλου
'Ανθρωπολογία, Η. Μπουλοχέρη
Φυσική Πειραματική, 'Ηλ. Γοντζέ
Φυσική Πειραματική, Θ. Θεοδωρίδη
Φυσική Πειραμ. Ε', Δ. Τσαμασφύρου
Φυσικ. Πειραμ. ΣΤ', Δ. Τσαμασφύρου
Φυσική Πειραμ., Π. Παναγοπούλου
Χημεία, Δ. Βούλγαρη
Χημεία, Θ. Θεοδωρίδη
Χημεία, 'Ι. Γεωργιπούλου
'Ορυκτολογία, Δ. Βούλγαρη
'Ορυκτολογία, Θ. Θεοδωρίδη

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

- Γεωγραφία Γ' και Δ', Δ. Δημητράκου
Γεωγραφία Ε', Δ. Δημητράκου
Γεωγραφία ΣΤ', Δ. Δημητράκου
ΑΤΛΑΣ ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟΣ
'Ανά την Πατρίδα μας (Γ. 'Ελλάδος)
'Ο Κόσμος, Δ. Τσαμασφύρου
'Η Εὐρώπη, Δ. Τσαμασφύρου
ΑΤΛΑΣ Παγκόσμιος (με κείμενον)

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

- Γραμματική, 'Ηλ. Γοντζέ, Δημοτικής
Γραμματική, > Καθαρευούσης
Γραμματική τῆς Δημοτικῆς, Γεωργαντοπούλου.
Γραμματική, Γ. Γιαννικοπούλου
Γραμματική, 'Ελ. Σταυράκη
Θέματα Έκθέσεων, Π. Βαβουλέ